

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

DENDERMONDE BEGIJNHOF (prov. OOST-VLAANDEREN)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteur: Bert HEYVAERT
Redactie: Tina BRUYNINCKX

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2017/19

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opgraving ☒		Prospectie ☐	
Vergunningsnummer: 2013/155			
Datum aanvraag: 29/03/2013			
Naam aanvrager: HEYVAERT Bert			
Naam site: Dendermonde, Begijnhof			
Naam aanvrager metaaldetectie: HEYVAERT Bert			
Vergunningsnummer metaaldetectie: 2013/155 (2)			

Opdrachtgever:	Stadsbestuur Dendermonde Franz Courtenstraat 11 9200 Dendermonde
Uitvoerder:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Bevoegde Vlaamse overheid:	Stani Vandecatsye (erfgoedconsulent, Onroerend Erfgoed)
Projectleider:	Raf Trommelmans
Leidinggevend archeoloog:	Bert Heyvaert
Archeologisch team:	Stefanie Haesebeyt, Sharon Vanhove, Eline Van Heymbeeck
Plannen:	Bert Heyvaert
Conservatie:	Ansje Cools
Materiaaltekeningen:	Tina Kelner, Bert Mestdagh
Start veldwerk:	23/04/2013
Einde veldwerk:	17/05/2013
Projectcode:	DEBE13
Provincie:	Oost-Vlaanderen
Gemeente:	Dendermonde
Deelgemeente:	Dendermonde
Plaats:	Begijnhof
Lambertcoördinaten:	X: 13113.9769, Y: 190897.8187 ; X: 130885.8783, Y: 190740.9125.
Kadastrale gegevens:	Begijnhof, Afdeling 1, Sectie D, Percelen 182A, 183E en 187B
Beheer opgravingsdata:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Beheer vondsten:	Stadsbestuur Dendermonde Franz Courtenstraat 11 9200 Dendermonde
Titel:	Archeologische opgraving Dendermonde Begijnhof (prov. Oost-Vlaanderen). Basisrapport.
Rapportnummer:	2017/19
Contact:	info@monument.be; T: +32 51 31 60 80

© Monument Vandekerckhove nv, Oostrozebekestraat 54, 8770 Ingelmunster. Figuren: Monument Vandekerckhove nv, tenzij anders vermeld. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING	5
3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS	7
3.1. GEOGRAFISCHE EN TOPOGRAFISCHE SITUERING.....	7
3.2. GEOLOGISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING	10
3.3. ARCHEOLOGISCHE CONTEXT.....	11
4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	13
4.1. DENDERMONDE	13
4.1.1. Historische informatie	13
4.1.2. Archeologische informatie.....	15
4.2. SINT-ALEXIUSBEGIJNHOF	17
5. ONDERZOEKSMETHODE.....	25
5.1. ALGEMEEN.....	25
5.1.1. Vraagstelling.....	25
5.1.2. Randvoorwaarden	25
5.1.3. Raadpleging specialisten	25
5.1.4. Motivatie voor selectie van het materiaal en staalname.....	26
5.2. BESCHRIJVING	27
5.2.1. Voorbereiding.....	27
5.2.2. Veldwerk	27
5.2.3. Vondstverwerking en rapportage.....	28
6. BESCHRIJVING VAN DE SPOREN, STRUCTUREN EN VONDSTEN.....	29
6.1. STRATIGRAFIE.....	29
6.2. BESCHRIJVING	32
6.2.1. Algemeen	32
6.2.2. Middeleeuwen (13 ^{de}) – 14 ^{de} eeuw.....	33
6.2.3. Late middeleeuwen - 1604.....	47
6.2.4. 1579 – 1840: Godsdienstoorlogen tot het begin van de Belgische periode.....	58
6.2.5. 1840-2013: Afbraak van het poortgebouw en (sub)recente sporen.....	91
7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS	95
8. AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK	97
9. SYNTHESE	99
10. LITERATUUR	101
11. BIJLAGEN	103

2. INLEIDING

In het kader van de geplande infrastructuurwerken in het begijnhof van Dendermonde (provincie Oost-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 23 april tot en met 17 mei 2013 een archeologische opgraving uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de stad Dendermonde. Aangezien de aanleg van nutsleidingen gepaard zal gaan met een verstoring van de bodem adviseerde het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid voorafgaand aan de werken een vlakdekkende archeologische opgraving van de verstoringszones, teneinde te vermijden dat waardevol archeologisch onderzoek ongedocumenteerd verloren zou gaan. De geschiedenis van deze werelderfgoedsite schept immers een zekere archeologische verwachting. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorschriften opgesteld door Onroerend Erfgoed.

In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten met aanbevelingen voor eventuele verdere onderzoeksdaden. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen. Bij het rapport hoort een USB-kaart met daarop alle foto's, de plannen, de veldtekeningen, de inventarissen en de digitale versie van deze tekst.

Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek: burgemeester Piet Buyse, Aimé Stroobants (stad Dendermonde), Stani Vandecatsye (OE), Koen Degroote (OE) en landmetersbedrijf VIVER.

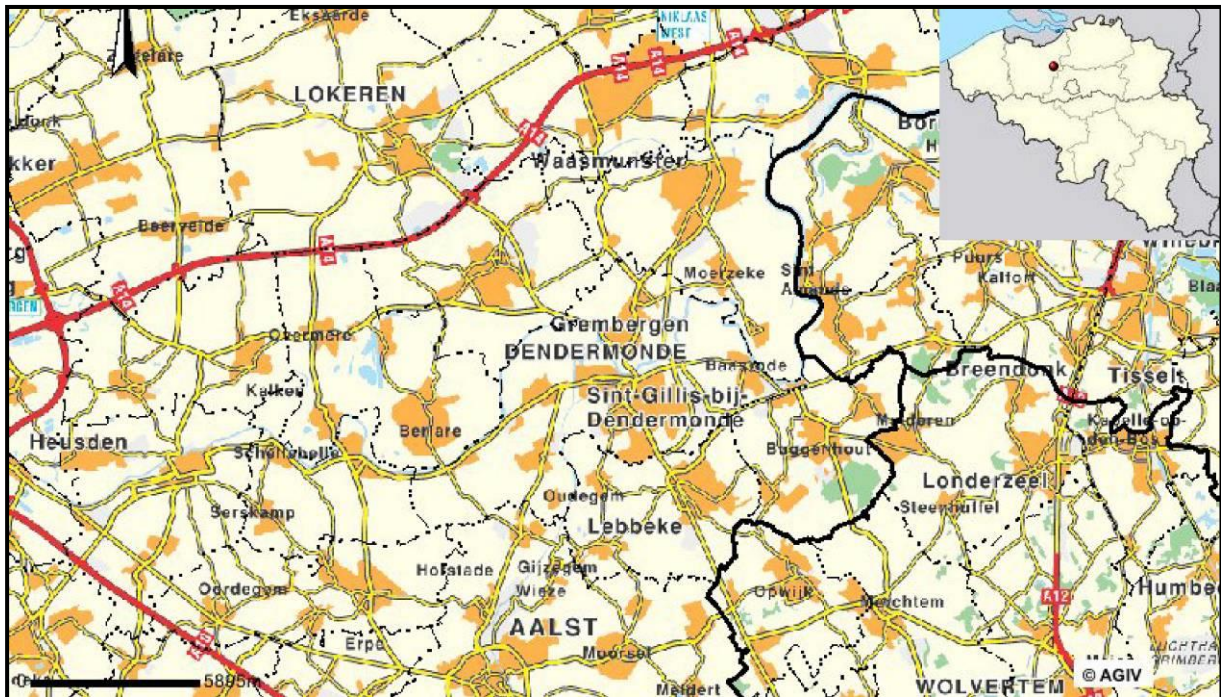
3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

3.1. Geografische en topografische situering

Dendermonde ligt in het oosten van de provincie Oost-Vlaanderen, aan de historische samenvloeiing van Dender en Zeeschelde.¹ Het is de hoofdstad van het arrondissement Dendermonde en omvat naast het centrum ook de deelgemeenten Appels, St.-Gillis-bij-Dendermonde, Baasrode, Grembergen, Mespelare, Oudegem en Schoonaarde (zie figuur 1). Op deze manier beslaat het grondgebied 55,67 km² waarop 44.484 inwoners leven. Het stadscentrum bevindt zich ten zuiden van de Schelde, langs beide oevers van de Oude Dender (zie figuur 2). Sinds 1978 fungeert de Nieuwe Dender, ten noordwesten van de stad, als monding van de Dender in de Schelde.

De onderzoekszones bevinden zich binnen de grenzen van het Sint-Alexiusbegijnhof, dat zich in het centrum van Dendermonde, op de rechteroever van de Oude Dender bevindt (zie figuur 3). Het Begijnhof ligt volledig ingesloten door de Sint-Rochusstraat, Begijnhoflaan, Molenstraat en Brusselsestraat en beslaat een oppervlakte van ongeveer 21000m² (inclusief de gebouwen). Kadastraal staat het genoteerd onder Dendermonde, 1ste afdeling, Sectie D, perceel 183E. De belangrijkste toegang bevindt zich langs de Brusselsestraat. Het begijnhof bestaat uit een open grasveld met in het midden de Begijnhofkerk en rondom rond kleine woningen. Het maaiveld situeert zich tussen +5,00 en +5,90m TAW.

¹ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Dendermonde>

Figuur 1: Algemene situering van Dendermonde (© AGIV).²

Figuur 2: Overzicht van het stadscentrum en de omliggende deelgemeenten, met aanduiding van het Sint-Alexiusbegijnhof in het rood (© <http://www.gisoost.be/kleurenortho/>).

² <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/straten>

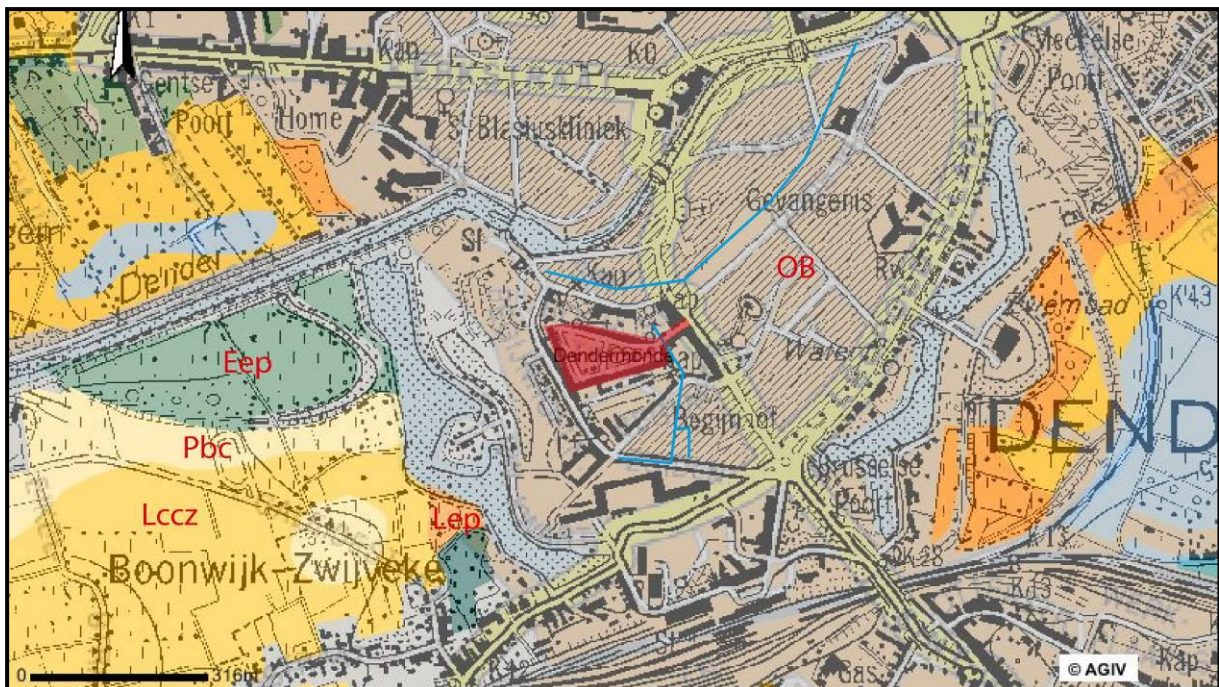

Figuur 3: Situering van het Sint-Alexiusbegijnhof en de opgravingszones in het rood. (© <http://www.gisoost.be/kleurenortho/>)

3.2. Geologische en bodemkundige situering

Dendermonde ligt in de zandleemstreek. Landschappelijk zijn er zowel belangrijke en uitgestrekte polders als stuifzandruggen en vruchtbare kouters te vinden. Het onderzoeksterrein ligt op een hoogte van +5 tot +5,50m TAW, op een hondertal meter van de sterk gekanaliseerde Oude Dender.

Op de bodemkaart van Vlaanderen staat de onderzochte zone ingekleurd als bebouwde zone (OB) (zie figuur 4). De bodems enkele honderden meters ten westen van de site geven een indicatie omtrent de bodems van het Denderbekken. Grenzend aan de rivier bestaat de polder uit een sterk gleyige kleibodem zonder profielopbouw (Eep). Het reliëf stijgt vrij snel waarbij er eerst een droge lichte zandleembodem met sterk gevlekte, verbokkelde textuur B horizont (Pbc) te zien is. Tijdens het onderzoek werd vastgesteld dat de moederbodem onder het Begijnhof tot deze categorie behoort. Het gaat om een zandleembodem met een zeer zandige textuur. Nog net iets hoger stijgt het terrein naar +7,5m TAW en gaat de bodem over in matig droge zandleembodem met sterk gevlekte, verbokkelde textuur B horizont (Lccz). De zandleembodems zijn het gevolg van Pleistoceenaafzettingen tegen de rand van de smalle dendervallei.

Figuur 4: Situering van het Begijnhof op de topografische bodemkaart, met aanduiding van de voornaamste bodemtypes in het rood en waterlopen in het blauw (© <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart>).

3.3. Archeologische context

Het onderzoeksgebied bevindt zich in de kern van een historische handelsstad die reeds tijdens de Middeleeuwen van groot regionaal belang was. Op dergelijke plaatsen bestaat het bodemarchief doorgaans uit een vrij complex geheel van antropogene lagen die plaatselijk verschillende meters dik kunnen zijn. Deze zijn het resultaat van menselijke deposities en bouwactiviteiten die door de eeuwen heen het maaiveld geleidelijk verhoogden. Alhoewel begijnhoven doorgaans in de stadskern liggen, omvatten ze grote open ruimtes die niet vrij toegankelijk waren en evenmin een openbare functie hadden. Indien ze teruggaan tot de oudste fases van de stadsontwikkeling, zoals in Dendermonde het geval is, is de dikte en densiteit van de ophoging mogelijk aanzienlijk minder.

Aangezien een Begijnhof een gesloten karakter had met een schommelende populatie, werd er ook hier duchtig gebouwd en verbouwd. Dit en de dagelijkse activiteiten lieten ongetwijfeld heel wat sporen na in de bodem.

4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

4.1. Dendermonde

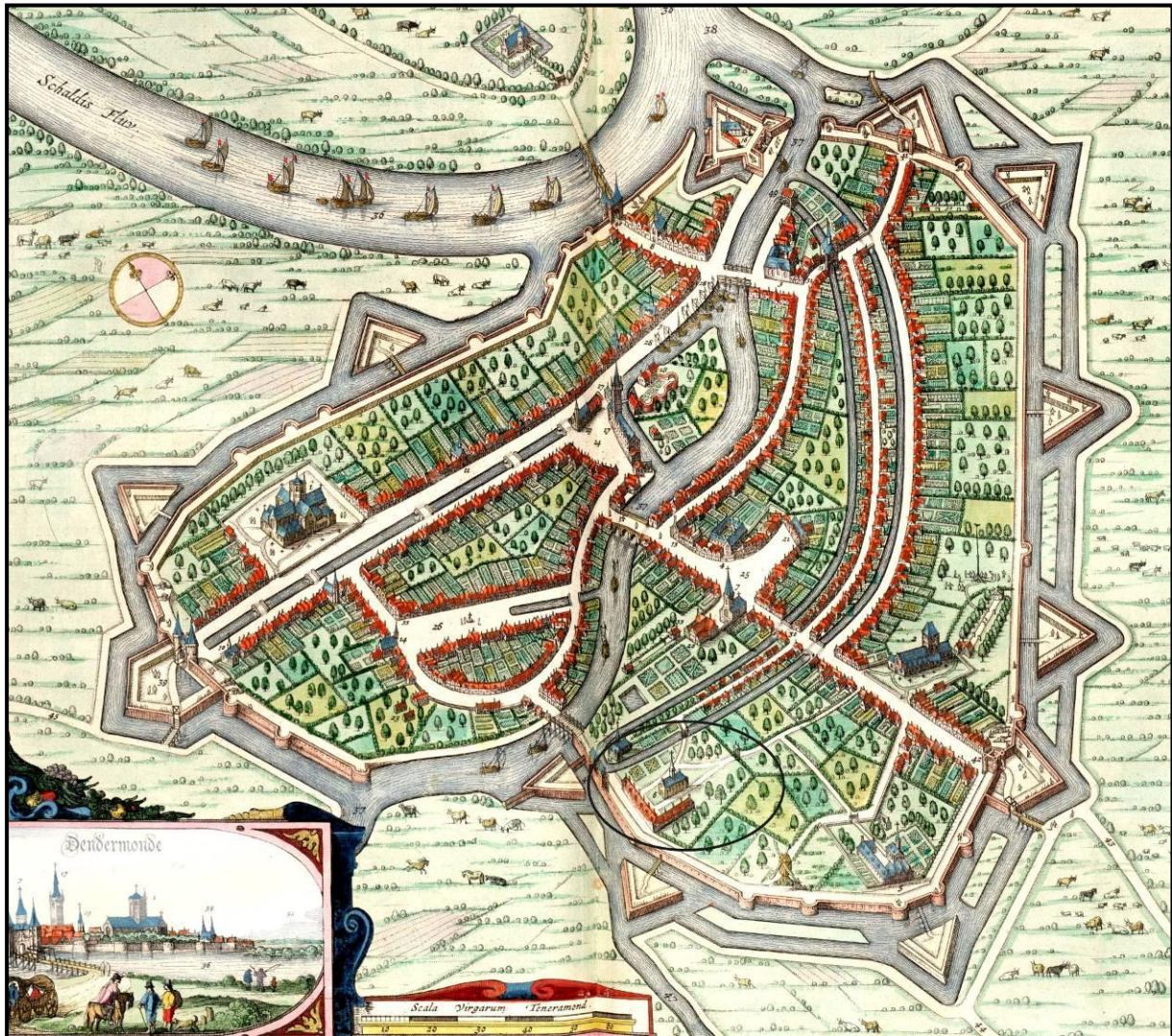
4.1.1. *Historische informatie*³

De geschiedenis van Dendermonde, een versterkt stadje aan Schelde en Dendermonding, gaat terug tot het neolithicum. In de vochtige poldergrond bleven uit deze tijd werktuigen bewaard, gemaakt van hertengewei. In de IJzertijd, de Gallo-Romeinse en de Frankische periode vestigden de mensen zich bij voorkeur op de zandige heuvels aan beide zijden van de Dender. Vermoedelijk tegen het einde van de Frankische periode, raakte ook de huidige stadskern bevolkt, aanvankelijk in buurt van de huidige Vlasmarkt en later ook op de lager gelegen linkeroever van de Dender.

Op het politieke vlak is het ontstaan van het '*Land van Dendermonde*' te situeren in de 10de eeuw of in de eerste helft van de 11de eeuw, toen de graaf van Vlaanderen het gebied tussen Dender en Schelde veroverde ten koste van de Duitse keizer. Een gedeelte van dit '*Rijksvlaanderen*' schonk hij, vermoedelijk als dank voor verkregen hulp, aan één van zijn belangrijkste medewerkers. Deze latere Heren van Dendermonde, die tevens voogd waren van de Gentse Sint-Baafsabdij, bouwden het veroverde gebied verder uit tot een allodiale heerlijkheid. Hun rechten beschermden ze door op een eiland in de Dendermonding een burcht op te richten. De bestaande nederzetting ontwikkelde zich tijdens de 11de en 12de eeuw tot een belangrijk lokaal handels- en lakencentrum, dat in 1233 zijn stadskeure kreeg van Robrecht van Bethune. Nadat de Heren van Dendermonde in de 11de eeuw een romaanse O.-L.-Vrouwekerk hadden laten oprichten, ontwikkelde de stad zich verder in zuidoostelijke richting. In het eerste kwart van de 13de eeuw kwam er een nieuwe omwalling met een aantal versterkte poorten. In de nabijheid van deze poorten werd telkens een hospitaal opgericht. De eerste abdij dateert uit 1223; kort nadien ontstond ook het begijnhof. In de 13de en 14de eeuw werd de O.-L.-Vrouwekerk in gotische stijl herbouwd en de kerk van Sint-Gillis-Binnen opgericht. Aan de rand van een dichtbij de burcht gelegen marktplein verrezen nieuwe openbare gebouwen zoals de lakenhalle, het belfort en het vleeshuis. Via Lodewijk van Male behoorde Dendermonde sedert 1348 toe aan de Vlaamse graven en later ook aan de Bourgondische hertogen en Habsburgse keizers. In de 14de eeuw raakte Dendermonde om economische en politieke redenen betrokken bij een reeks conflicten tussen de

³ Het historisch overzicht werd, mits enkele kleine aanpassingen, integraal overgenomen van de website <http://www.dendermonde.be>

machtinge stad Gent en de Vlaamse graven. Verwoestingen en economische sancties werden haar deel en waren de oorzaak van een langzame economische achteruitgang. Na de Beeldenstorm van 1578 en de herovering van Dendermonde door Alexander Farnese volgde er een periode van restauratie (zie figuur 5).

Figuur 5: Overzicht van een stadsplan uit 1640, gerealiseerd voor het werk 'Flandria Illustrata' van Antonius Sanderus. Alhoewel niet volledig correct, geeft deze kaart een beeld van de vestingstad Dendermonde in de 17de eeuw. Het begijnhof is centraal onderaan aangeduid (Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam, S.1034_(16) kaart 037).

In de tweede helft van de 17de en het begin van de 18de eeuw werd deze adempauze echter alweer door een reeks verwoestende oorlogen en belegeringen doorbroken. Vrede en voorspoed keerde pas terug rond het midden van de 18de eeuw, toen de eerste steenwegen werden aangelegd en nieuwe industrieën hun intrede deden. Jozef II wou radicaal breken met het verleden en beval daarom de afbraak van de oude stadsmuren,

zodat Dendermonde tegen het einde van de 18de eeuw voor het eerst sedert eeuwen een 'open stad' was. Hieraan kwam in de twintiger jaren van de 19de eeuw reeds een einde, toen de stad om strategische redenen weer voor lange tijd opnieuw het statuut van militaire vesting en garnizoenstad werd opgedrongen. In de loop van de 19de eeuw kende Dendermonde binnen deze beklemmende muren toch een intense periode van industrialisering. Dendermonde groeide uit tot een kleine textielstad. Naast katoen, bestond er ook een belangrijke productie van olie, tule, papier, touwen en kabels. Om dit alles te vervoeren deed men beroep op het spoor en de haven. Dendermonde groeide ook uit tot een commercieel, educatief, juridisch en administratief centrum van regionaal belang en telde tegen het einde van de 19de eeuw reeds 10.000 inwoners. Aan dit alles kwam in september 1914 een einde, toen de stad door het Duitse leger - dat hier de Schelde trachtte over te steken om de terugtocht van het Belgische leger af te snijden - systematisch in brand werd gestoken. Hierbij gingen tal van openbare gebouwen verloren en werden 1252 huizen totaal vernield en 889 ernstig beschadigd. Toen de wederopbouw tegen het einde van de jaren dertig voltooid was, brak de Tweede Wereldoorlog uit. In de jaren 1950-1970 verdween de traditionele industrie. Het tij keerde pas in de jaren zeventig ten gevolge van twee opéénvolgende gemeentefusies (1972, 1976), de oprichting van de intercommunale DDS (1970), de ontwikkeling van een industrieterrein en het uitvoeren van een reeks belangrijke infrastructuurwerken. Op die manier kon Dendermonde terug uitgroeien tot een bloeiend regionaal centrum met ca. 43.000 inwoners.⁴

4.1.2. Archeologische informatie

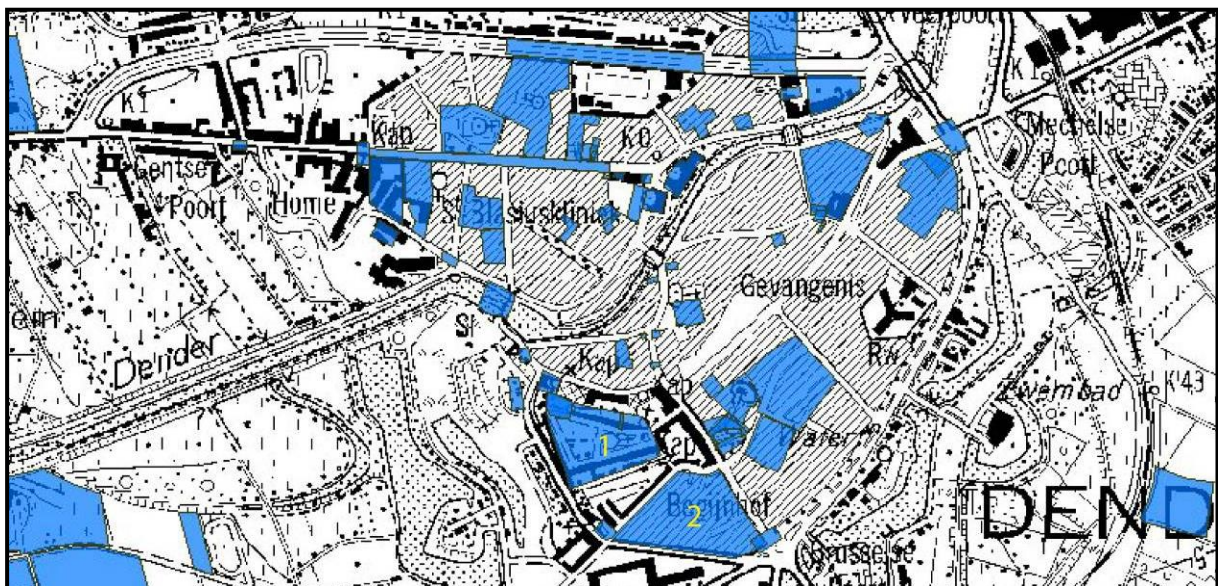
Van 2002 tot en met 2008 had Dendermonde een vast team van archeologen in dienst. Dit 'Dendermonds Archeologisch Team' verzorgde in deze periode een aantal opgravingen in het kader van stedelijke bouw- en infrastructuurwerken die heel wat nieuwe archeologische informatie over de stad aan het licht brachten. Opmerkelijke resultaten werden vooral geboekt bij de heraanleg van de Grote Markt in 2002 en 2003. De oudste resten die werden teruggevonden gingen terug tot de 9de en 10de eeuw. Het ging vooral om grachtbeschoeiingen. Daarnaast werd de begraafplaats aangesneden die bij de eigen kerk van de burchtheren van Dendermonde hoorde. Hier werden een tiental begravingen onderzocht, waarvan het hout en de beenderresten in de kleigrond perfect bewaard waren. Deze resten waren te dateren in de volle middeleeuwen (11de-12de eeuw).⁵

⁴ <http://www.dendermonde.be/product.aspx?id=2183>

⁵ BUYSE P. e.a. 2007, pp. 30-35.

Enkele jaren geleden werden sporen van het rijke Dendermondse ambachtsleven ontdekt op de site van de nieuwe bibliotheek. Het ging om laat- en postmiddeleeuwse leerlooierskuipen.⁶

Recent werden bij opgravingen door Anthea nv in samenwerking met de universiteit van Bordeaux op de site van abdij Maria Troon grachtstructuren teruggevonden die teruggaan tot de 10de eeuw (zie figuur 6). De opgravingsresultaten getuigden ook van het intensief gebruik van deze plaats in de 14de eeuw. De opvallendste vondst op deze site betroffen verschillende inhumaties, waaronder een aantal collectief. Deze konden in verband gebracht worden met een pestepidemie tussen 1579 en 1594. Het betreft hier het oudste pestkerkhof dat tot nog toe in West-Europa werd ontdekt. De site bevindt zich slechts op een boogscheut van het begijnhof, waar in deze periode ook pestslachtoffers zouden begraven zijn.⁷

Figuur 6: Uittreksel uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) met de belangrijkste vindplaatsen en archeologische zones van het historisch stadscentrum. Het begijnhof (1) en de abdij Maria Troon (2) bevinden zich centraal onderaan (© <http://cai.erfgoed.net/cai>).

⁶ VERVOORT D. s.d.

⁷ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=31984&p=a>

4.2. Sint-Alexiusbegijnhof

Het gros van de informatie die hieronder wordt gegeven is afkomstig uit de publicatie '*Gids voor het Sint-Alexiusbegijnhof en het begijnhofmuseum van Dendermonde*' (Stroobants A. 2006). In het kader van deze opgraving werd de historische weergave beperkt tot de algemene en meer specifieke informatie die relevant was voor het project. Voor uitgebreide info omtrent dit meer dan 700 jaar oude monument wordt dan ook verwezen naar bovenstaand werk.

4.2.1.1. Beknopte geschiedenis van het Sint-Alexiusbegijnhof

De origines van de begijnenbeweging gaan terug tot de eerste helft van de 12de eeuw. Het ging om vrouwen die zich verenigden in gemeenschappen waar bidden en werken centraal stonden. Anders dan bij een geestelijke orde, legden de begijnen echter geen kloostergelofte af, waardoor ze een aanzienlijk grotere mate van vrijheid hadden. Ze stonden echter wel onder de supervisie van een kloosterorde. Aanvankelijk waren ze vooral afkomstig uit de lagere klassen van de maatschappij. Naarmate de beweging evolueerde, kwamen de begijnen echter steeds meer uit de midden- en hogere klasse. Alhoewel ze vooral in de eerste eeuwen van hun bestaan een woelige relatie hadden met de kerkelijke overheid, waren de wereldlijke machthebbers hen over het algemeen welgezind. Ze voorzagen immers in hun eigen levensonderhoud en zorgden aldus voor goedkope arbeidskrachten voor de textielnijverheid. Daarnaast waren ze ook erg actief in de zorgverlening. Nadat de lakennijverheid in crisis was geraakt, bestonden de werkzaamheden van de begijnen vooral uit wassen, strijken, kantklossen en herstel- en borduurwerk.⁸

Het eerste Dendermondse begijnhof werd opgericht in het tweede kwart van de 13de eeuw als een convent in de gebouwen van het oude Sint-Gillishospitaal. De begijnen verlieten dit pand in de huidige Groenstraat als gevolg van wateroverlast en namen hun intrek op hun huidige lokatie in 1288. Op deze grote open ruimte *intra muros* richtten ze een typisch pleinbegijnhof in, waarbij de woningen gebouwd werden rond een centraal plein. Het is gelegen binnen de grenzen van de Onze-Lieve-Vrouwparochie en volledig omgeven door grachten.⁹ In het noordwesten grenst het terrein aan de Rommelaar, het deel van de Oude vest tussen de sluis met de Dender en de Brusselsestraat. In het westen reikte het tot aan de vestingsgracht en de rest van het hof was volledig omgeven door een gracht die ter hoogte van de binnenpoort uitgaf op de Rommelaar (zie figuren

⁸ STROOBANTS 2006, pp. 6-7.

⁹ STROOBANTS 2006, p. 9.

7 en 8).¹⁰ De enige toegang bevond zich in de Sint-Gillisstraat (nu Brusselsestraat). De ‘*vorste poort*’ of Begijnenpoort verstrekke hier toegang tot een smalle kasseiweg, die wat verder uitgaf op het binnenplein. Deze begijnenpoort werd in 1830 afgebroken en vervangen door de huidige, die in de aanpalende huizen vervat zit.

Figuur 7: Detail uit het stadsplan van Jacob van Deventer (1560-1565). Deze tekening is de enige weergave vóór de verwoesting in 1579.¹¹

Economisch en materieel ging het de begijnen in de 14de en 15de eeuw in hun nieuwe vestiging voor de wind. Het begijnhof slaagde er ook in om nogal wat landerijen, huizen en heerlijke rechten te vergaren. Gedurende de 15de eeuw leefden er niet minder dan 369 begijnen in deze gesloten gemeenschap.¹² Tijdens de tweede helft van de 15de en de 16de eeuw kwamen er binnen de muren verschillende conventen tot stand waar o.a. jonge meisjes van de lagere klassen een onderkomen konden vinden. Gedurende deze

¹⁰ STROOBANTS A. 2006, p. 17.

¹¹ VAN DEVENTER J. 1500-1575.

¹² STROOBANTS A. 2006, p. 10.

periode werden reeds verschillende huizen in steen gebouwd. Rekeningen uit de periode 1460-1480 spreken van bakstenen uit Mespelare en Hemiksem die werden aangekocht samen met witstenen bouwonderdelen en gebakken vloer- en daktegels.¹³ Het stadsplan van Dendermonde dat door Jacob van Deventer rond 1560-1565 werd opgesteld, suggereert dat er toen reeds aaneengesloten bebouwing was rond het plein (zie figuur 7).

Aan deze eeuwen van bloei maakten de godsdienststroebelen van het einde van de 16de eeuw abrupt een einde. Rond 1578 ging de begijnhofkerk in vlammen op, werden de huizen geplunderd en deels verwoest en moesten de begijnen op de vlucht. De calvinistische dictatuur van Francis de la Kethulle die daarna de stad in handen kreeg, confisqueerde wat er van over bleef en verhuurde een aantal woningen aan particulieren. Wanneer de stad in 1584 door Alexander Farnese werd bevrijd was het begijnhof in lamentabele staat.¹⁴ In hun rechten hersteld, zorgden de begijnen op het einde van de 16de en in het begin van de 17de eeuw voor een herpopulatie. In de loop van de 17de eeuw werden er nieuwe conventen opgericht en steeg het aantal begijnen opnieuw. Voor het begijnhof was dit de belangrijkste bouwperiode.

Tijdens de volgende eeuw werden de werken beperkt tot het herstel van de gebouwen. Deze tijd was er één van gestage achteruitgang, die culmineerde in de Franse periode. Op het einde van de 18de en in de eerste jaren van de 19de eeuw zorgde deze voor zeer donkere tijden. Zo werd in 1797 de kerk gesloten en werd de organisatie zoals die vijf eeuwen had bestaan afgeschaft. Samen met alle andere geestelijke en wereldlijke instellingen die zich met onderwijs en ziekenzorg inlieten werd ze door het revolutionair bestuur afgeschaft. In 1800 werden al haar goederen aan burgerlijke godshuizen toegewezen.¹⁵ Ontdaan van haar bezittingen en maatschappelijk nut krimpde de Dendermondse begijnengemeenschap verder in. In 1843 kende ze nog 70 leden. Doordat nogal wat huisjes in privé-bezit waren gekomen, werd er duchtig gewerkt aan de voorgevels. Velen daarvan verloren toen hun authentieke uitzicht. In 1914 waren er dat nog slechts 30. Zonder de tussenkomst van baron Frederik van der Bruggen zou het begijnhof waarschijnlijk verkocht zijn geweest. Deze kocht in 1866 het geheel om het voortbestaan te verzekeren en verhuurde het aan de grootjuffrouw. Zijn erfgenamen schonken in 1926 het grootste deel aan de vzw begijnhof, die het tot vandaag beheert.¹⁶

¹³ STROOBANTS A. 2006, p. 27.

¹⁴ STROOBANTS A. 2006, p. 11.

¹⁵ STROOBANTS A. 2006, p. 12.

¹⁶ STROOBANTS A. 2006, p. 13.

Tijdens de begindagen van de Eerste Wereldoorlog liep het begijnhof net als de rest van Dendermonde zware schade op. De kerk ging in de vlammen op en kon niet meer worden gered. Na de oorlog werd ze vervangen door een nieuwbouw. In de loop van de 20ste eeuw liep de geschiedenis van de Dendermondse begijnengemeenschap op haar einde. In 1975 overleed de laatste grootjuffrouw en kwam er een einde aan 700 jaar traditie. Het begijnhof werd beschermd als landschap bij besluit van 3 november 1942. Daarop werden de kapel en een aantal huizen beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 1971. De binnenhof, de verbindingsweg en twee arduinen pompen werden beschermd in 1991. In 1998 werd het geheel samen met de 13 best bewaarde begijnhoven in Vlaanderen door Unesco ingeschreven op de Lijst van het Werelderfgoed.¹⁷

4.2.1.2. Geschiedenis van de opgravinszones

- Zone 1: Westkant van de bleekwijde

Er kan worden aangenomen dat het binnenplein van het begijnhof in de loop der jaren weinig tot niets is veranderd. De begijnhofkerk is er prominent aanwezig. Haar geschiedenis gaat terug tot aan de stichting van het begijnhof. In 1294 was er toelating voor de bouw van een ommuurd kerkhof. Deze toelating werd in 1452 herbevestigd. Het grasveld werd door de begijnen gebruikt als bleekweide voor het eigen lijnwaad.¹⁸ Of er ook aan tuinbouw werd gedaan is niet geweten.

Het kerkhof met vijfhoekige vorm reikte aan de westzijde iets verder dan de huidige dwarsweg, hoogst waarschijnlijk tot tegen het huidige Sint-Jozefbeeld. Een belangrijk detail is een vermelding dat in 1585 pestslachtoffers zouden begraven zijn op het kerkhof.¹⁹ De *'Caerte Figurative'* uit 1764-1765 toont op de plaats van zone 1 een pad met oriëntatie oost-west, dat van de ingang van de kerk over de toegang tot het kerkhof naar de westelijke huizenrij liep.²⁰ In 1784 werd alle begraving binnen de stadsmuren verboden en werd het kerkhof opgegeven.

¹⁷ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/geheel/25552/>

¹⁸ STROOBANTS A. 2006, p. 19, p. 8.

¹⁹ STROOBANTS A. 2006, p. 11.

²⁰ STEDELIJKE MUSEA DENDERMONDE, inv. 1299.

- Zone 2: De binnenpoort

De toegang tot het begijnhof was vanaf de Brusselsestraat geregeld via twee poorten (zie figuren 8, 9, 10 en 11). De laatste van deze twee, aan het einde van de smalle toegangsweg, was de binnenpoort die onmiddellijke toegang tot het plein gaf. Deze poort werd bewaakt door twee *poortieressen*. Deze begijnen regelden niet alleen de toegang, maar zorgden ter hoogte van de binnenpoort ook voor het uitdelen van brood en aalmoezen. Op deze manier had de poort ook een belangrijke functie in de sociale ruimteverdeling van dit stadsgedeelte. Ze was de directe verbinding tussen de publieke stedelijke ruimte en het meer profane en besloten begijnhof. Over de oprichting en het uitzicht van de eerste binnenpoort zijn geen gegevens gekend. In 1608-1609 werd ze afgebroken en met inbegrip van de aanpalende woningen herbouwd door de Dendermondse meester metser Merten Marien. Ze vormde samen met de andere gebouwen van de noordzijde een aaneengesloten geheel. Bouwkundig vormde ze eveneens een geheel met de woning net ten noorden. De bewoonsters van deze woning konden ook beschikken over de bovenverdieping van de poort, die als kamer was ingericht. De zuidelijke aanpalende woning deed dienst als onderkomen van de poortieressen.²¹ Het gaat om Begijnhof nr. 2, het hoekhuis met witgekalkte gevel.

In de historische bronnen wordt de binnenpoort beschreven als een '*centraal gedeelte met twee bogen in witte steen met links en rechts een geïncorporeerde woning*'. Ze was opgetrokken uit bakstenen uit Rupelmonde, had een trap en was voorzien van 10 glazen vensters.²² De '*Caerte Figurative Verthoonende de Stadt ende 't Vrij Van Dendermonde*', opgemaakt door B. Peelman rond 1764-1765, toont duidelijk de binnenpoort met gewelfde doorgang in aaneengesloten bebouwing.²³ Een schilderij van net voor de afbraak toont hetzelfde beeld. Rond 1840 werd het geheel van de binnenpoort en de woning ten noorden afgebroken. De muur die het noordoosten van de toegangsweg afsloot werd doorgetrokken tot tegen het plein, waar een smeedijzeren hek werd geplaatst. Op de plaats van het afgebroken huis werd in 1889 een bakstenen kapel opgericht, gewijd aan de Heilige Antonius.²⁴

²¹ STROOBANTS A. 2006, p. 17.

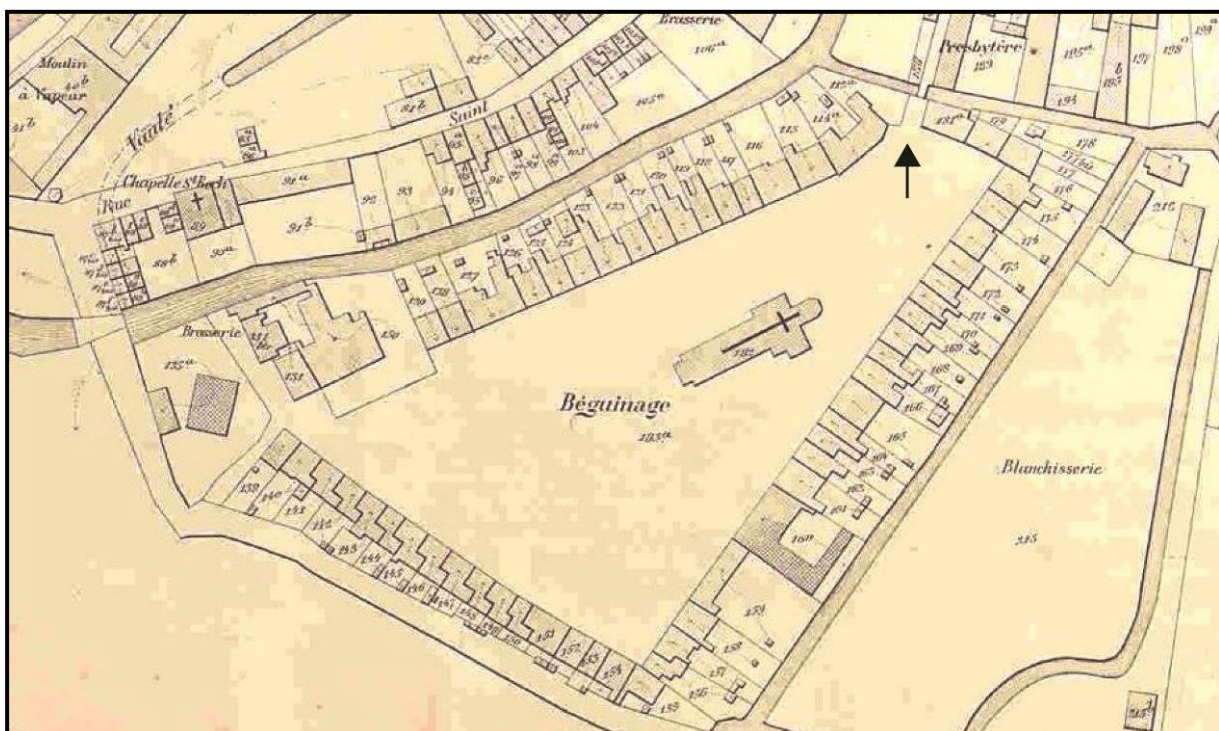
²² STROOBAATS A. 2006, p. 3.

²³ STEDELIJKE MUSEA DENDERMONDE, inv. 1299.

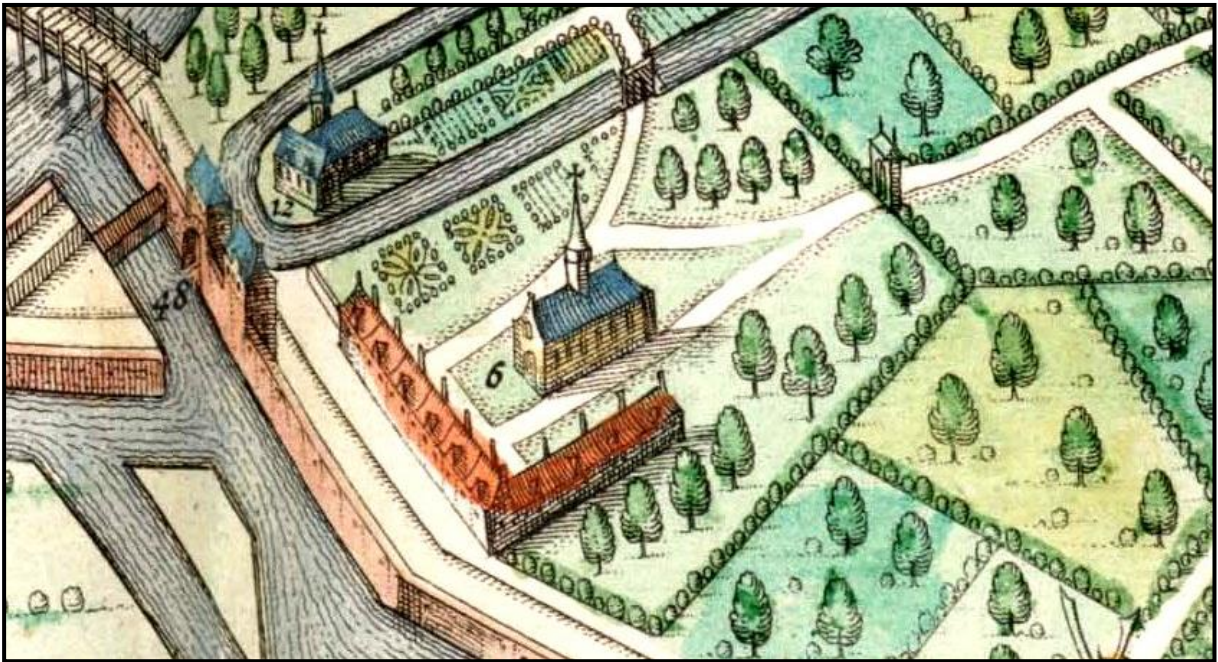
²⁴ STROOBANTS A. 2006, p. 17.

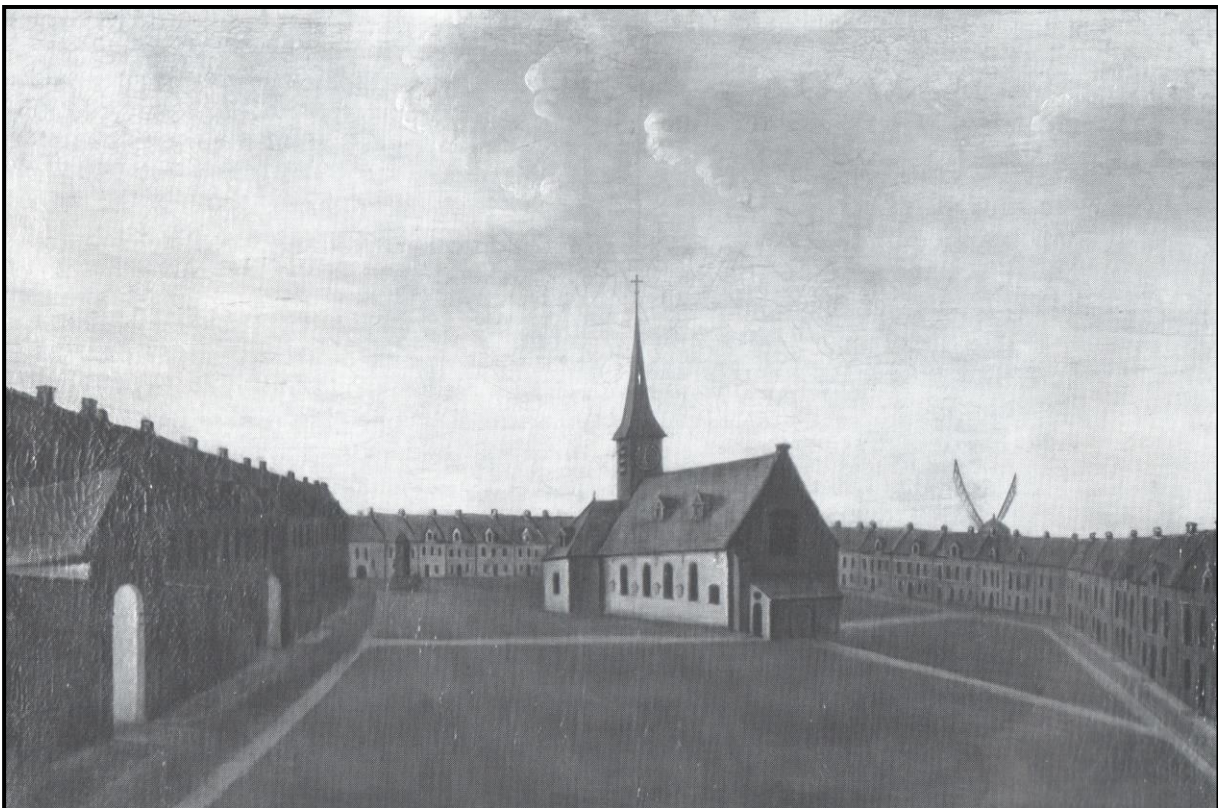
Figuur 8: Detail van het begijnhof uit de 'Atlas der Buurtwegen' (1841), met aanduiding van de binnenpoort. Ook de aanpalende woning die één bouwkundig geheel vormde met de poort is nog te zien. (© <http://www.gisoost.be/>)

Figuur 9: Detail van het begijnhof uit de kadastrale kaart van Popp (1865). De grachtenstructuur rond het begijnhof is hierop nog duidelijk te zien. Het geheel van de binnenpoort en woning ten noorden zijn afgebroken (zwarte pijl) (POPP P.C. ca. 1965)

Figuur 10: detail van het begijnhof uit het stadsplan van 1640, gerealiseerd voor het werk 'Flandria Illustrata' van Antonius Sanderus. De kaart is nauwelijks accuraat: de kerk is verkeerd georiënteerd, het grachtenstelsel is onvolledig en de huizen zijn slechts gedeeltelijk afgebeeld. De binnenpoort staat op de juiste plaats, maar stond in werkelijkheid niet alleen. (© NEDERLANDS SCHEEPVAARTMUSEUM AMSTERDAM, S.1034_(16) kaart 037)

Figuur 11: Een schilderij van het begijnhof net vóór de afbraak van de binnenpoort. Het poorthuis met rondbogige toegang is achteraan links duidelijk te zien (© BEGIJNHOFMUSEUM, inv. 79.258.10).

5. ONDERZOEKSMETHODE

5.1. Algemeen

5.1.1. Vraagstelling

Het doel van de opgraving is om alle sporen en structuren die door de geplande werken zullen worden verstoord te registreren en te documenteren. Hierbij wordt specifiek vanuit volgende onderzoeksvragen gehandeld:²⁵

- Wat is de aard van de sporen en hoe kunnen ze worden geïnterpreteerd? Van welke handelingen uit het verleden getuigen ze?
- Welke plaats hebben de aangetroffen sporen en structuren in de ruimere context van het Begijnhof?
- Welke informatie levert het onderzochte bodemarchief over de plaats van deze locatie in de historische stadsontwikkeling van Dendermonde?

5.1.2. Randvoorwaarden

Enkele dagen na het opstarten van het onderzoek werden 52 afzonderlijke aflijningen waargenomen die met zekerheid duiden op menselijke begravingen. Omdat het hier ging om onverwachte en uitzonderlijke vondsten had dit de nodige repercussies op de uitvoeringstermijn. In overleg met de bouwheer en het agentschap Onroerend Erfgoed werd de opgravingstermijn uitgebreid en het plan van aanpak bijgestuurd volgens bepalingen inzake skeletvondsten in de bijzondere voorwaarden.

5.1.3. Raadpleging specialisten

Tijdens de verwerking van de opgravingsresultaten werd een selectie van het ingezameld aardewerk ter determinatie voorgelegd aan Koen Degroote, erfgoedonderzoeker bij het Agentschap Onroerend Erfgoed.

²⁵ S.N., Bestek begijnhof: archeologische opgraving en begeleiding, s.d.

5.1.4. Motivatie voor selectie van het materiaal en staalname

Tijdens de opgraving werd één context integraal in bulk ingezameld en nadien uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm. Het ging om S1066, de onderste vulling van een stortkokertje. Verder werd bij het lichten van de inhumaties de grond net onder de buikzone, waar deze kon worden geïdentificeerd, ingezameld.

5.2. Beschrijving

5.2.1. Voorbereiding

Op 5 februari 2013 werd een startvergadering gehouden met vertegenwoordigers van de bouwheer (stad Dendermonde en VZW Begijnhof), overheid (Onroerend Erfgoed) en uitvoerder (Monument Vandekerckhove nv). Er werden de nodige afspraken gemaakt omtrent werfinrichting en -infrastructuur, toegankelijkheid van het Begijnhof, communicatie en timing van het onderzoek. Eén van de randvoorwaarden was het Begijnhof permanent toegankelijk te houden. Daarom maakte Monument Vandekerckhove nv hieromtrent een korte bureaustudie. Deze resulteerde in een concreet plan van aanpak voor de poortzone waarin toegankelijkheid en kwaliteitsvol onderzoek werden gegarandeerd. Dit plan werd goedgekeurd door alle betrokken partijen.

5.2.2. Veldwerk

Beide plaatsen die op het begijnhof dienden te worden onderzocht, werden aangeduid als een aparte zone (zie bijlage 1). Zone 1 bevond zich in het westen van het Begijnhof op de bleekweide. Hier werd een sleuf van 115m² (4x29m) uitgegraven. Een eerste onderzoeksvlak werd aangelegd op ongeveer 0,20m diep. Het tweede onderzoeksvlak had een diepte van 0,50m tot plaatselijk 0,85m onder het maaiveld, dat zich rond +5,40m TAW bevond. Waar de smalle toegangsweg uitkomt op het Begijnhof werd zone 2 uitgegraven. Hier werd 19m² onderzocht. Omdat ten allen tijde de doorgang voor voetgangers diende te worden verzekerd, werd deze zone in drie delen opgegraven. Werkputten 1 en 2 bevonden zich in het noordwestelijke deel van de zone. Werkput 3 omvatte het volledige zuidoostelijke deel (zie bijlage 2).

In totaal werd 134m² opgegraven. Op geen enkele plaats werd er zonder grondig overleg dieper opgegraven dan de 0,20m onder de verstoringsdiepte. Voor het infiltratiebekken werd de opgravingsdiepte vastgesteld op 0,85m onder het maaiveld. Er werd beslist om de begravingen die hier werden aangetroffen zo veel mogelijk *in situ* te bewaren. Daarom werden enkel deze skeletten onderzocht die zich binnen de verstoringsdiepte bevonden of waarvan de hoogstgelegen delen zich binnen de eerste vijf centimeter van de archeologische bufferzone tussen 0,65 en 0,85 m onder het maaiveld bevonden. Op deze manier werden nog 27 begravingen voor verder onderzoek weerhouden. Voor de putten aan de binnenpoort bedroeg de diepte 1,20m.

Voor het afgraven van zone 1 werd gebruik gemaakt van een rupskraan met platte graafbakken van diverse breedtes. Zone 2 werd manueel uitgegraven. De bodem werd afgegraven tot op het archeologisch relevante niveau, waar de sporen zichtbaar werden. Dit gebeurde steeds onder begeleiding van de leidinggevende archeoloog om te verzekeren dat de juiste diepte werd bekomen. Onmiddellijk na het uitgraven werden de sporen opgeschaafd, gefotografeerd en beschreven, waarna het grondplan kon worden ingetekend op millimeterpapier op schaal 1:20. Binnen de onderzoekslimieten werden de sporen gecoupeerd om een beter zicht te krijgen op hun opbouw. De profielen van de coupes werden eveneens gefotografeerd, beschreven en getekend op schaal 1:20. Teneinde een goed beeld te krijgen op de bodemopbouw werden in elke zone ook een aantal wandprofielen schoongemaakt, gefotografeerd, beschreven en ingetekend op schaal 1:20. Alle vondsten werden gerecupereerd per context en in een vondstenzakje gestoken samen met een vondstenkaartje. In zone 2 werden enkele bulkmonsters genomen van afvalrijke contexten. Een landmeter-topograaf stond in voor het georefereren van het terrein, het inmeten van de omtrek van de opgravingsvlakken en het aangebrachte meetsysteem, en het bepalen van de hoogte van het terrein en de afgegraven niveaus (in TAW).

5.2.3. Vondstverwerking en rapportage

Na het veldwerk werd van start gegaan met de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen. Voor de registratie van de sporen en het benoemen van de foto's werd de code DEBE13 (DEndermonde – BEgijnhof 2013) gebruikt.

De spoorformulieren, de vondstenlijst, de fotolijst en de tekeningenlijst werden samengebracht in een digitale inventarislijst. De vondsten werden gewassen, gedroogd en verpakt volgens de regels van de kunst. Vervolgens werd overgegaan tot het digitaliseren van de grondplannen, de profielen en enkele coupetekeningen met behulp van de programma's Autocad en Illustrator. Als laatste werd het rapport geschreven. Van een aantal objecten bleken genoeg stukken gerecupereerd te zijn om ze voor een groot stuk te reconstrueren. Dit werd uitgevoerd in het conservatielabo van Monument Vandekerckhove.

Figuur 13: Profiel 2, centraal in zone 1.

In zone 2 zag de stratigrafische opbouw er helemaal anders uit. Hier was de klassieke ophoging aanwezig die in een stedelijke context mag worden verwacht. Deze wordt in de volgende hoofdstukken uitvoerig en gefaseerd toegelicht. Het archeologisch pakket was hier 0,70 tot 0,90m dik, met een uitschieter tot 1,60m in werkput 1.

In werkput 1 was de natuurlijke bodem dermate afgegraven dat het oorspronkelijke maaiveld niet meer kon worden achterhaald (zie figuur 14, bijlage 8). Onder de antropogene lagen bevond zich een laag van bruinig zand (S2001) met een dikte van 0,40m, een homogeen uitzicht en een egale kleur. Deze doet sterk denken aan S206-S207 in zone 1. Hieronder werd een pakket met lichtere kleur en een enigszins gevlekt uitzicht aangetroffen, dat veel sporen van oxidatie vertoonde. Dit was ongeveer 0,20m dik en leek in noordwestelijke richting te dalen, conform de helling van de Dendervallei. Op 1,40m onder het maaiveld (+4,15m TAW) bevond zich de overgang naar de deklaag van geelbruin zand.

Figuur 14: Overzichtsfoto van profiel 3 in werkput 1 (zone 2). Onder de antropogene pakketten zijn de natuurlijke lagen aangeduid.

In werkputten 2 en 3 leek de overgang van antropogene naar natuurlijke lagen nog grotendeels intact (zie bijlage 9). Onder de antropogene pakketten was in werkput 2 op 0,90m onder het maaiveld (+4,50m TAW) nog een tiental centimeter te zien van een grijsig, sterk gebioturbeerd pakket. Het gaat waarschijnlijk om de oude B-horizont. In werkput 3 gaf het profiel de bodemopbouw het beste weer (zie figuur 15). Onder de antropogene pakketten van 0,70m dik, lag op +4,77m TAW het 13de eeuwse maaiveldniveau. Hieronder bevond zich een laag van ongeveer 0,20m dik met sporen van vrij intense bioturbatie (S1068). Mogelijk gaat het om een verstikte A-horizont. Daaronder werd dezelfde egaal bruine laag (S1072) aangetroffen als in werkput 1, met daaronder de grijsbruine, gevlekte laag (S1073). Wegens de dieptebeperkingen van het onderzoek, werden de geelbruine dekzanden niet bereikt.

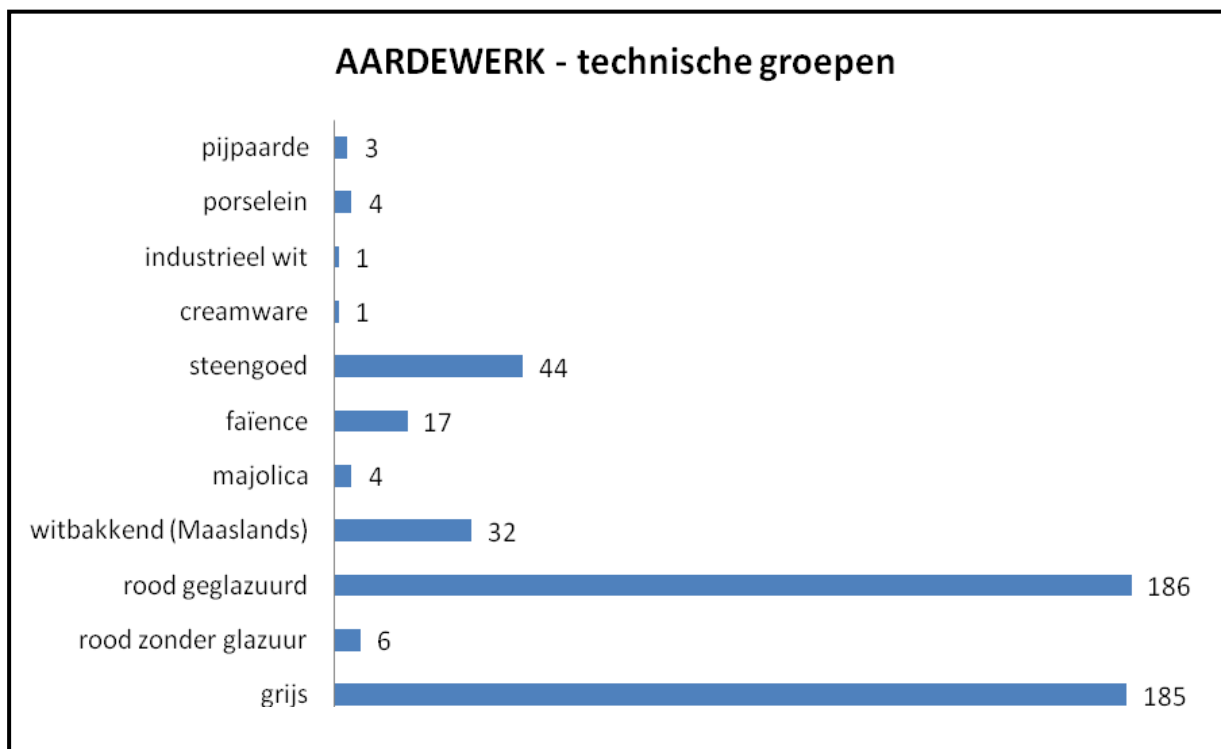
Figuur 15: Overzichtsfoto van profiel 8 in werkput 3 (zone 2). Onder de antropogene pakketten zijn de natuurlijke lagen aangeduid.

6.2. Beschrijving

6.2.1. Algemeen

In de onderstaande hoofdstukken worden de opgravingsresultaten besproken volgens de fasering van de site zoals die blijkt uit de bevindingen van het onderzoek.

Hierbij wordt ook het aardewerk per deelfase besproken, met de nadruk op de contexten die belangrijk zijn voor de evolutie en de datering van de vindplaats. In onderstaande grafiek wordt een algemeen beeld gegeven van al het gerecupereerde aardewerk. Daarin zijn het rood en grijs gebruiksaardewerk duidelijk het best vertegenwoordigd.

Figuur 16: Verdeling van het gerecupereerde aardewerk over de verschillende technische groepen.

6.2.2. Middeleeuwen (13de) – 14de eeuw.

6.2.2.1. Sporen/structuren

In zone 2 werd over de volledige lengte van werkput 1 een grote kuil (S2000) waargenomen die uitgegraven werd in S2001 (zie bijlage 8). In het zuidwesten en het noordwesten strekt dit spoor zich uit buiten de onderzoeksgrenzen. Of het in de lengte of de breedte werd aangesneden, kon niet worden achterhaald. Er kan echter met vrij grote zekerheid worden gesteld dat het om een spoor met een rechthoekige vorm gaat, dat in de lengte of de breedte een diameter van iets meer dan 2m heeft. Binnen de oppervlakte die kon worden bestudeerd was de uitgraving maximaal 0,60m diep. De bovenkant bevond zich op +4,65m TAW (0,86m onder het maaiveld), terwijl de onderkant op +3,95m TAW werd waargenomen (1,56m onder het maaiveld).

Figuur 17: Zicht op profiel 3 in werkput, met aanduiding van de belangrijkste middeleeuwse sporen.

Oorspronkelijk had de kuil waarschijnlijk vrij steile wanden, die na verloop van tijd langs beide kanten inspoelden. Dit gebeurde eerst vanuit het noordoosten, waardoor laag S1036 werd gevormd (zie figuur 17, 1). Vervolgens werd de kuil gebruikt voor het storten van afval. Gezien het gaat om een organische vulling met zeer donkere kleur gaat het waarschijnlijk om beer (S1035). De lagen die kunnen worden gerelateerd aan de tweede inspoeling zijn S1032 en S1033 (zie figuur 17, 2). Ze bestaan dan ook nagenoeg

volledig uit materiaal van S2001. Wat er nadien nog overbleef van de oorspronkelijke kuil werd opnieuw vrij intensief gebruikt als stortplaats (zie figuur 17, 3). Hiervan getuigen S1029, S1030 en S1031. Het is duidelijk te zien dat de afvallagen regelmatig werden gedempt met aarde om de geurhinder te beperken. Vooral S1030 bevatte veel aardewerk, houtskool en verbrand bot. Langs de zijkant werd een deel van de kuil tijdens deze fase ook opnieuw uitgegraven (S1028). Uiteindelijk werd de kuil opgevuld met bruin zandig materiaal (S1026 en S1027) (zie figuur 17, 4) waarin quasi geen vondsten meer werden aangetroffen. Ook in deze fase getuigt een zwart organisch bandje dat de beerkuil nog steeds in gebruik was. Dat de beerkuil in gebruik bleef tot ze quasi volledig was opgevuld, blijkt uit het zwarte organische pakket (S1025) (zie figuur 17, 5). Dit werd uiteindelijk opnieuw met aarde afgedekt.

Figuur 18: Zicht op profiel 6 in werkput 2, met aanduiding van de belangrijkste middeleeuwse sporen.

In werkput 2 werd een donkergrijs pakket vastgesteld van 0,10m dik, dat een dalend verloop kent in noordoostelijke richting (S1051) (zie figuur 18). De bovenkant hiervan

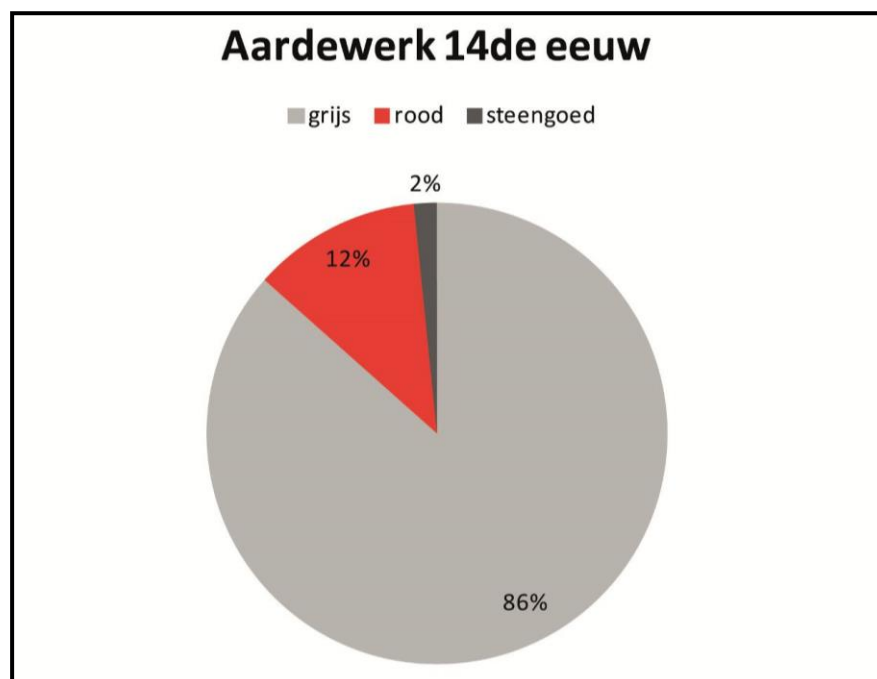
varieert tussen +4,62 en +4,54m TAW (0,84 tot 0,92m onder het maaiveld). Afgaand op het niveau waarop deze laag werd aangetroffen, het uitzicht en de relatieve datering, lijkt ze gelijktijdig te zijn aan de sporen die hierboven werden besproken. Ze heeft een donkergrijze kleur en bevat veel spikkels en brokjes houtskool. Daarnaast konden ook zogenaamde 'spitsporen', sporen van intense bewerking met de spade, worden geïdentificeerd. Mogelijk kan S1051 worden geïnterpreteerd als een begraven cultuurlaag. S2007 is een kuil die doorheen deze tuinlaag werd gegraven op het moment dat deze nog in gebruik was. Vanwege de dieptebeperkingen van het onderzoek kon dit spoor niet verder worden onderzocht.

6.2.2.2. Vondsten

- Keramik

Al het aardewerk uit deze fase was afkomstig uit de omvangrijke beerkuil die werd aangetroffen in werkput 1. Het gaat om grijs en rood aardewerk van lokale productie, aangevuld met steengoed afkomstig uit het Rijnland. De verdeling van de aangetroffen scherven over deze drie groepen is als volgt:

Grijs	161 (86%)
Rood	22 (12%)
Steengoed	3 (2%)

Figuur 19: Verdeling van het 14de-eeuws aardewerk over de verschillende technische groepen.

Deze verdeling, in combinatie met het aangetroffen vormenspectrum, laat toe om het aardewerkensemble te dateren in de eerste helft van de 14de eeuw.²⁶

Het lokaal reducerend gebakken **grijs aardewerk** is duidelijk het best vertegenwoordigd. Het gaat om gedraaide vormen met een vrij homogeen baksel en vooral matig groffe zandvershraling. Nergens werd de glauconietmagering aangetroffen die typisch is voor de Denderstreek. De gebruikte kleiën waren dus afkomstig uit de Scheldevallei.²⁷ Qua kleur variëren ze van roodbruin tot donkergrijs. In één geval kon duidelijk worden vastgesteld dat de kern van het baksel een lichtgrijze kleur had. Dit was enkel het geval in de bodem van dit individu, dat dikker is dan de rest van de recipiënt (inv. nr. 173, figuur 21, 1).

Binnen deze aardewerkgroep zijn in deze context vooral de komvormen sterk vertegenwoordigd. Het gaat om diepe, open vormen met halfbolvormig lichaam. Het is opvallend dat de aangetroffen exemplaren een zeer grote randdiameter hadden, hetgeen in de 14de eeuw niet zo gebruikelijk was. De gereconstrueerde diameters zien er als volgt uit:

volumegroep	aantal	diameter (cm)
middelgroot	1	24,4
zeer groot	1	34
	2	36
	2	38,5
	1	>40

Bij het middelgrote exemplaar (inv. nr. 267, figuur 25, figuur 21, 3) is duidelijk de typische ingesnoerde hals te zien. Conform de gangbare typologie is dit bij de grotere exemplaren uit deze context veel minder uitgesproken.²⁸ Bij de twee grootste exemplaren is de insnoering zelfs volledig afwezig (inv. nr. 174, figuur 26 & figuur 20, 2; inv. nr. 174, figuur 20, 3).

De randvormen van de aangetroffen kommen liggen in de lijn van de gangbare typologie. Twee randen (inv. nr. 173, figuur 22 en figuur 21, 1; inv. nr. 266, figuur 21, 2) waren blokvormig en voorzien van een geul. Bij inv. nr. 266 (figuur 21, 2 en figuur 27, 1) was deze dekselgeul sterk uitgesproken.

²⁶ Mondelinge info verkregen van Koen De Groote (OE).

²⁷ Idem.

²⁸ DE GROOTE K. 2008, p. 233.

Bij twee andere exemplaren had de rand een opvallende uitstaande vorm. inv. nr. 174-2 was voorzien van een dikke, verbrede en afgeronde rand met lichte geul bovenaan. Gelijkaardig maar meer uitgesproken uitstaand was inv. nr. 173-3 (figuur 20, 4). Een bijna bijlvormige schuin uitstaande rand werd opgemerkt bij inv. nr. 173-250 (figuur 24, figuur 20, 1). Deze ging gepaard met een uitgesproken onderlip en een lichte geul bovenaan.

De andere aangetroffen randfragmenten afkomstig van kommen hadden allen een verbrede rand. Het ging om inv. nr. 174-1 (figuur 20, 3) en inv. nr. 267 (figuur 27, 2; figuur 21, 3 en figuur 25). Deze laatste was licht naar buiten geplooid en had een vrij duidelijke dekselgeul.

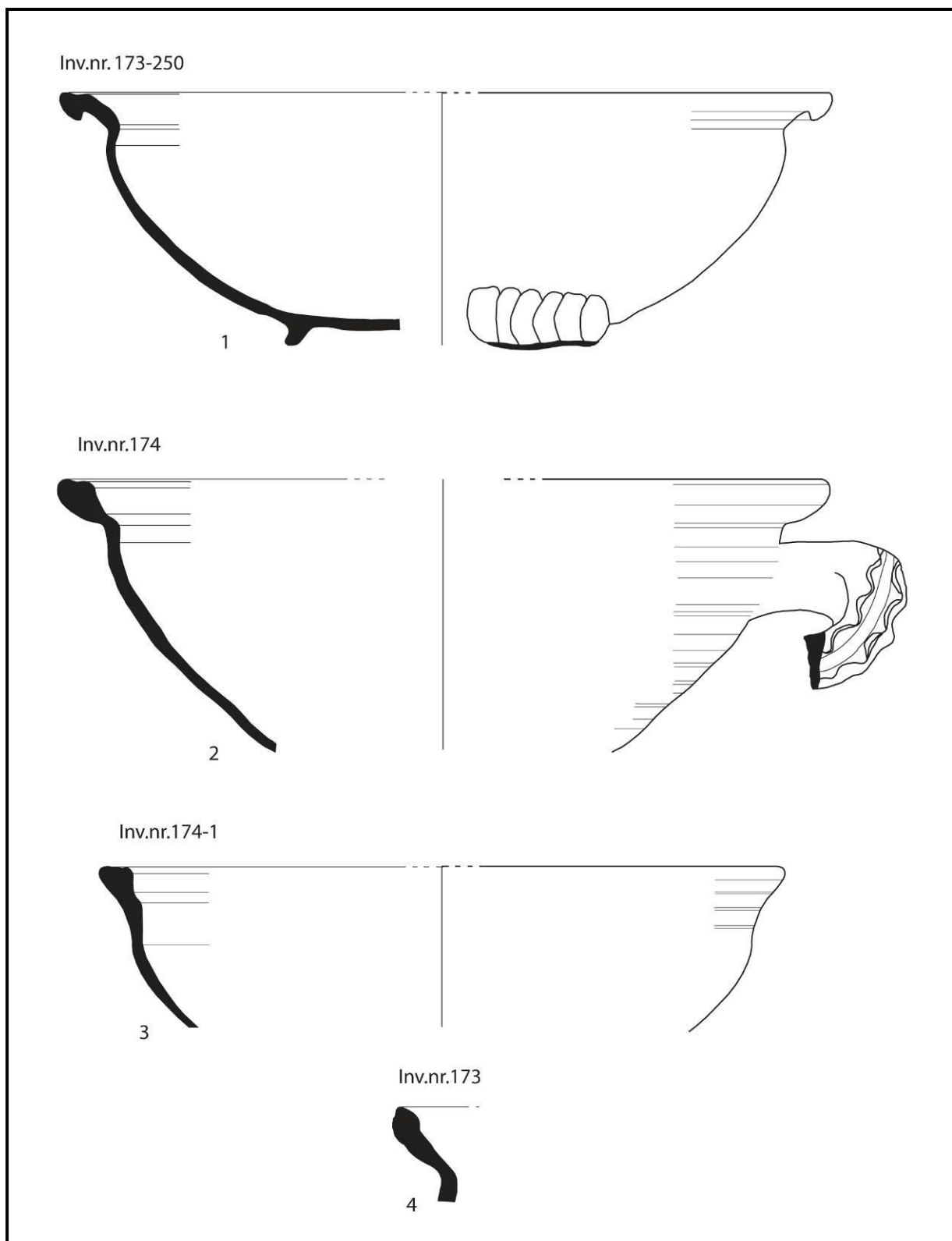
Drie gerecupereerde kommen zijn archeologisch compleet, waardoor ook de onderkant kon worden bestudeerd. Deze bestaat telkens uit een lensvormige bodem op drie zijwaarts ingeknepen standvinnen. Het gaat om inv. nr. 173-250 (figuur 24, figuur 20, 1), inv. nr. 267 (figuur 25, figuur 21, 3) en inv. nr. 173 (figuur 23, figuur 21, 1).

De kom met de grootste diameter was voorzien van een groot horizontaal handvat, waarvan de aanhechting duidelijk langs de binnenkant werd gemanipuleerd (inv. nr. 174-2, figuur 26, figuur 20, 2). Het draperiedecor dat bij kommen van deze grootte vaak aangetroffen wordt op de rand, was hier toegepast op het handvat.²⁹ Aan de zijkant bevonden zich daartoe onder- en bovenaan twee parallelle series van aaneengesloten duimindrukken.

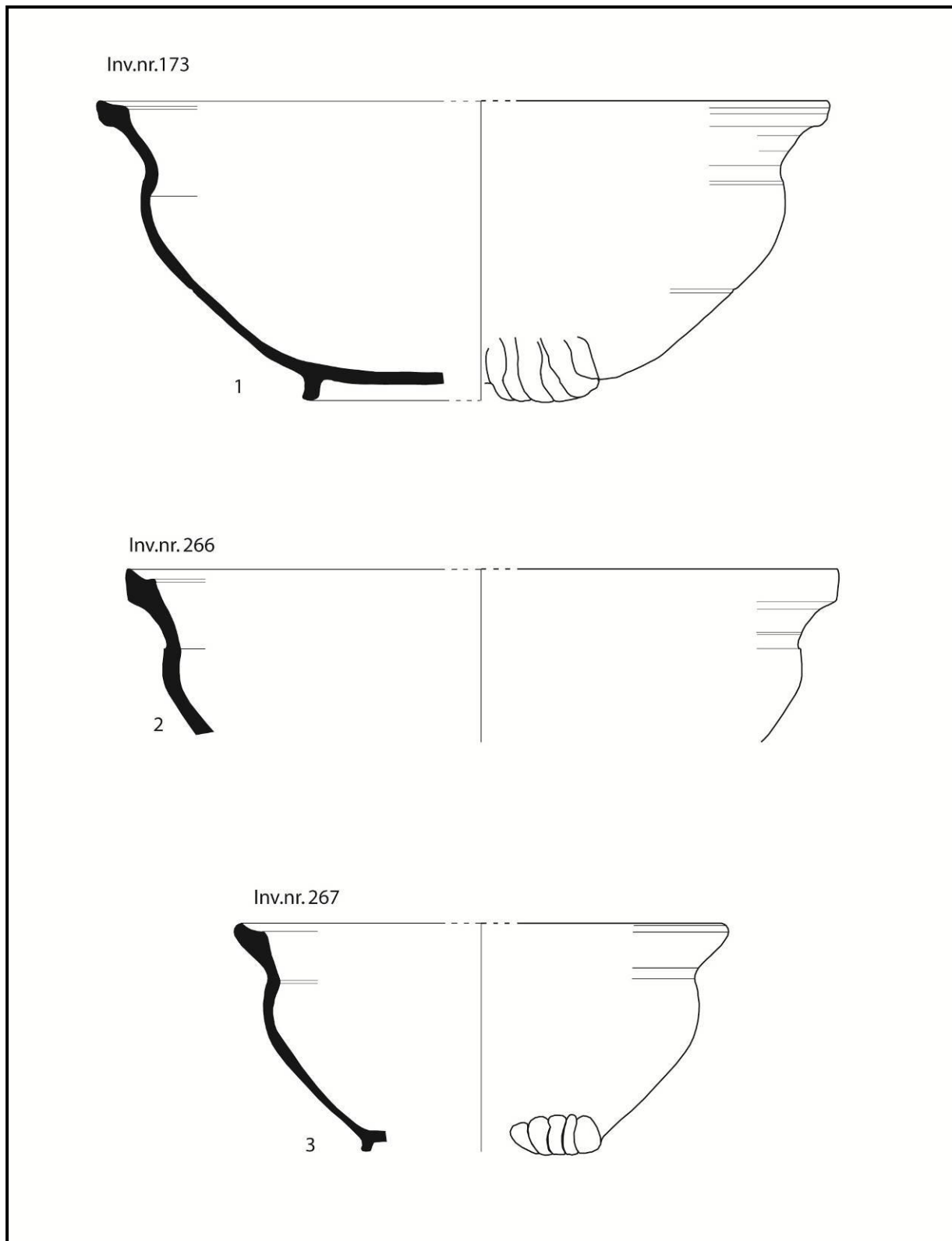
Twee kommen vertoonden aan de buitenkant sterke sporen van verwerking tijdens de gebruiksfase (inv. nr. 173, figuur 23; inv. nr. 173-250, figuur 24). Door sterke afschilfering van de buitenwand kwam de kleur van het onderliggende baksel duidelijk naar buiten. Dit fenomeen kan worden geïnterpreteerd als schade door wind en vorst, wat erop wijst dat deze recipiënten gedurende geruime tijd buiten stonden en aan de elementen waren blootgesteld.³⁰ Op nog twee andere individuen was aan de binnenkant en op de rand een grote hoeveelheid kalkaanslag aanwezig. Bij inv. nr. 267, een middelgrote vorm, was dit mogelijk veroorzaakt door gebruik als kamerpot (figuur 27, 2). Inv. nr. 266 lijkt te groot om voor dit doeleinde te zijn gebruikt. Mogelijk werd de aanslag hier veroorzaakt doordat het recipiënt een tijdlang volledig gevuld was met water (figuur 27, 1).

²⁹ DE GROOTE K. 2008, pp. 226-227.

³⁰ Mondelinge info verkregen van Koen De Groote (OE).

Figuur 20: Kommen met zeer grote randdiameter.

Figuur 21: Kommen meet zeer grote (1 en 2) en middelgrote (3) randdiameter.

Figuur 22: Inv. nr. 173: archeologisch volledige kom met aan de buitenkant duidelijke verweringsporen.

Figuur 23: Inv. nr. 173: archeologisch volledige kom met aan de buitenkant duidelijke verweringsporen.

Figuur 24: inv. nr. 173-250: archeologisch volledige kom met duidelijke verweringsporen aan de buitenkant.

Figuur 25: Inv. nr. 267: middelgrote kom op standvinnen.

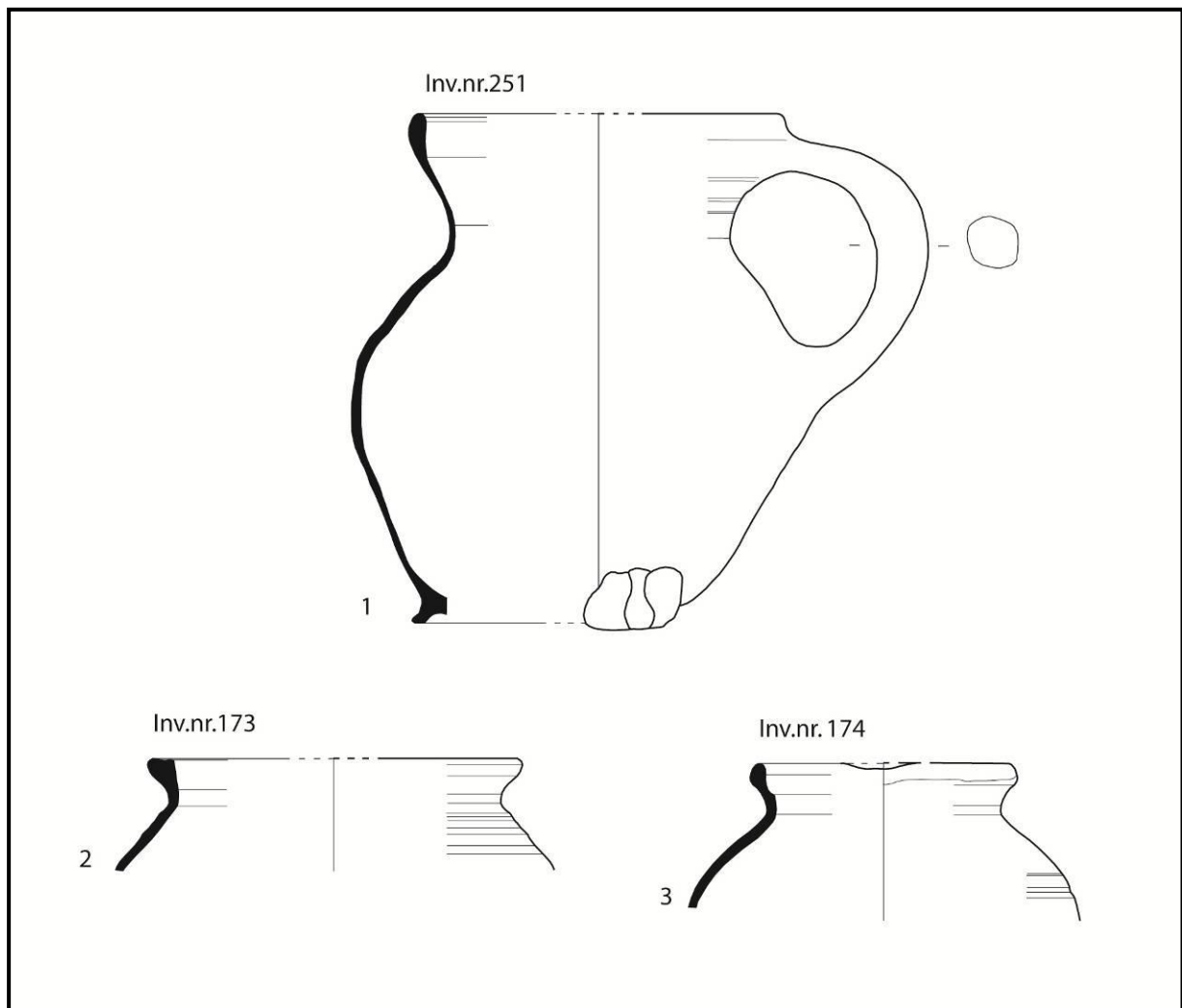
Figuur 26: inv. nr. 174: zeer grote kom voorzien van horizontaal oor met draperiedecor.

Figuur 27: Randfragmenten van inv. nr. 266 (links) en nr. 267 (rechts). Beide kommen hebben aanslag aan de binnenkant.

Naast deze komvormen werden ook stukken van kannen en kruiken teruggevonden. Het gaat o.a. om geribbelde, licht naar binnen staande halsfragmenten afkomstig van een kruikje. Eén kruik of kan is archeologisch compleet (inv. nr. 251, figuur 28, 1). Het heeft een lensbodem en steunt op drie zijwaarts ingeknepen standvinnen. Opvallend is de sterk ingesnoerde hals. De rand kan omschreven worden als eenvoudig, rechtopstaand en afgerond. Een derde individu heeft een rechtopstaande, verbrede en afgeronde rand met dekselgeul en gietuit (inv. nr. 174, figuur 28,3). Dit laatste, in combinatie met roetaanslag aan de buitenkant, wijst erop dat het hier om een kookkan gaat.

Tenslotte werd ook een groot stuk van de rand van een kogelpotvormig recipiënt aangetroffen. Deze heeft een rechtopstaande, verbrede en afgeronde rand met dekselgeul (inv. nr. 173, figuur 29, figuur 28, 2).

Figuur 28: Kannen (1 en 3) en kogel/voorraadpot (2) in grijs aardewerk.

Figuur 29: Stuk van hals en rand van een kogelpot (inv. nr. 173).

Het **rood aardewerk** was in veel mindere mate aanwezig in deze 14de eeuwse context. Naast enkele wandscherven die sporadisch voorzien waren van transparant loodglazuur is de enige noemenswaardige vondst de bodem van een kleine grape (inv. nr. 247, figuur 30 en figuur 31). Deze vorm die steunt op drie pootjes kwam op vanaf het tweede kwart van de 14de eeuw en werd gebruikt als kookpot.³¹ Aan de binnenkant is het rode baksel op de bodem volledig voorzien van transparant loodglazuur. De rest van de binnen- en buitenkant waren voor zover kon worden waargenomen slechts sporadisch geglazuurd. Aan de buitenkant is de roetaanslag nadrukkelijk aanwezig. Het recipiënt steunt op drie korte pootjes, ieder voorzien van een duidelijke, diepe vingerindruk langs de buitenzijde.

³¹ DE GROOTE 2008, p. 208.

Figuur 30: Inv. nr. 247: kleine grape op korte voetjes voorzien van vingerindruk.

Figuur 31: Inv. nr. 247: kleine grape op korte voetjes voorzien van vingerindruk.

Het **steengoed** is in deze context vertegenwoordigd door een beker afkomstig uit Langerwehe of Brunsum (inv. nr. 175, figuur 32). Deze heeft een bolle buik en een eenvoudige, opstaande rand. Aan de buitenkant is hij voorzien van een bruinig paarse engobe. Dit is een niet zo courante vorm die aansluit bij de bekertypologie uit de 13de en 14de eeuw.³²

Figuur 32: Inv. nr. 175: steengoedbekertje uit Langerwehe of Brunsum.

- Dierlijk Bot

In de 14de eeuwse beerkuil werden ook 19 stukken dierlijk bot teruggevonden. Opvallend hierbij waren een aantal goed bewaarde tanden, afkomstig van runderen en varkens.

³² REINEKING VON BOCK 1986, pp. 92-93.

6.2.2.3. Interpretatie

In zone 2 zijn sporen aanwezig die met grote waarschijnlijkheid zijn te dateren in de eerste helft van de 14de eeuw. Het begijnhof lag vanaf 1288 op zijn huidige lokatie, wat erop wijst dat deze sporen uit de beginjaren dateren.

Sporen zoals de tuinlaag in werkput 2 en de grote beerkuil in werkput 1 worden over het algemeen gezien als achtererfstructuren. Het is dan ook opvallend dat ze in de toegang van het begijnhof werden aangetroffen. De aanwezigheid van deze sporen suggereert op zijn minst dat de toegang er in de beginjaren anders uitzag en dat een deel ervan toen tot het achtererf van één van de huisjes behoorde. Het is echter zeer onduidelijk hoe deze woning dan was ingeplant. Eén mogelijke verklaring kan zijn dat de rooilijn van de oostelijke zijde van het hof, grenzend aan de ingang, toen een tiental meter meer naar het westen lag. Dit zou met zich mee hebben gebracht dat de toegangsweg op dat moment smaller was of deels onder de huizen lag die nu de zuidflank van de ingang vormen. Dan nog blijft het echter merkwaardig dat een grote beerkuil die aanzienlijke geurhinder met zich meebracht vlak naast de enige toegang tot het begijnhof lag.

6.2.3. Late middeleeuwen - 1604

6.2.3.1. Sporen/structuren

Nadat de grote kuil zo goed als volledig opgevuld was werden er in de doorgang duidelijk loopniveaus gecreëerd (S1024) (zie figuur 33 en bijlage 8). In dit pakket van 0,20 à 0,30m dik konden zes opeenvolgende lagen worden geïdentificeerd, waarvan de bovenkant telkens als een loopniveau fungeerde. Deze lemige lagen waren lichtbruin tot zwartgrijs van kleur. De bovenkant van het laatste loopniveau bevond zich op +4,79m TAW, zo'n 0,72m onder het maaiveld.

Op een bepaald moment vond een ingrijpende gebeurtenis plaats op het einde van de middengang. Over het grootste deel van werkput 1 kon worden vastgesteld dat S1024 werd weggegraven (zie figuur 34 en bijlage 8). De ontstane kuil werd opgevuld met S1015, een vrij los pakket van grijzig bruin, licht zandige leem met zeer veel grote gele zandvlekken. Deze vulling bevatte nogal wat baksteenbrokjes en -brokken, weinig kalkmortelspikkels, vrij veel houtskoolbrokjes en -brokken en wat gruis van mosselschelpen. S1015 is 0,20 tot 0,25m dik. De bovenkant bevindt zich ter hoogte van werkput 1 op +5,85m TAW (0,70m onder het maaiveld).

Figuur 33: Close-up van loopniveaus (S1024) in werkput 1 (profiel 3), binnen de rode lijnen.

Figuur 34: Zicht op profiel 3 (zone 2, werkput 1), met aanduiding van pakket S1015.

Op S1015 werd een vloerniveau gecreëerd dat gedeeltelijk uit compacte bruine leem (S1022) en gedeeltelijk uit baksteen (S1016) bestond (zie figuren 35 en 36 en bijlage 8). De bovenkant van dit vloerniveau kon worden vastgesteld op +4,93m TAW (0,62m onder het maaiveld). Het lijkt om een binnenruimte te gaan. De lemen vloer was 0,08 à 0,10m dik. Het slecht bewaarde baksteenvloertje bevond zich in het noorden van werkput 1. De toestand van het spoor liet niet toe om formaten of een patroon te bepalen. De stenen lagen op een bed van vrij zachte, vrij zandige, licht wittig gele kalkmortel met kalkstippen (S1017).

Ook in werkput 2 werd een vloerniveau in baksteen (S1048) aangetroffen dat waarschijnlijk hiermee in verband kan worden gebracht (zie figuur 37 en bijlage 9). Ook deze was in een slechte bewaringsstaat, waardoor geen steenformaten konden worden achterhaald. De bakstenen rusten op een vleilaag van vrij zachte, vrij zandige licht gelig bruine zandmortel met kalkstippen (S1049).

Figuur 35: Zicht op bakstenen vloer of haard S1016 (zone 2, werkput 1).

Figuur 36: Zicht op profiel 3 met aanduiding van lemen vloerniveau S1022 (zone 2, werkput 1).

Figuur 37: Zicht op vloerniveau S1048 (zone 2, werkput 2).

Nadat dit loopniveau in werkput 1 werd opgegeven, werd het volledig afgedekt met een dun laagje donker bruinegrijze zandleem (S2008). Daarop werden pakketten S1021 en S1020 gedeponneerd van samen 0,10 à 0,12m dik (zie figuur 38 en bijlage 8). De bovenkant bevindt zich op +4,97m TAW (0,56m onder het maaiveld). Ze zijn qua uitzicht en samenstelling vrij verschillend. S1021 is vrij los en heeft een geelbruine kleur met gele bandjes. Het bestaat uit licht lemig zand met vrij weinig brokken kalkmortel. Daarentegen heeft S1020 een vrij vaste, meer lemige textuur en een donkerbruine kleur met grote bruinig gele en okergele lemige vlekken. Het spoor bevat zeer weinig baksteenspikkels en -brokjes, vrij veel kalkmortelspikkels en -brokjes, vrij veel houtskoolspikkels en -brokjes en vrij veel mosselschelpengruis ($< 2\text{cm}^2$).

Op deze lagen werd tenslotte een vloerniveau in baksteentegels (S1008) aangelegd dat een aanzienlijke oppervlakte moet hebben beslagen (zie figuur 39 en bijlage 8). De bakstenen bevonden zich in een slechte bewaringstoestand, waardoor het formaat moeilijk vast te stellen viel. Het lijkt te gaan om dikke tegels van ongeveer 12,5x11,5x3,5 cm die in halfsteens vloerpatroon werden geplaatst. Ze rusten op een vleilaag van vrij zachte, vrij zandige licht wittig gele zandmortel met kalkstippen (S1007).

Figuur 38: Zicht op ophogingslagen 1020 en 1021 en baksteenvloer S1008 (zone 2, werkput 1, profiel 3).

Figuur 39: Zicht op S1008 *in situ*. De sporen van de tegels zijn nog duidelijk zichtbaar in de geelbruine vleilaag.

Op de binnenplaats van het begijnhof werd van dit vloerniveau geen spoor teruggevonden, wat erop wijst dat het zich tot de toegang beperkte. Er kon wel worden vastgesteld dat laag 1053 en een deel van laag 1039 gelijktijdig waren aan de pakketten S1020-1021 en het vloerniveau S1007.

6.2.3.2. Vondsten

- Keramiek

De vondsten die met zekerheid kunnen toegewezen worden aan deze fase werden aangetroffen in drie belangrijke sporen. Het gaat om:

- S1050 (werkput 2): *terminus ante quem* voor tegelniveau S1048 en S1049.
- S1015 (werkput 1): *terminus ante quem* voor lemen vloerniveaus S1024, *terminus post quem* voor vloerniveau S1022-S1016.

- S1010-S1020 (werkput 1): *terminus post quem* voor tegelvloer S1007, *terminus ante quem* voor vloerniveau S1022 – S1016.

In S1050 werd genoeg aardewerk aangetroffen om het spoor bij grote benadering te dateren op het einde van de 14de of zelfs eerder in de 15de eeuw (zie figuur 40).³³ Het gaat om grijs aardewerk, rood aardewerk en steengoed. De verdeling van de scherven over deze drie groepen ziet er als volgt uit:

Grijs	4
Rood	8
Steengoed	1

Bij het **grijs aardewerk** (inv. nr. 1050) konden twee scherven geïdentificeerd worden. Een randfragment van een kogel- of voorraadpot had een eenvoudige, opstaande en iets verbrede vorm met afgeronde top (figuur 40, 1). Daarnaast werd ook een scherf met vingerindruk teruggevonden die deel uitmaakte van de bodem van een kan of kookkan. Beide vormen kunnen ruwweg gedateerd worden in de 14de of 15de eeuw (late middeleeuwen) (figuur 40, 2).

Het **rood aardewerk** is in deze kleine context duidelijk het best vertegenwoordigd. Opvallend is dat alle scherven nog voorzien zijn van strooiglazuur. Twee stuks vertoonden beide hetzelfde ruwe loodglazuur aan de binnen- en zeer sporadisch aan de buitenkant (inv. nr. 19, figuur 40, 3). Daarnaast vertoonden drie andere wandscherven, waarschijnlijk afkomstig van hetzelfde individu, een groenig transparant loodglazuur. Hiervan was de binnenkant zeer sporadisch en de buitenzijde volledig voorzien (inv. nr. 20, figuur 40, 4). Randscherven werden aangetroffen onder de vorm van twee kleine fragmenten, die waarschijnlijk afkomstig zijn van een kruik.³⁴

Steengoed werd teruggevonden onder de vorm van een wandscherf met beige baksel, dat voorzien is van een paarsbruine engobe (inv. nr. 23, figuur 40, 5). Dit is waarschijnlijk afkomstig uit Langerwehe of Brunsum.

³³ Mondelinge info verkregen van Koen De Groote (VIOE).

³⁴ DE GROOTE K. 2008, 162.

Figuur 40: Aardewerk uit spoor S1050.

Spoor S1015 leverde slechts 4 stukken aardewerk op. Op basis van dit zeer beperkte ensemble kan enkel worden gesteld dat het mogelijk in de 15de of 1ste helft 16de eeuw te dateren is.³⁵

Opvallend was de vondst van twee stukken **witbakkend aardewerk**, die waarschijnlijk kunnen worden beschouwd als Doorniks. Het gaat o.a. om een wandscherf met groenig transparant loodglazuur aan de buitenkant die waarschijnlijk afkomstig is van een kruikje (inv. nr. 217). Verder werd ook een stuk van een platte, naar binnen staande rand teruggevonden met aanzet van een oor en versierd met vingerindrukken. Ook hierop komt groenig transparant loodglazuur voor aan de buitenkant (inv. nr. 218).

Verder werd één stuk van een oor in **rood aardewerk** gerecupereerd (inv. nr. 228). Het heeft een bruinrood baksel met grijze kern en vertoonde sporen van strooiglazuur.

³⁵ DE GROOTE K. 2008.

Steengoed was in S1015 vertegenwoordigd onder de vorm van de schouder van een kruik(je) in Rijnlands steengoed met egaal bruin zoutglazuur aan de buitenkant.

Ook S1020 (=S1010) leverde slechts vijf scherven op, die echter voldoende waren om een ruime datering in de 1ste helft van de 16de eeuw toe te kennen.

Naast enkele wandscherven in **grijs aardewerk** (inv. nr. 41, figuur 41, 1) was vooral de vondst van de bodem met standring van een kom of kan van belang (inv. nr. 42, figuur 41, 2). De standring kwam pas volop in gebruik in de 1ste helft van de 16de eeuw.

Daarnaast werden ook stukken van een kruikje in Rijnlands **steengoed**, voorzien van gespikkeld bruin zoutglazuur teruggevonden. Het gaat om een wandfragment met aanzet van het oor en een stuk van het oor (inv. nr. 44, figuur 41, 3). Ook deze kwamen volop voor in de 16de eeuw.³⁶

Figuur 41: Aardewerk uit spoor S1010 (=S1020).

³⁶ REINEKING VON BOCK 1986.

- Bouwmateriaal

Uit het vloerniveau S1048 (werkput 2) werden twee stukken tegel gerecupereerd. Inv. nr. 63 (zie figuur 42) is duidelijk afkomstig van een grote daktegel. De nop was nog volledig aanwezig en had een dimensie van ongeveer 4,5x2,5cm. De tegel vertoonde sporen van zachte, rozige kalkmortel aan de onderkant, maar ook in mindere mate aan de bovenkant. Het is niet duidelijk of deze een functie had als aansluiting tussen dak en metselwerk vooraleer hij als vloerbedekking werd gerecupereerd.³⁷ Een andere stuk tegel uit S1048 vertoonde dezelfde rozige kalkmortel, zij het enkel aan de onderkant (inv. nr. 64). Aan de bovenkant vertoonde deze sporen van transparant gestrooid loodglazuur.

Figuur 42: Stuk daktegel uit vloer S1048 (zone 2, werkput 2, inv. nr. 63).

- Bot

Naast aardewerk en bouwmateriaal werd er uit de sporen van deze fase ook een beperkte hoeveelheid botmateriaal gerecupereerd. Het gaat om twee stukken uit S1020 en vijf stukken uit S1050. In dit laatste spoor werd ook een hoornpit teruggevonden.

³⁷ HASLINGHUIS & JANSE 1997, pp. 139-140.

6.2.3.3. Interpretatie

In de loop van de 14de eeuw vonden er in zone 2 vrij drastische veranderingen plaats. Op het einde van de huidige toegang (werkput 1) werd een achtererf van een woning omgevormd tot binnenruimte. Er werd op deze plaats dus duidelijk een gebouw opgetrokken of een bestaand volume sterk uitgebreid. De mogelijkheid bestaat dat het hier om het allereerste poortgebouw ging. Tijdens de rest van de late middeleeuwen werden er in dit gebouw verscheidene lemen vloerniveaus boven elkaar gevormd (S1024). Wanneer een vloerniveau niet langer bruikbaar was, werd een nieuwe laag leem er simpelweg bovenop aangebracht. Dit was omstreeks deze periode een vrij courant gebruik en werd bijvoorbeeld ook vastgesteld bij opgravingen op de Hopmarkt te Aalst.³⁸

Tegelijkertijd werd ook buiten de ingang (werkput 2) verder opgehoogd (S1050). Hierop werd in de loop van de 15de eeuw een loopniveau in tegels gevormd. De zeer slechte staat van dit vloerniveau sluit de mogelijkheid niet uit dat het zich in een buitenruimte bevond.

Misschien niet gelijktijdig hiermee maar wel in dezelfde periode werden de lemen vloerniveaus in werkput 1 grotendeels weggegraven en vervangen door een dikkere leemvloer gecombineerd met bakstenen elementen (S1022-S1016-S1017). Dit gebeurde ten laatste in het begin van de 16de eeuw. Het is niet uitgesloten dat het gebeurde omtrent de periode 1460-1480, toen het begijnhof een ‘versteningsfase’ kende.³⁹ In de 1ste helft van 16de eeuw werd ook dit vloerniveau opnieuw opgegeven, afgedekt en opgehoogd (S1010-S1020). Het gebouw werd nu voor de eerste maal volledig voorzien van een vloer in vierkante baksteentegels (S1007). Aangezien dit vloerniveau werd opgebroken bij de bouw van de nieuwe poort in 1604-1608, was het quasi zeker de vloer van de oudere, pre-17de-eeuwse poort. Bij gebrek aan muurrestanten van dit bouwwerk is het onmogelijk te zeggen of het teruggaat tot de eerste vloerniveaus op deze plaats in de tweede helft van de 14de of het begin van de 15de eeuw. De opgravingsresultaten tonen echter duidelijk aan dat het zeker mogelijk is dat dit gebouw er 200 à 250 jaar stond vooraleer het werd afgebroken. Indien dit het geval was werd de vloer in dit gebouw in de loop van deze periode ongeveer 0,40m opgehoogd.

³⁸ DE GROOTE K. & MOENS J. 2010, p. 131.

³⁹ STROOBANTS A, 2008, p. 27.

6.2.4. 1579 – 1840: Godsdienstoorlogen tot het begin van de Belgische periode

6.2.4.1. Begravingen zone 1

- Grafkuilen en kistaflijningen

In totaal werden in zone 1 51 grafkuilen waargenomen (zie figuur 43 en bijlage 11). Het gaat om de contouren en de vulling van de kuilen die werden gegraven voor de depositie van de menselijke begravingen. Hiervan lagen er 26 compleet in de sleuf. De grafkuilen hadden een licht- tot donkerbruine vulling die redelijk wat sporen van bioturbatie bevatte. Afhankelijk van de diepte van de uitgraving bevatte ze plaatselijk redelijk wat brokken moederbodem. De kleur van de vulling was sterk afhankelijk van de diepte waarop ze werd aangesneden (zie figuur 44). Tegen de lichtbruine zandbodem tekenden de contouren zich doorgaans duidelijk af.

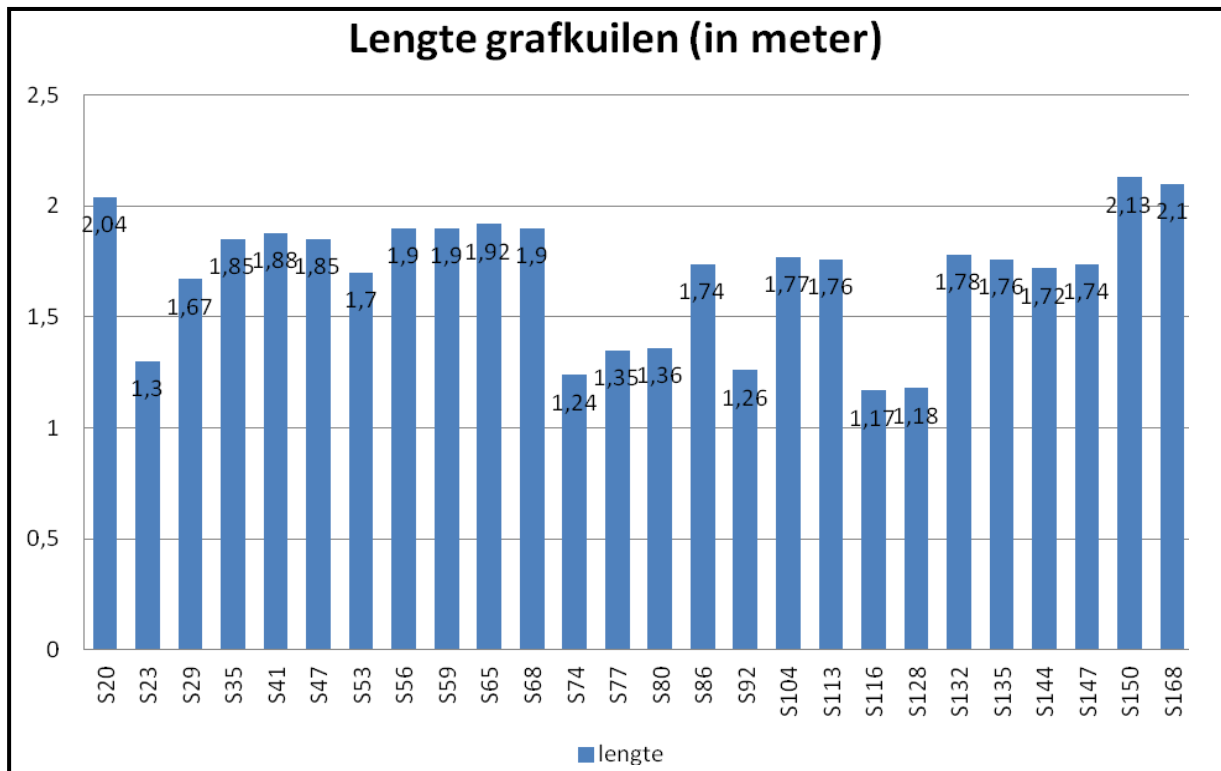

Figuur 43: Overzicht van het zuiden van zone 1. De aflijningen van de grafkuilen zijn in de zandige moederbodem duidelijk zichtbaar.

Figuur 44: Zicht op grafkuil S109. De vulling van de grafkuil werd beter zichtbaar in het diepere deel van de sleuf (zone 1, vlak 2).

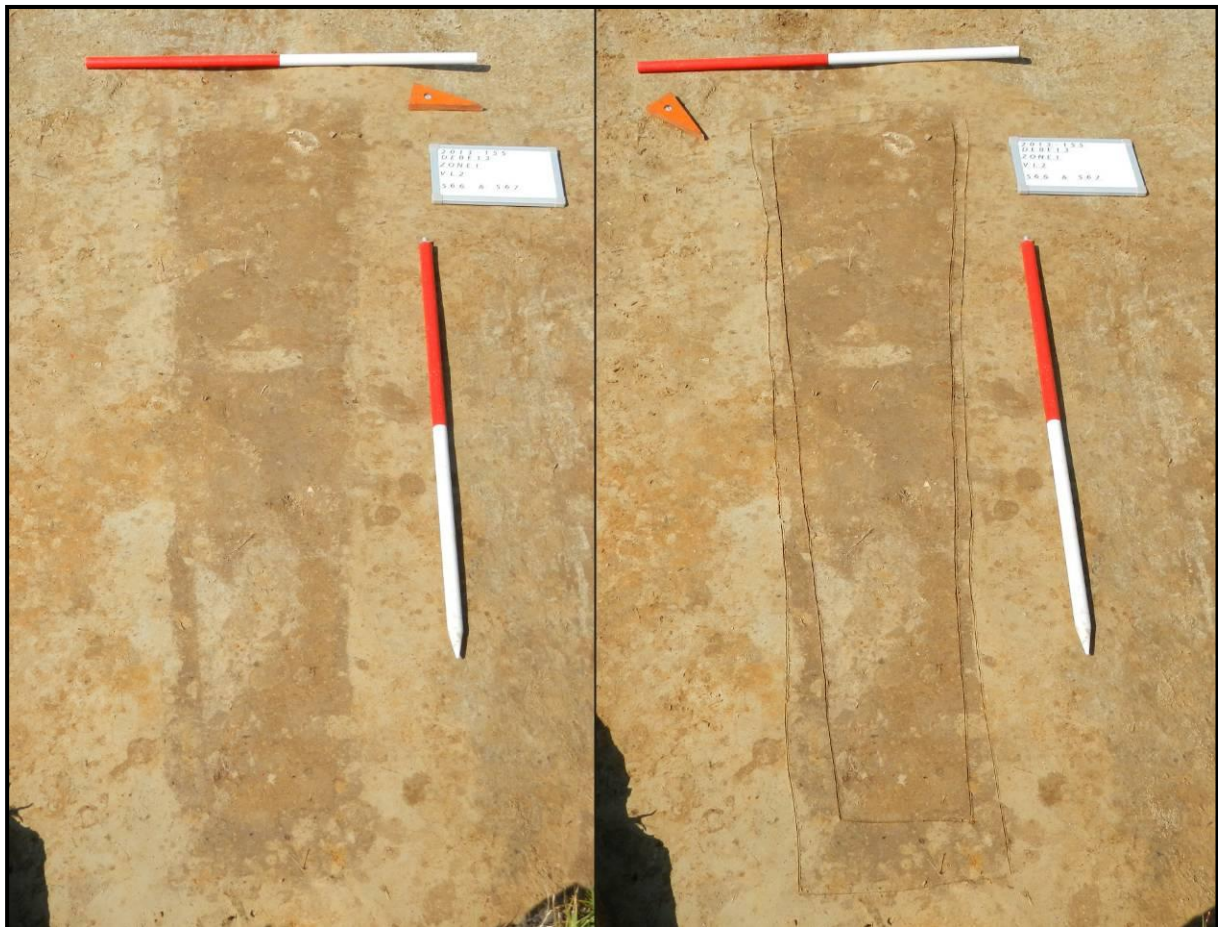
De grafkuilen hadden doorgaans rechthoekige tot trapeziumvormige contouren, waarbij de hoofdzijde iets breder was uitgegraven dan de voetzijde. Dit was naar analogie met de vorm van de kist. De kleinste kuil was 1,10m lang, terwijl de grootste een lengte had van 2,15m (zie figuur 45). Zeven grafkuilen waren korter dan 1,40m. Aangezien er mag worden vanuit gegaan dat de kisten langs alle zijden nog minstens 5 à 10cm kleiner waren, kan er worden aangenomen dat het hier om kindergraven gaat (zie figuur 46). Twee kuilen hebben dimensies tussen 1,65m en 1,70m lang. Deze kunnen zowel voor de begraving van een kind als van een volwassen persoon met kleine gestalte hebben gediend. De overige 18 graven zijn tussen 1,70 en 2,15m lang. Hierin werden volwassen personen begraven (zie figuur 47).

Figuur 45: De lengtes van de verschillende volledige grafkuilen in grafiekvorm.

Figuur 46: Zicht op grafkuil S128 met vulling S130. Met een grafkuil van 1,18m gaat het hier quasi zeker om de bijzetting van een kind. De kuil is in het westen (onder) iets breder dan in het oosten (boven), naar analogie met de vorm van de kist. Het graf werd later verstoord door een rechthoekige kuil. (zone 1, vlak 2).

Figuur 47: Grafkuil S65 met vulling S67 was 1,92m lang en duidelijk uitgegraven voor de bijzetting van een volwassen persoon. Ook de aflijning van de kist (S186) was duidelijk zichtbaar. Foto's zonder en met aflijning. (zone 1, vlak 2).

De dichtste concentratie van grafkuilen werd aangetroffen in het zuidoosten van zone 1. De densiteit neemt af naar het noordwesten, om op het einde van de sleuf weer toe te nemen. Het is zeer opvallend dat heel wat bijzettingen vlak naast elkaar gebeurden. In een aantal gevallen lagen ze zelfs perfect in rij achter elkaar (zie figuur 48). Daarenboven werden nergens oversnijdingen vastgesteld.

Op de plek waar de doodskist zich bevond, kan het vergane hout de vulling van de grafkuil soms een andere kleur geven (zie figuur 47). Op basis van deze kleurschakeringen konden de vorm en de afmetingen van sommige kisten worden achterhaald. In 10 van de 51 onderzochte grafkuilen kon een dergelijke aflijning worden vastgesteld. In vijf gevallen was ze zelfs bijzonder duidelijk te zien. Alle onderzochte kisten hadden een trapeziale vorm, naar analogie met de verhoudingen van het menselijk lichaam. In enkele gevallen konden op de kistlijn duidelijk de kistnagels *in situ* worden waargenomen (zie figuur 49).

Figuur 48: Grafkuilen in het noordwesten van zone 1. De bijzettingen gebeurden intentioneel in rij (zone 1, vlak 2).

Figuur 49: De kistverkleuring S117 was in grafkuil S116 met vulling S118 duidelijk zichtbaar. De ingekraste lijn geeft de contouren van de grafkuil weer. De centrale, donkerbuine verkleuring duidt op de vergane kist. De kistnagels (omcirkeld) liggen duidelijk op de kistlijn (zone 1, vlak 2).

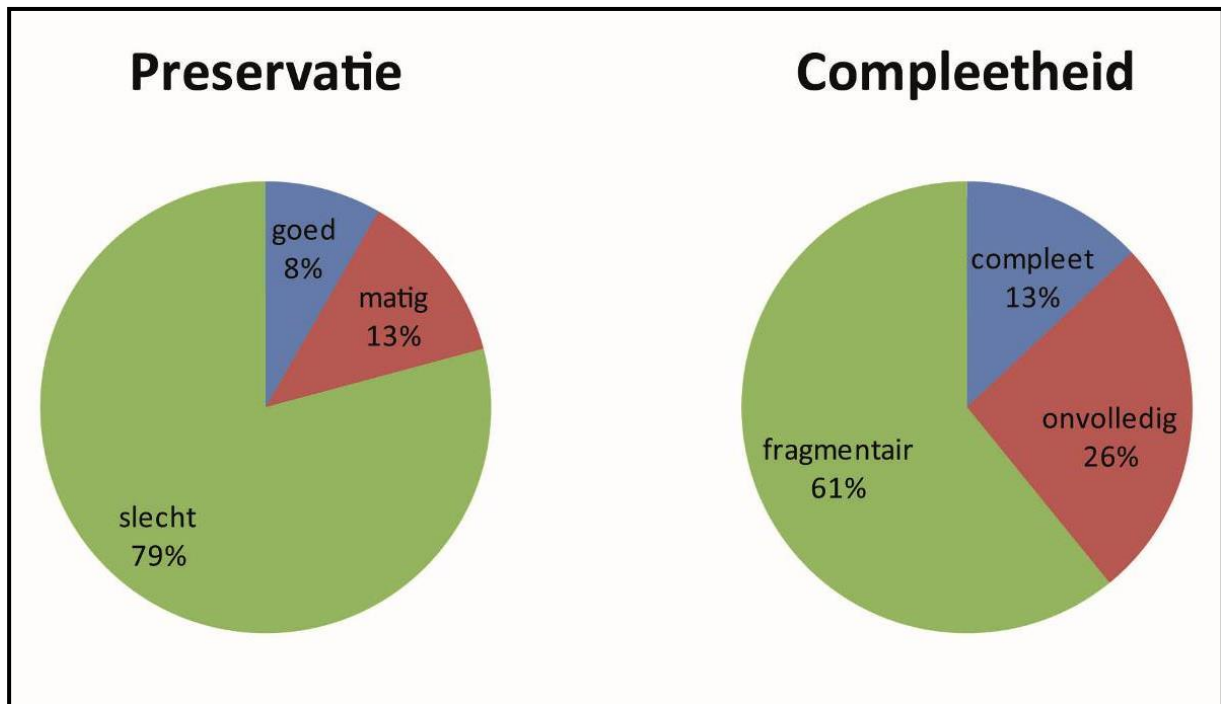
- Skeletten

In zone 1 werden 24 skeletten aangetroffen. De diepte waarop ze lagen (hoogte van het hoofd) varieerde tussen +4,54m en +4,78m TAW. Van de 21 skeletten waarvan de diepte kon worden achterhaald, lagen er 16 tussen 4,59m en 4,68m TAW (0,52 tot 0,71m onder het maaiveld).

De droge, zure zandgrond en de relatief ondiepe begravingsdiepte zorgden ervoor dat de skeletten reeds in grote mate gedeterioreerd waren (zie figuur 50). Slechts twee skeletten waren goed bewaard (zie figuur 51). Drie kunnen er als matig bewaard worden beschouwd, terwijl de rest in een slechte bewaringstoestand werd aangetroffen. Dit beeld wordt weerspiegeld in de compleetheid van de skeletten. Slechts bij drie begravingen was 75% of meer van het botmateriaal bewaard. Deze kunnen als compleet worden beschouwd. Zes skeletten werden in een onvolledige toestand teruggevonden. Van 14 individuen is nog minder dan 25% van het botmateriaal aanwezig en kan worden gesteld dat ze fragmentair bewaard zijn.

Figuur 50: Voorbeeld van een skelet in slechte bewaringstoestand (S45). Van het bovenlichaam is enkel nog de schedel bewaard.

Figuur 51: Bovenstaande grafieken bieden een zicht op de preservatie en de compleetheid van de onderzochte en gerecupereerde skeletten.

Van de 24 onderzochte skeletten lagen er 17 volledig in de sleuf. Zeven individuen werden daardoor slechts gedeeltelijk onderzocht. In onderstaande tabel wordt voor elk van hen aangegeven welke delen zich binnen het onderzoeksgebied bevonden:

S15	Hoofd en schouders
S18	Onderlichaam tot middel
S24	Benen tot aan de knie
S27	Benen tot het midden van de bovenbenen
S33	Bovenlichaam vanaf middel
S45	Hele lichaam behalve de voeten
S72	Onduidelijk wegens zeer fragmentair

Alle onderzochte skeletten waren west-oost georiënteerd volgens de christelijke traditie. Ze lagen allen op de rug met de armen meestal uitgestrekt naast het lichaam. De slechte bewaringstoestand zorgde ervoor dat van een heel aantal begravingen de exacte positie van de ledematen niet kon worden achterhaald. Volgende skeletten hadden een licht afwijkende houding (zie figuren 52 en 53):

S30	Handen op de buik/bekken
S36	Armen gevouwen op de buik
S66	Linkerarm gevouwen op de borst
S78	Handen op het bekken
S54	Benen gekruist
S200	Armen gebogen met de handen op het bekken

Figuur 52: Zicht op skelet S36. De armen werden duidelijk gevouwen over de buik, waardoor de handen op de heupen kwamen te rusten. Op de foto is ook duidelijk te zien hoe de kaak *post mortem* is opengevallen.

Figuur 53: Zicht op skelet S30. De handen liggen op de buik en het bekken en de resten vertonen een verwrongen houding. Mogelijk verschoof het lichaam in de kist voor of tijdens de bijzetting.

In twee gevallen werden meerdere begravingen in dezelfde grafkuil vastgesteld. In beide gevallen ging het om twee bijzettingen. Het tweede skelet werd telkens pal onder het bovenste aangetroffen, wat erop wijst dat beide kisten op elkaar werden geplaatst. Concreet ging het om S22 en S36-S200.

S22 bevond zich in het uiterste zuidwesten van de sleuf en lag slechts gedeeltelijk binnen het onderzoeksgebied. Het ging om een volwassen persoon waarvan de resten vrij goed bewaard waren. Delen van het onderliggende skelet konden duidelijk worden waargenomen, maar werden niet onderzocht omdat ze zich buiten de verstoringsdiepte bevonden.

S36 en S200 bevonden zich slechts anderhalve meter verder in de sleuf (zie figuren 54 en 55). Ook hier ging het om de skeletten van twee adulten. S36 had zoals eerder

besproken de armen gekruist over de buik. Enkel de grote beenderen van dit skelet waren bewaard. Bij het vrijleggen van S36 waren een deel van de schedel en het dijbeen van het onderliggende skelet (S200) reeds duidelijk te zien. Ook hier ging het om de resten van een volwassene. Hoewel de linkerkant slecht bewaard was, kon worden vastgesteld dat ook bij dit skelet de armen gekruist over de buik lagen.

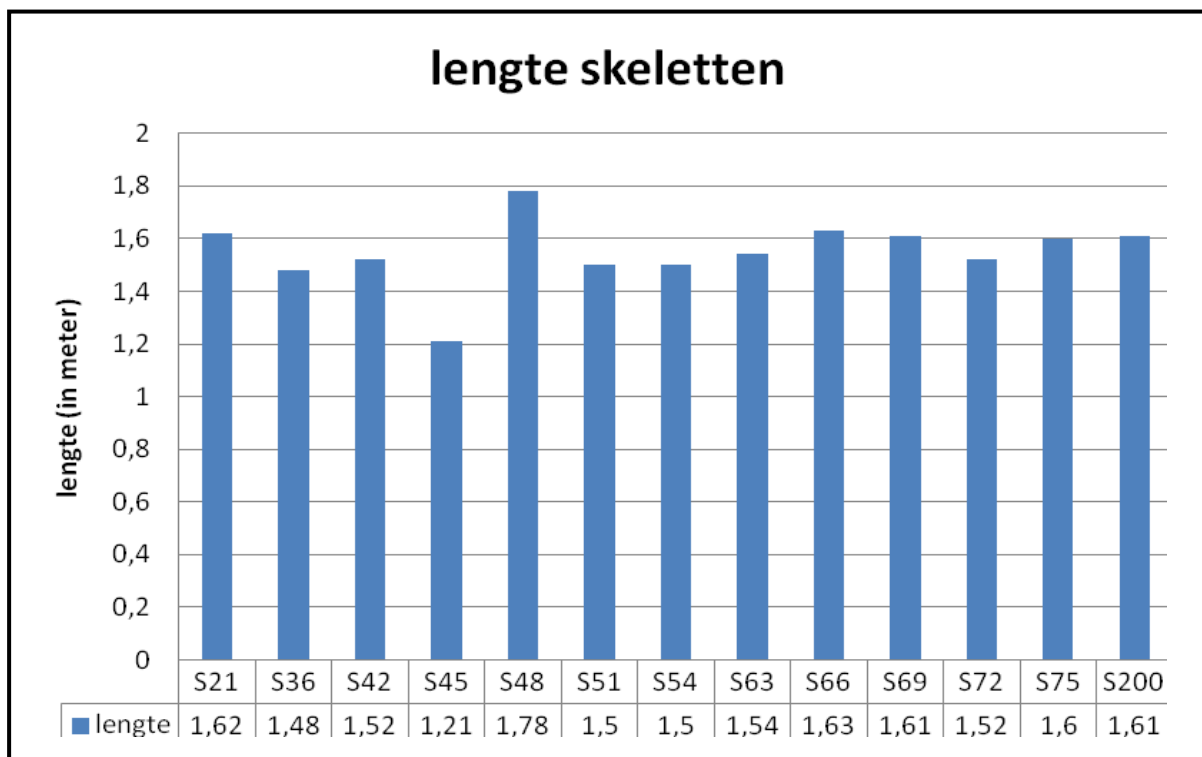
Figuur 54: Zicht op skelet S36. De schedel en het rechterdijbeen van S200 zijn reeds duidelijk zichtbaar.

Figuur 55: Zicht op skelet S200. De armen vertonen ongeveer dezelfde houding als bij S36.

Waar de volledigheid van het onderzochte skelet dit toeliet werd o.a. de volledige lengte van de hielen tot de bovenkant van het hoofd opgemeten. De bewaringstoestand van de onderbenen maakte een accurate meting echter niet altijd even gemakkelijk. De gegevens die op deze manier werden bekomen zijn dan ook in de meeste gevallen eerder een benadering van de totale lengte van het skelet dan een accurate weergave. In werkelijkheid zal deze enkele centimeters hoger liggen dan de bekomen afmeting. De reële gestalte van een overleden persoon is vanwege *post mortem* compressie van het skelet ook groter dan de waarde die tijdens het onderzoek werd bekomen.

Algemeen kan worden gesteld dat van de 13 skeletten waarvan de volledige lengte kon worden achterhaald, deze op drie na tussen 1,50 en 1,63m lag (zie figuur 56). S48 was met een lengte van 1,78m opvallend groter van gestalte. S36 en S45 zijn kleiner dan 1,50m. Van S36 kon vanwege het volgroeide gebit duidelijk worden achterhaald dat het om een volwassene of jongvolwassene ging. S45 is slechts 1,21m lang en daarmee quasi zeker het skelet van een kind.

Figuur 56: Overzichtsgrafiek van de skeletlengtes.

Van de onderzochte skeletten kon bij dit basisonderzoek het geslacht niet nader worden achterhaald. Slechts van één onderzocht individu (S66) kan met vrij grote waarschijnlijkheid worden gezegd dat het om een volwassen man gaat. Van de kin tot de middel werden op dit skelet de knoopjes van een wambuis *in situ* teruggevonden (zie figuur 57). Dit kledingstuk werd traditioneel door mannen gedragen. Dit skelet vertoonde nog meer eigenaardigheden. Zo werd bovenaan het rechter dijbeen een loden kogel teruggevonden. Dit schept de mogelijkheid dat dit individu door geweld om het leven kwam. Alhoewel er op het eerste zicht geen fractuur kon worden vastgesteld, kan een schot op deze plaats in het lichaam gemakkelijk de dijslagader hebben geraakt met de dood tot gevolg. Vlak naast de bovenkant van het linkse dijbeen werd een muntje aangetroffen. Deze positie lijkt te suggereren dat het zich bij de begraafing in een zak van de broek of de wambuis bevond. S66 was het enige onderzochte skelet met een sterk afwijkende houding. De linkerarm was geplooid over de borst, waardoor de hand onder de kin kwam te liggen.

Figuur 57: Overzicht- en detailfoto's van S66 met aanduiding van de besproken details.

- Vondsten

Bij de begravingen in zone 1 werden weinig noemenswaardige vondsten gedaan, wat de datering van deze sporen enigszins bemoeilijkt. De overgrote meerderheid van de vondsten waren kistnagels. Alles bij elkaar werden er verspreid over de verschillende grafkuilen 382 ingezameld. In totaal werden in 32 van de 51 onderzochte grafkuilen kistnagels aangetroffen. Hieronder bevinden zich alle kuilen die volledig werden opgegraven. Onder de 19 grafkuilen waarin geen nagels werden aangetroffen bevonden zich een aantal die slechts over een kleine afstand konden worden onderzocht omdat ze verstoord waren of slechts voor een klein deel in de sleuf lagen. Verder was het opvallend dat vooral in het noordwesten van de sleuf weinig kistnagels werden aangetroffen. Op deze plaats werden binnen de verstoringsdiepet echter ook bijna geen skeletresten vastgesteld, wat erop wijst dat de kisten – en daarmee ook de kistnagels – zich hier waarschijnlijk dieper bevinden. Verder is ook de vondst van een vingerhoed in grafvulling S70 vermeldenswaardig (inv. nr. 1055, figuur 58).

Figuur 58: Vingerhoedje, gevonden in grafvulling S70.

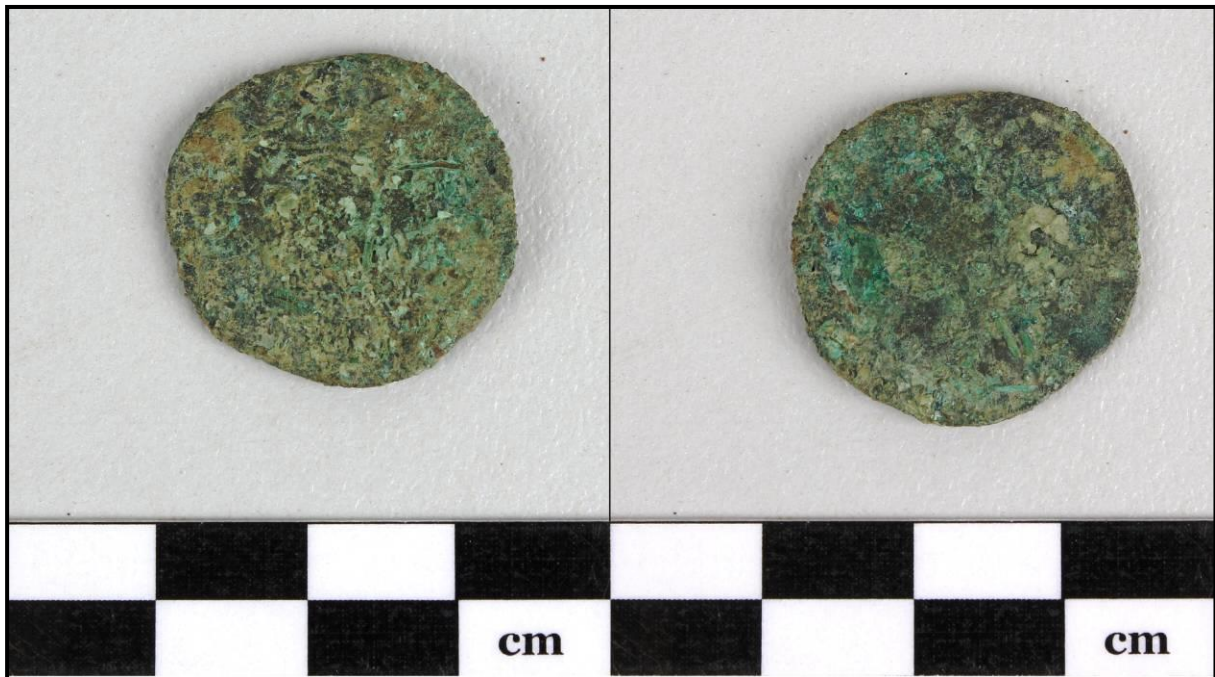
Bijvondsten die onmiddellijk aan de begraven persoon konden worden gelinkt waren er enkel bij skelet S66. Op het lichaam werden 13 nikkel knoopjes met secundair aangebrachte staafofen aangetroffen (zie figuur 59). Deze staafofen waren tot ongeveer 1625 in gebruik.⁴⁰ De knoopjes werden mooi in rij aangetroffen en vormden de sluiting van een herenvest (wambuis). Verder werden op het bovenlichaam nog een tweetal koperen speldjes gevonden, die waarschijnlijk op het hemd zaten dat onder de wambuis werd gedragen. De loden kogel die op S66 werd gevonden had een diameter van 12mm (zie figuur 59). Het gaat om een projectiel van licht kaliber dat waarschijnlijk afkomstig is van een *pistolet*. Dergelijk wapentuig werd gebruikt voor gevechten op korte afstand.

Figuur 60: knoopjes van een wambuis (links) en loden pistoletkogel (rechts), gevonden bij S66.

Zeer interessant voor de datering was de vondst van een koperen statenduit van Filips II op S66. Deze kan gedateerd worden tussen 1578 en 1580 (inv. nr. 1056, figuur 60).

⁴⁰ <http://members.casema.nl/dutchartifacts/Artifacts.html>

Figuur 60: Koperen statenduit van Filips II, 1578-1580.

6.2.4.2 1604-1608: Herbouw van het poortgebouw

- Sporen/structuren

In werkputten 1 en 2 (zone 2) werden de sporen teruggevonden van een bakstenen bouwwerk (S1003-S1046) van meer dan 5m lang en meer dan 2,26m breed. Het gaat vrijwel zeker om de restanten van het noordwestelijk deel van de binnenpoort (zie figuren 61-63 en bijlagen 3 t.e.m. 6). Voor de bouw van de poort werd vanuit het noordwesten een aanleg sleuf gegraven (S2002) van ongeveer 0,76m breed en 0,34 tot 0,48m diep. Hierin werd de fundering van het bouwwerk opgetrokken. Dit bestond bijna volledig uit bakstenen van het opvallend kleine formaat 16,5x8,0x4,5/5,0cm, verbonden met vrij harde, vrij zandige, lichtgele kalkmortel. Het bouwwerk was opgetrokken zonder duidelijk metselverband. De onderste drie steenlagen in de funderingssleuf waren ca. 0,40m dik. De rest van de fundering en het opgaand muurwerk van S1003 waren ongeveer 0,20m breed. In het zuidwesten was de buitenmuur van het poortgebouw (S1046) met 0,38m iets breder. Naast baksteen werden ook zandstenen bouwelementen gebruikt. Zo werd de hoek van het gebouw verstevigd met een brok natuursteen van 0,41x0,26x0,30m. In de poortdoorgang werd ook de scharniersteen van de poort aangetroffen. Deze opvallende vondst *in situ* geeft de toenmalige positie van de eigenlijke poort aan, ongeveer 1,5m ten noordoosten van de huidige poort. De steen meet ongeveer 0,32x0,17m.

Figuur 61: Zicht op de muur van het poortgebouw en de scharniersteen van het hek (zone 2, werkput 1).

Figuur 62: Zicht op profiel 4 (zone 2, werkput 1) met aanduiding van de relevante sporen.

Figuur 63: Zicht op de buitenmuren van het poortgebouw vanaf de binnenkoer. Links zijn de trappen van het kapelletje zichtbaar.

Na de opvulling van de aanleg sleuf (S1009 en S2004) werd binnenin het poortgebouw een zandbed (S1011) aangebracht van een kleine 10cm dik. De bovenkant bevindt zich 2,5cm onder de aanzet van een pleisterlaag die tegen de binnenkant van muur S1003 werd aangebracht. Dit wijst erop dat de vloer werd gelegd in baksteentegels, waarvan evenwel geen exemplaar *in situ* werd teruggevonden. Al deze elementen laten toe om het oudste vloerniveau van dit poortgebouw te bepalen op +5,09m TAW (0,40m onder het maaiveld). Afgaand op de hoogte waarop de scharniersteen werd teruggevonden, lag het loopniveau ter hoogte van de doorgang ongeveer 0,20m hoger.

Aan de andere kant van de huidige ingang werden geen sporen van het poortgebouw aangetroffen. De resten werden hier zwaar verstoord door de aanleg van nutsleidingen. Er werd in werkput 3 echter een kleine baksteenstructuur (S1067) teruggevonden die met dezelfde bakstenen als het poortgebouw werd gebouwd (zie figuur 64 en bijlage 7). Ook de mortel lijkt zeer sterk op die van S1003 en S1046. Het gaat om de onderkant van een kleine storkoker die zich net buiten de toegang op 0,32m van het hoekgebouw bevindt. Alhoewel de positie van de werkput een volledig onderzoek van de structuur niet mogelijk maakte, lijkt het om een vierkante constructie met een totale omvang van 0,54x0,54m en een binnenoppervlakte van 0,36mx0,36m te gaan. De restanten waren

nog zo'n 0,40m hoog bewaard. De muren waren één steenbreedte dik en opgetrokken in halfsteens verband.

Figuur 64: Zicht op stortkoker S1067 (zone 2, werkput 3).

- Vondsten

Alle vondsten die met deze fase in verband kunnen worden gebracht zijn afkomstig uit S1009, de vulling van de aanleg sleuf voor de bouw van het poortgebouw. De sleuf werd uitgegraven in de onderliggende lagen die stratigrafisch te dateren zijn tussen de late middeleeuwen en 1604. Een blik op het vondstenspectrum, dat vooral uit rood aardewerk bestaat, lijkt dit te bevestigen.

Aangezien de (her)bouw van de poort historisch gedateerd is en het baksteenformaat volledig in de lijn ligt van de andere 17de eeuwse gebouwen op de site leveren deze vondsten weinig meerwaarde aan het onderzoek.

6.2.4.3. 17de eeuw: Occupatiesporen in en rond het poortgebouw

- Sporen

Gedurende meer dan twee eeuwen reguleerde de binnenpoort de toegang tot het Begijnhof. In de loop der jaren werden nog enkele veranderingen aan het gebouw doorgevoerd.

Aan de binnenkant van het gebouw werd de oorspronkelijke tegelvloer weggenomen en vervangen door een nieuw, hoger gelegen vloerniveau (zie figuur 65). Hiervoor werd rechtstreeks bovenop S1011 een nieuwe, 0,10m dikke vleilaag van grijs zand aangebracht. Dat hierop opnieuw een vloerniveau van baksteentegels werd aangebracht, bleek opnieuw uit de afwerking van het pleisterwerk tegen S1003. Hierin was de overgang van het pleisterwerk naar het verdwenen vloerniveau nog duidelijk zichtbaar. Het nieuwe loopniveau kwam zo op +5,17m TAW te liggen, zo'n 0,36m onder het maaiveld. Uit de onderzoeksresultaten kon geen datering van deze verbouwing worden afgeleid. Verder werden geen aanwijzingen gevonden dat ook het loopniveau van de doorgang zou verhoogd zijn geweest.

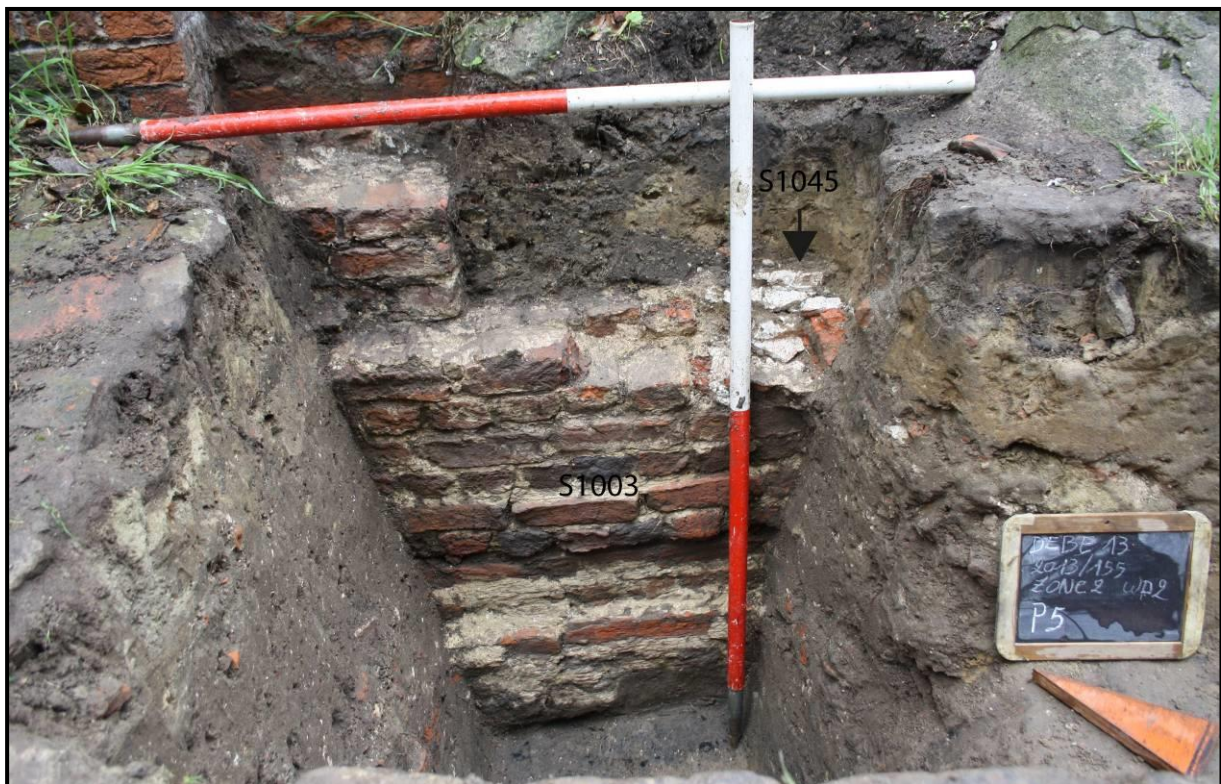
Figuur 65: Zicht op de sporen die in verband staan met het tweede vloerniveau binnen het poortgebouw. De pijl geeft de positie van de tegelvloer aan (zone 2, werkput 1, profiel 3).

Ook aan de achtermuur van het poortgebouw werden veranderingen aangebracht. Over een afstand van 1,5m werd het oorspronkelijke metselwerk vervangen door S1045. Het gaat om opgaand muurwerk in rode bakstenen van het formaat 18,5x8,0x6,5cm, verbonden met zeer harde, weinig zandige, licht grijs witte kalkmortel (zie figuren 66 en 67). Er werden slechts één à twee lagen van dit metselwerk teruggevonden, waardoor onmogelijk kon worden achterhaald wat precies de bedoeling was van deze verbouwing. Ook een datering was op basis van deze resultaten niet mogelijk.

In put 3 werden binnen de resten van stortkoker S1067 nog delen van enkele afvalpakketten teruggevonden (zie figuur 68). Het onderste en oudste pakket (S1074) was 0,10m dik. Daarop lag S1066, een laag van 0,25m dik waarvan de rest bij de afbraak van de kleine constructie werd weggegraven. Aangezien het niet duidelijk is hoe lang deze stortkoker in gebruik is geweest, kan er geen exacte datering worden gegeven aan deze sporen.

Figuur 66: Zicht op de verbouwing van de achterzijde van het poortgebouw ter hoogte van de hoek met de doorgang (zone 2, werkput 2, profiel 5).

Figuur 67: Zicht op de verbouwing van de achterkant van het poortgebouw, ter hoogte van het kapelletje (zone 2, werkput 2, profiel 5).

Figuur 68: Zicht op de pakketten die werden aangetroffen in stortkoker S1067 (zone 2, werkput 3, profiel 9).

- Vondsten

De vondsten van de occupatiefasen in- en rond het poortgebouw beperken zich tot sporen S1011 en S1066. Het gaat respectievelijk om de vleilaag van het eerste vloerniveau binnenin het nieuwe poortgebouw en de vulling van het stortkokertje. Beide contexten leverden enkel 17de eeuws materiaal op.

De vondstencontext uit S1011 was moeilijk te dateren. Stratigrafisch zou het om vroeg 17de eeuws materiaal moeten gaan, wat met dit ensemble zeker mogelijk is.

Dit was het oudste spoor in werkput 1 waarin **rood aardewerk** met bruin mangaanglazuur werd aangetroffen. Dit werd vanaf de 2de helft van de 15de eeuw gebruikt, maar was vooral na de middeleeuwen populair.⁴¹ Het gaat om twee scherven in rood aardewerk (inv. nr. 6 en 7, figuur 69, 1) met transparant loodglazuur aan de binnenkant en het bewuste mangaanglazuur aan de buitenkant. Verder werd ook een vrij groot stuk van de rand en wand van een teil teruggevonden (inv. nr. 7, figuur 69, 2). Het rode baksel was sporadisch voorzien van loodglazuur aan de buiten- en volledig aan de binnenkant. De rand had een eenvoudige, licht uitstaande en aan het einde ietwat geblokte vorm.

Verder werden ook een wandscherf van een **steengoed**kruik met egaal bruin zoutglazuur (inv. nr. 8, figuur 69, 3) en een stuk **witbakkend aardewerk** aangetroffen (inv. nr. 9, figuur 69, 4). Dit laatste had een korrelig baksel en een uitstaande, afgeronde rand. Het transparante loodglazuur aan de binnenkant, gecombineerd met groen loodglazuur aan de buitenkant geeft dit individu de typische combinatie geel-groen dat tijdens de 17de en 18de eeuw zeer populair was.

Het uitzeven van S1066 op een maaswijdte van 0,5mm leverde enkele interessante vondsten op die rechtstreeks in verband kunnen worden gebracht met het leven op het begijnhof in de 17de eeuw.

Het meest opvallend waren enkele stukken **speelgoed**. Twee bikkels uit dierlijk bot getuigen van het bikkelspel (inv. nr. 189, figuur 70, 2). Een grote en een kleine stenen knikker getuigen ervan dat ook het knikkerspel blijkbaar populair was in het begijnhof (inv. nr. 189, figuur 70, 3).

⁴¹ Mondelinge informatie verkregen van Koen De Groote (VIOE).

Daarnaast werden ook acht scherven in **rood aardewerk** aangetroffen. Deze waren waarschijnlijk afkomstig van hetzelfde individu. Allen waren ze aan de binnenkant voorzien van een witte sliblaag, waarop een transparant loodglazuur was aangebracht om een geel effect te krijgen (inv. nr. 187). Ze zijn afkomstig van een kommetje.

Verder werd in S1066 enkel Rijnlands **steengoed** aangetroffen. Het ging slechts om vier stukken (inv. nr. 188, figuur 70, 1). Hiervan kon één scherf duidelijk worden geïdentificeerd als afkomstig uit Langerwehe. Daar ze niet thuishoort in deze periode is ze mogelijk residueel. Verder ging het om enkele wandscherfjes en een massieve, ronde voet van een kruik, die te dateren zijn in de 17de eeuw.

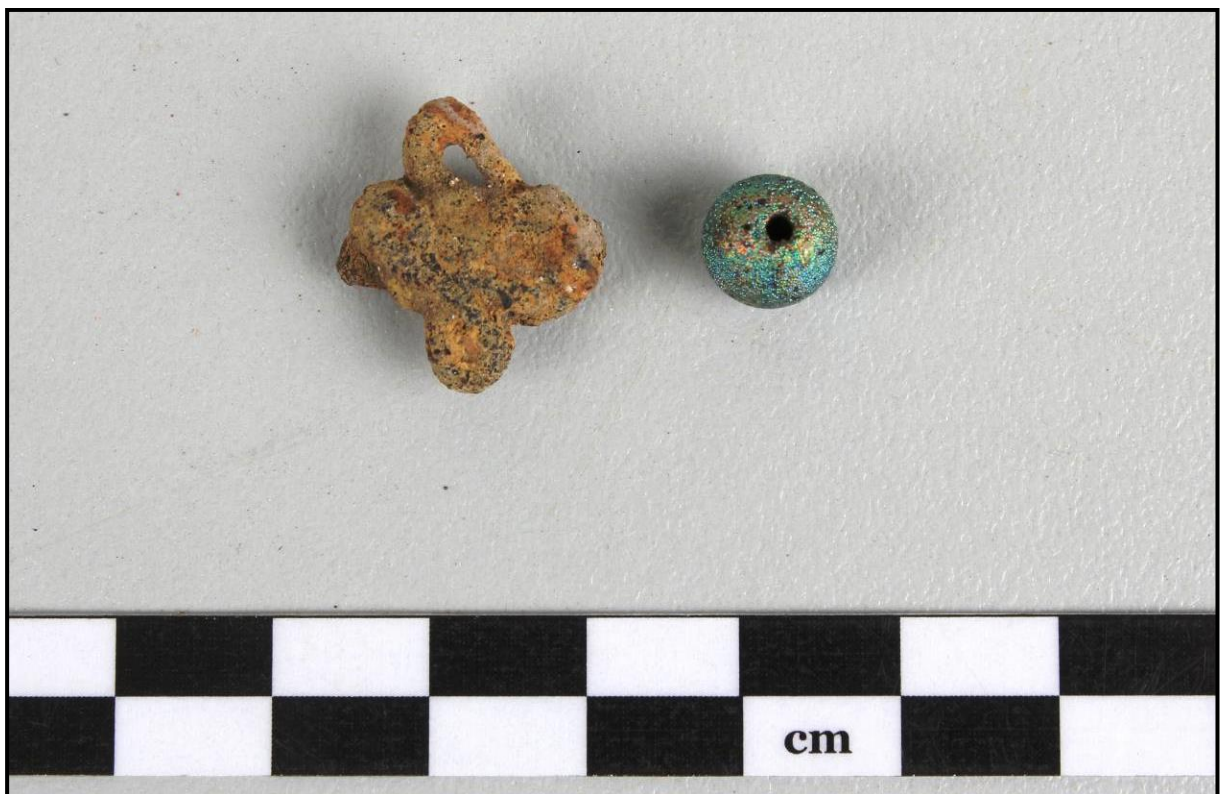
Tenslotte werden in dezelfde vulling ook twee **sieraadjes** aangetroffen. Het gaat om een klein koperen knoopje in bloemvorm en een kraaltje (inv. nr. 192 en 193, figuur 71).

Figuur 69: Overzicht van het aardewerk uit S1011, de vleilaag van de eerste vloer in het nieuwe poortgebouw.

Figuur 70: Overzicht van vondsten uit het zeefstaal (0,5mm) van S1066, de onderste vulling van het stortkokertje.

Figuur 71: Twee sieraadjes uit het zeefstaal (0,5mm) van S1066, de onderste vulling van het stortkokertje.

6.2.4.4. Puinsporen zone 1

- Sporen vlak 2: S174, S175, S176

In zone 1 werden enkele vrij grote puinkuilen aangetroffen, die op basis van het vondstmateriaal en de relatieve datering in dezelfde periode kunnen worden geplaatst (zie figuren 72 en 73, bijlage 12). Het gaat om S174, S175 en S176, die zich in het zuidoosten van de sleuf op slechts enkele meters van elkaar bevinden. S174 en S176 hebben beide een rechthoekige vorm en een oost-west oriëntatie. Ze zijn respectievelijk 2m en 2,5m breed en konden binnen de grenzen van de sleuf telkens over een lengte van 1,3m worden gevolgd. S175 is een stuk kleiner (0,9x0,76m) en heeft een eerder afgeronde vorm. Op het moment dat de kuilen werden uitgegraven bevond het maaiveld zich kennelijk op ongeveer hetzelfde niveau als vandaag. De diepte van de uitgravingen kon vanwege de onderzoeksbeperkingen niet worden achterhaald. Vervolgens werden de kuilen volgestort met pakketten van donker grijs bruin, vrij zandige puin. Dit bestond uit zeer veel spikkels, brokjes en brokken baksteen en baksteentegel, zeer veel spikkels, brokjes en brokken kalkmortel, zeer veel spikkels en brokjes houtskool, zeer weinig leisteen (< 1cm²) en vrij veel gruis van mosselschelpen. De bovenkant van dit puin bevond zich tussen +4,68m en +4,74m TAW, ongeveer 0,53m onder het maaiveld. Nadien werden de kuilen verder opgevuld met zandleem. Dit bovenste pakket lijkt zo sterk op de natuurlijke bodem, dat het haast zeker om de aarde gaat die uitgegraven werd bij de aanleg van de kuilen. Dit wijst erop dat het graven en het vullen van de kuilen binnen een korte tijdspanne gebeurde. Met grote waarschijnlijkheid kunnen ze in de eerste helft van de 18de eeuw worden gedateerd.

Figuur 72: Overzicht van kuilen met vullingen S174 (links in het profiel) en S175 (rechts) (zone 1, vlak 2).

Figuur 73: Overzicht van de kuil met vulling S176 (zone 1, vlak 2).

- Vondsten uit S174, S175, S176

Wegens de beperkte opgravingsdiepte kon de vulling van deze kuilen niet volledig worden doorzocht. Wel werden in het onderzoeksvlak vondsten ingezameld die licht werpen op de datering en de aard van deze kuilen.

Er werden slechts enkele stukken aardewerk gerecupereerd, in de vorm van rood aardewerk en steengoed. Al het **rood aardewerk** is aan de binnen- en buitenkant voorzien van loodglazuur. Het ging onder meer om twee stukjes van een vergiet met groenig transparant loodglazuur. De rand had een uitstaande vorm met doorn en afgeronde, afgeplatte top (inv. nr. 156, figuur 74, 1). Verder werd ook een stuk van de rand van een grote schaal/schotel of teil op standring gerecupereerd (inv. nr. 184, figuur 74, 3). Voor de datering was vooral het **steengoed** van belang. Drie van de vier scherven konden worden toegeschreven aan een *humpe*, een brede beker, geproduceerd in Duingen (inv. nr. 183, figuur 74, 2). Hij valt vooral op door het witte baksel en het

transparante glazuur, die nogal a-typisch zijn voor het postmiddeleeuwse steengoed. Deze vorm werd geproduceerd tussen 1700 en 1750.⁴²

Verder waren deze contexten vooral gevuld met **bouwmateriaal**. Het gaat vooral om heel wat daktegelfragmenten. Het formaat 28,0x13,5x1,2cm lijkt daarbij herhaaldelijk voor te komen (inv. nr. 186, figuur 75). De tegels met deze afmetingen hebben aan de onderzijde een nop van 3,5x2,0cm met daar tegenover een klein bevestigingsgat. Opvallend bij al deze tegels is de grote hoeveelheid kalkmortel aan de bovenkant. Mogelijk zijn deze tegels gerecupereerd als bouwmateriaal. Uit de kuilen werden ook enkele grote brokken pleisterwerk met gladde afwerking, afkomstig van binnenmuren, aangetroffen. Tenslotte bevatten ze ook verschillende fragmenten **vensterglas**.

Figuur 74: Overzicht van aardewerk uit S175 en S176 (zone 1, vlak 2).

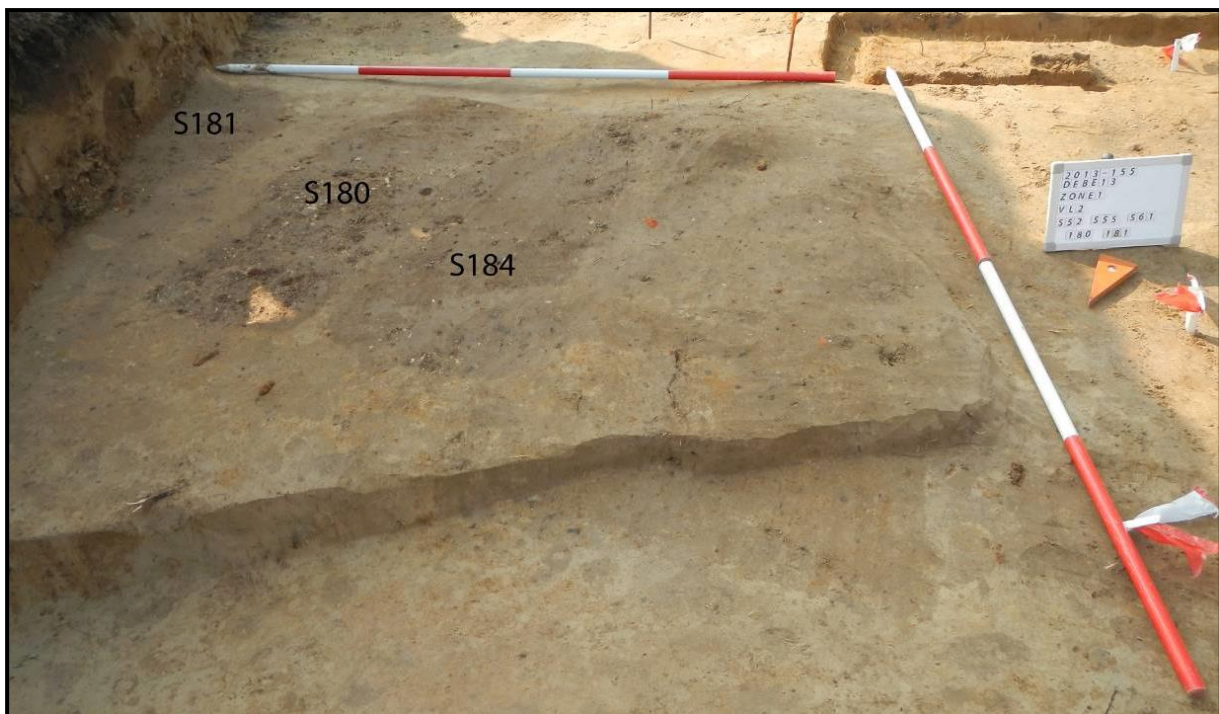
⁴² HEEGE A. 2002, pp. 272-273.

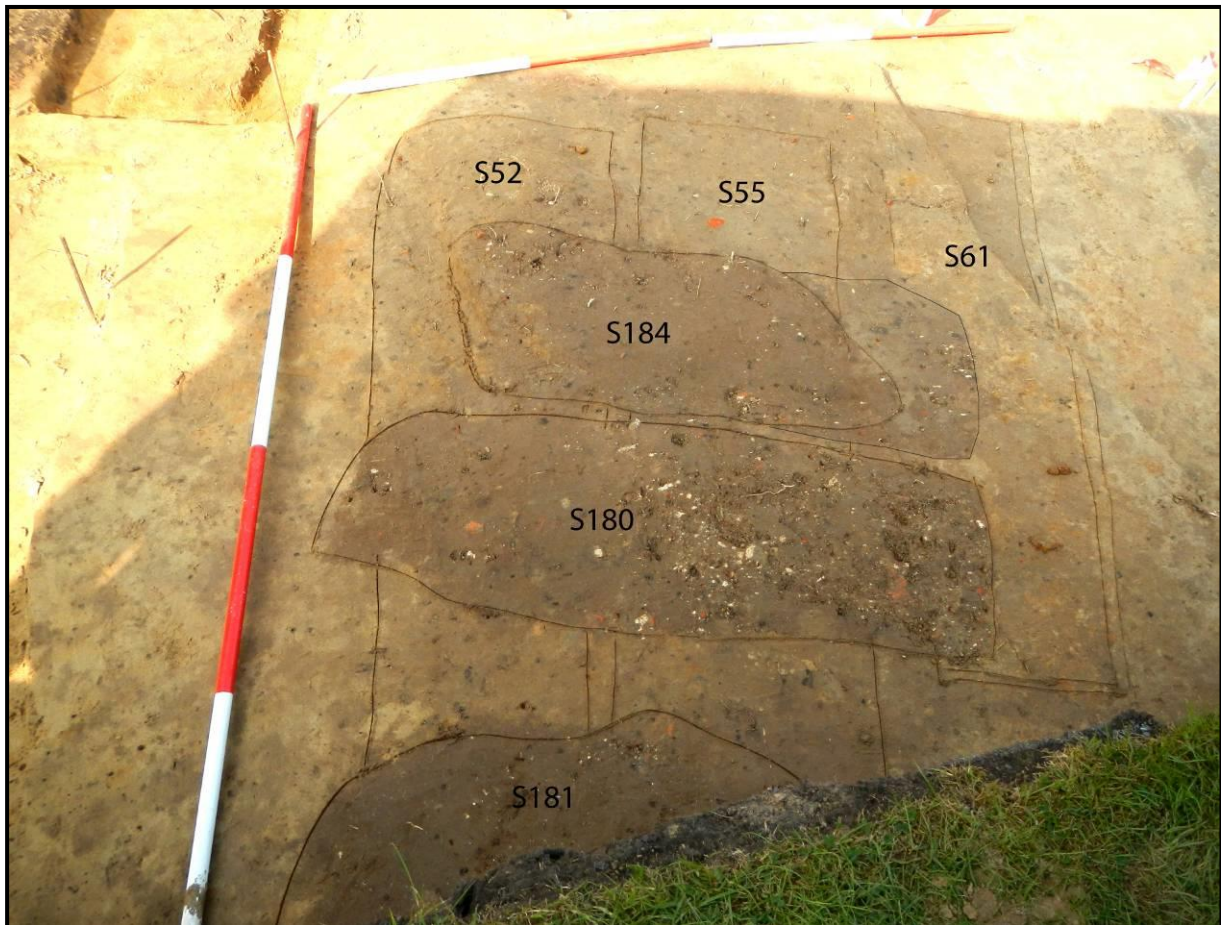
Figuur 75: Boven- en onderkant van een bakstenen daktegel uit S174 (zone 1, vlak 2).

- Sporen vlak 2: S180, S181, S184

In het zuidoosten van zone 1 werd op zo'n 3,5m van de zuidoostwand de vulling van drie rechthoekige kuilen waargenomen (zie figuren 76 en 77, bijlage 12). Het ging om S181, S180 en S184. Deze lagen vlak naast elkaar en hadden dezelfde noord-zuid oriëntatie. Enkel de twee laatstgenoemde lagen compleet in de sleuf. S180 en S184 waren beide ongeveer 1,20m lang en 0,15 à 0,50m breed. De contouren van deze kuilen werden pas zichtbaar in het hogere deel van vlak 2 op +4,75m TAW (0,55m onder het maaiveld). Bij het verder verdiepen werd vastgesteld dat ze nog minstens 0,10m dieper zijn. De onderkant van deze uitgravingen werd tijdens het onderzoek niet bereikt. De vullingen hadden ongeveer dezelfde samenstelling en uitzicht. Het ging om vrij los, donker bruinig grijs, licht lemig zand met vrij veel baksteenspikkels en -brokjes, vrij veel kalkmortelspikkels en -brokjes en vrij veel houtskoolspikkels en -brokjes. Hun functie is onduidelijk. Bij het uitgraven werden de grafkuilen met vulling S52, S55 en S61 doorsneden en de skeletten S51 en S54 verstoord. Op basis van het vondstmateriaal kan de opvulling van deze kuilen gedateerd worden op het einde van de 16de eeuw of het begin van de 17de eeuw. Deze datering biedt eveneens een *terminus ante quem* voor de verstoorde grafcontexten.

Figuur 76: Zicht op S181, S180 en S184 (zone 1, vlak 2).

Figuur 77: Overzicht van S181, S180 en S184 met aanduiding van de doorsneden sporen (zone 1, vlak 2).

- Vondsten uit S180

Enkel uit S180 werden een aantal stukken aardewerk gerecupereerd. Het ging om respectievelijk drie en acht stukken wit- en roodbakkend aardewerk.

Het **witbakkend aardewerk** heeft een korrelig baksel en is in twee gevallen voorzien van groenig loodglazuur aan de buiten- en transparant loodglazuur aan de binnenkant, waardoor een typisch groen-geel contrast werd bekomen. Het gaat om de rand van een plat schoteltje met korte vlag (inv. nr. 233, figuur 78, 1) en een rand van een bord (inv. nr. 233, figuur 78, 2). Belangrijk is de vondst van een stuk spiegel en vlag van een bord dat enkel langs de binnenkant van groen loodglazuur is voorzien (inv. nr. 80, figuur 78, 3). Op basis van de vloeiende lijnen (kamstrepen) die als versiering in het baksel zijn aangebracht, kan het worden geïdentificeerd als zogenaamde '*Hafnerwaar*'. Het gaat om

witbakkend aardewerk afkomstig van het productiecentrum Frechen. Deze specifieke vorm werd geproduceerd tussen 1575 en 1613.⁴³

Onder het **rood aardewerk** vielen enkele vormen op. Er werden stukken van een vergiet aangetroffen, dat op een standring stond die grove slijtage vertoont aan de onderkant (inv. nr. 84, figuur 78, 4). Deze stukken zijn aan de binnen- en buitenkant gelazuurd. Een vertikaal oor en een klein horizontaal oor zijn eveneens volledig geglazuurd en zijn respectievelijk afkomstig van een kruik/kan en een klein kommetje (inv. nr. 81, figuur 78, 5).

Figuur 78: Representatief ensemble van aardewerk uit S180 (zone 1, vlak 2).

- Sporen vlak 1: S1

Enkele meters ten zuidoosten van deze kuilen werd nog een groot puinspoor aangetroffen (zie figuur 79, bijlage 10). De uitgraving (S3003) was 3,7m breed, minstens 4m lang en oost-west georiënteerd. Ze was slechts ongeveer 0,20m diep. De vrij losse

⁴³ GAIMSTER D. 1988, pp. 151-171.

vulling S1 bestond uit donker bruinig grijs en vrij zandig puin. Het puin bestond uit vrij veel spikkels, brokjes en brokken baksteen en baksteentegels; vrij veel spikkels, brokjes en brokken kalkmortel; vrij veel spikkels, brokjes en brokken houtskool; vrij weinig brokjes zandsteen en vrij veel dakpannen. Dit spoor kon op basis van het aangetroffen vondstmateriaal in de 17de of 18de eeuw worden gedateerd.

Figuur 79: Overzicht van puinkuil met vulling S1 (zone 1, vlak 1).

- Vondsten uit S1

Uit deze vulling werden verschillende stukken aardewerk verzameld. Het **steengoed** is vertegenwoordigd onder de vorm van enkele scherven van een kruik afkomstig uit het productiecentrum Westerwald. In het grijze oppervlak zijn florale motiefjes gekerfd, die voorzien zijn van blauwe inkleuring (kobalt). Verder werd ook een stukje blauwbeschilderde **faïence** teruggevonden. Van lokale oorsprong is waarschijnlijk een stuk **rood aardewerk** met florale slibversiering. In S1 werden ook twee stukjes **pijpensteel** en de lange, smalle hals van een **medicijnflesje** aangetroffen.

6.2.4.5. Interpretatie van de periode 1579-1840

De periode van twee en een halve eeuw die hier werd besproken liet archeologisch duidelijk haar sporen na in het begijnhof. De vondst van 51 begravingen was bijzonder merkwaardig omdat ze zich allen buiten het kerkhof bevonden. Alle begravingen gebeurden in een kist, waarbij er soms twee bijzettingen in één graf gebeurden. De meeste skeletten zijn slecht bewaard. Ondanks de densiteit van de begravingen werden er nergens doorsnijdingen vastgesteld. Dit lijkt erop te wijzen dat alle graven duidelijk zichtbaar waren en dat het hier om bijzettingen gaat die binnen een korte tijdspanne gebeurden. Het grote aantal graven en de aanwezigheid van kinderen maar ook mannen wijst er sterk op dat het hier niet of niet enkel om begijnen gaat. Bijvondsten bij skelet S66 en vondsten in een stratigrafisch jongere kuil wijzen op een datering op het einde van de 16de eeuw. In die periode was het begijnhof een tijdlang geconfisceerd en verlaten. Er wordt ook gesproken van het begraven van pestslachtoffers in 1585. Gaat het hier om deze mensen? De resten van een man die mogelijk op een geweldadige manier aan zijn einde kwam en in vol ornaat werd begraven (S66), lijkt er in ieder geval al op te wijzen dat het hier zeker niet enkel om pestslachtoffers gaat.

Omstreeks 1604-1608 werd aan het uiteinde van de toegangsweg een poortgebouw opgericht. In het zuidwesten kwam het niet verder dan de huidige rooilijn. De beperkte oppervlakte van de onderzoekspullen laat niet toe om de volledige omvang van het gebouw te achterhalen. De ondergrondse restanten van de dikke zijmuur aan de kant van het binnenplein (S1046) lopen duidelijk door onder het kapelletje. Dit lijkt te suggereren dat het poortgebouw en het huis van de poortbewaakster mogelijk één bouwkundig geheel vormden. Er kon evenwel niet voldoende informatie worden vergaard om dit ook effectief te staven. Als we ervan uitgaan dat de twee kanten van de poort een symmetrisch geheel vormden, dan zou de doorgang destijds slechts 1,60m breed zijn geweest. Dit is enkel voldoende om doorgang te verlenen aan voetgangers en ruiters. Hoe de doorgang er dan wel uitzag blijft door het ontbreken van sporen in werkput 3 voorlopig onbekend. Binnen het nieuwe poortgebouw werd er tijdens deze fase een nieuw vloerniveau geïnstalleerd en werd de gevel aan de pleinzijde verbouwd. Ook verschillende kuilen in zone 1 getuigen van bouwen en verbouwen, meer bepaald in de eerste helft van de 18de eeuw. De grote hoeveelheid daktegels met mortelresten die in deze contexten werden gevonden, lijken erop te wijzen dat enkele constructies opgetrokken uit deze tegels in deze periode werden afgebroken. Historische bronnen spreken van verbouwingen aan vier 16de eeuwse woningen in 1714-1715. Mogelijk zijn de kuilen hiermee te linken.

Het onderzoek van een stortkokertje met afval dat waarschijnlijk afkomstig was uit het huis nr. 2 naast de poort, biedt een kleine blik op het dagelijks leven. De vondst van kleine sieraadjes en spelmateriaal duidt er nog eens op dat de begijnen een profaan maar ook wereldlijk leven leidden, waarin duidelijk ook plaats was voor ontspanning.

6.2.5. 1840-2013: Afbraak van het poortgebouw en (sub)recente sporen

6.2.5.1. Sporen/structuren

- Afbraak van het poortgebouw en aanleg nutsleidingen (zone 2)

Wanneer het poortgebouw in 1840 werd afgebroken, resulteerde dit ter hoogte van de toegangsweg in een pakket met nogal wat grof puin (S1002, zie figuur 80). Het heeft een donker bruinig grijze kleur en bevat vrij veel baksteen, kalksteen, houtskool en leisteen. Om het loopvlak opnieuw te nivelleren, werd hierop nog een pakket (S1000) aangebracht dat min of meer dezelfde kleur heeft, maar minder grof puin bevat. Samen zijn deze lagen ongeveer 0,20 à 0,30m dik. De bovenkant bevindt zich rond +5,31m TAW (0,20m onder het huidige maaiveld). Hierop werd een zandbed van 0,10 à 0,15m dik aangebracht waarop de huidige kasseien werden gelegd. Ter hoogte van het binnenplein was slechts een laagje van 0,10m dik (S2005) te zien dat in verband kon worden gebracht met de afbraak van de achtermuur (S1046). Ook hier werd bovenop het afbraakspoor het zandbed en de stenen van de huidige kassei aangebracht. Het kapelletje (S1047) kwam duidelijk deels bovenop S1046 te staan. Het lijkt er sterk op dat de ondergrondse restanten van de achtermuur als fundering voor het kapelletje fungeerden.

Na de afbraak van de poort werden reeds in de 19de eeuw nutsleidingen voorzien in de middengang. Hiervan getuigt de uitgraving S2006, die waarschijnlijk ook in de afbraak van S1067 resulteerde. De uitgraving werd opgevuld met donkergrijze zandleem. Waarschijnlijk werd S2006 uitgegraven voor de installatie van een gemetst rioleringskanaal in de middengang (zie figuur 81). Dit werd op minstens 1,38m onder het maaiveld geplaatst. Daarna werd afvoerkanaal S1069 met oriëntatie noord-zuid geïnstalleerd. Dit sluit ter hoogte van het einde van de toegang aan op de riolering. Het gaat om een constructie in rode bakstenen van het formaat 18,0x9,0x4,0cm, verbonden met harde kalkmortel. Het gootje is 0,30m hoog. De bovenkant bevindt zich op 0,40m onder het maaiveld (+5,07m TAW).

Figuur 80: Overzicht van de sporen met betrekking op de afbraak van de binnenpoort (zone 2, werkput 1, profiel3).

Figuur 81: Zicht op de gemetste afvoer S1069 (zone 2, werkput 3).

- Puinkuilen en andere recente sporen (zone 1)

In zone 1 werden onder de teelaarde op 0,20 à 0,30m diepte de sporen van een aantal recente kuilen zichtbaar (zie figuren 82 en 83, bijlage 10). Het ging om een concentratie in het zuidoosten en het noordwesten van de sleuf.

In het zuidoosten werden zes kuilen geregistreerd waarvan de vullingen min of meer dezelfde kleur en textuur hadden. Deze bestonden telkens uit vrij vaste, donker bruinig grijze, vrij zandige leem met lichtbruine vlekken en zeer weinig inclusies. De kleinste kuil (S3004 met vulling S4) was ongeveer 0,5x0,46m groot. S3005 met vulling S3 was met een lengte van 1m bij een breedte van 0,82m de grootste. Bij onderzoek in coupe bleken ze tussen 0,40 en 0,75m diep te zijn. Verschillende vondsten van recent plastic materiaal plaatsen deze sporen ergens in de laatste decenia.

Figuur 82: Zicht op een recente kuil: S11 (zone 2, werkput 3).

Twee grote kuilen met een losse vulling van vooral baksteenpuin (S3006 met vulling S6 en S3007 met vulling S7) waren op dit niveau de meest opmerkelijke sporen. Hun afmetingen waren respectievelijk 1,3-2,7 bij minstens 4,3m en 1,68 bij 2,65m. Beide kuilen gingen dieper dan de onderzoekslimieten. In S6 werd een geëmailleerde pot aangetroffen. Deze vulling dateert mogelijk uit het begin van de 20ste eeuw. S7 bevatte

o.a. plastic en dateert uit de tweede helft van de 20ste eeuw. In de buurt van S7 werden nog enkele kleinere sporen teruggevonden. De vullingen (S8, S9 en S10) waren gelijkaardig aan de sporen in het zuidwesten van de sleuf en zijn eveneens van zeer recente datum.

Figuur 83: Zicht op recente kuilen in het noordwesten van zone 1.

6.2.5.2. Interpretatie van periode 1840-2013

Na de afbraak van de binnenpoort kreeg de toegang tot het binnenplein van het begijnhof ongeveer zijn huidig uitzicht. De restanten van de poort bevinden zich nu op 0,20 à 0,30m onder het huidige maaiveld. De poort moest niet alleen verdwijnen om de toegang breder te maken, maar ook om een nieuwe riolering te plaatsen of de bestaande te verbeteren. Hiervan werden de sporen teruggevonden in werkput 3. Dat er ook in de 19de en 20ste eeuw nog duchtig werd verbouwd op het begijnhof, mag blijken uit de omvangrijke puinkuilen die aangetroffen werden in sleuf 1. Hierbij is het niet onwaarschijnlijk dat de kuilvulling S6 bestaat uit debris van de oorlogsschade in 1914. In zone 1 werden ook enkele zeer recente kuilen teruggevonden die quasi zeker in verband kunnen worden gebracht met de begijnhoffeesten, die tot 2005 jaarlijks plaatsvonden.

7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

De opgravingen in het begijnhof legden de sporen van zeven eeuwen geschiedenis bloot. Aan de toegang (zone 2) werden de oudste structuren aangetroffen. Het gaat om een grote beer- of afvalkuil uit de eerste helft van de 14de eeuw en de restanten van een tuinlaag. Deze lagen toen op het achtererf van een woning, wat erop wijst dat de toegang er in de beginjaren anders uitzag en mogelijk een stuk smaller was. Waarschijnlijk is de rooilijn van de oostelijke zijde van het hof, grenzend aan de ingang, op een bepaald moment een tiental meter opgeschoven. Vermoedelijk gebeurde dit reeds in de tweede helft van de 14de of het begin van de 15de eeuw. Op het achtererf werd op deze plaats toen dus duidelijk een gebouw opgetrokken of een bestaand volume sterk uitgebreid. De mogelijkheid bestaat dat het hier om het allereerste poortgebouw ging. Tijdens de rest van de late middeleeuwen werden er in dit gebouw verscheidene lemen vloerniveaus boven elkaar gevormd. Tegelijkertijd werd ook buiten de ingang verder opgehoogd. Hierop werd net voor het kapelletje in de loop van de 15de eeuw een loopniveau in tegels gevormd. Ten laatste in het begin van de 16de eeuw werden de lemen vloerniveaus van het gebouw in de huidige toegang grotendeels weggegraven en vervangen door een dikkere leemvloer gecombineerd met bakstenen elementen. In de eerste helft van 16de eeuw werd ook dit vloerniveau opnieuw opgegeven. Het poortgebouw werd nu voor de eerste maal volledig voorzien van een vloer in vierkante baksteentegels. Omstreeks 1604-1608 werd aan het uiteinde van de toegangsweg een nieuw poortgebouw opgericht. In het zuidwesten kwam het niet verder dan de huidige rooilijn. Dit vormde duidelijk één bouwkundig geheel met het huis ten noorden. Het onderzoek van een stortkokertje met afval dat waarschijnlijk afkomstig was uit het huis van de poortieressen (begijnhof nr. 2) of de kamer boven de poort, biedt een kleine blik op het dagelijks leven. De vondst van kleine sieraadjes en speelgoed duidt er nog eens op dat de begijnen een profaan maar ook wereldlijk leven leidden, waarin duidelijk ook plaats was voor ontspanning. Na de afbraak van de binnenpoort kreeg de toegang tot het binnenplein van het begijnhof ongeveer zijn huidig uitzicht. De restanten van de poort bevinden zich nu op 0,20 à 0,30m onder het huidige maaiveld. De poort moest niet alleen verdwijnen om de toegang breder te maken, maar ook om een nieuwe riolering te plaatsen of de bestaande te verbeteren.

In zone 1 was de vondst van 51 begravingen bijzonder merkwaardig omdat ze zich buiten het kerkhof bevonden. Alle begravingen gebeurden in een kist, waarbij er soms twee bijzettingen in één graf gebeurden. De meeste skeletten zijn slecht bewaard. Ondanks de densiteit van de begravingen werden er nergens doorsnijdingen vastgesteld. Dit lijkt erop te wijzen dat alle graven duidelijk zichtbaar waren en dat het

hier om bijzettingen gaat die binnen een korte tijdspanne gebeurden. Het grote aantal graven en de aanwezigheid van kinderen maar ook mannen wijst er sterk op dat het hier niet of niet enkel om begijnen gaat. Bijvondsten en stratigrafische dateringen wijzen op een datering op het einde van de 16de eeuw. In die periode was het begijnhof een tijdlang geconfisceerd en verlaten. Er wordt ook gesproken van het begraven van pestslachtoffers in 1585. Gaat het hier om deze mensen? De resten van een man die mogelijk op een geweldadige manier aan zijn einde kwam en in vol ornaat werd begraven (S66), lijkt er in ieder geval al op te wijzen dat het hier zeker niet enkel om pestslachtoffers gaat.

Verschillende kuilen in zone 1 getuigen van het bouwen en verbouwen op het begijnhof, meer bepaald in de eerste helft van de 18de eeuw. De grote hoeveelheid daktegels met mortelresten die in deze contexten werden gevonden, lijken erop te wijzen dat enkele constructies opgetrokken uit deze tegels in deze periode werden afgebroken. Dat er ook in de 19de en 20ste eeuw nog duchtig werd verbouwd op het begijnhof, mag blijken uit de omvangrijke puinkuilen die aangetroffen werden. Hierbij is het niet onwaarschijnlijk dat het onder andere gaat om debris van de oorlogsschade in 1914. Er werden ook enkele zeer recente kuilen teruggevonden die quasi zeker in verband kunnen worden gebracht met de begijnhoffeesten, die tot 2005 jaarlijks plaatsvonden.

8. AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK

Na dit onderzoek komen er verschillende nieuwe vragen naar voren, vooral in verband met de begravingen in zone 1. Enkele jaren na de vondst van 120 bijzettingen op de site Maria Troon, waarvan een groot aantal zeker van pestslachtoffers, werden er nu slechts een paar honderd meter verder opnieuw tientallen begravingen uit dezelfde periode (eind 16de eeuw) aangetroffen. De manier waarop de begraafplaats in het begijnhof werd aangesneden suggereert dat er hier mogelijk een paar honderd mensen begraven liggen. Gaat het hier ook voor een deel om pestslachtoffers? Historische gegevens lijken alleszins in die richting te wijzen.

Om uitsluitsel te krijgen over deze zaken lijkt verder natuurwetenschappelijk onderzoek aangewezen. Dit past echter niet meer binnen het budget van dit archeologisch onderzoek. De voorgestelde onderzoeksstappen zijn dan ook enkel suggestief van aard. Allereerst zou via een representatieve steekproef door middel van ¹⁴C-dateringen moeten worden nagegaan of de bijzettingen effectief in dezelfde periode gebeurden. Een drietal datering op goed bewaard dijbeen zou hier voldoende moeten zijn. Daarna zou door DNA-onderzoek kunnen worden nagegaan of resten van de pestbacterie aanwezig zijn in de stoffelijke resten.

Omdat slechts een deel van de begraafplaats werd onderzocht, lijkt het niet echt nuttig om alle gevonden resten fysisch-antropologisch te laten analyseren. De eventuele resultaten zouden in dit geval geen representatieve gegevens opleveren die van toepassing zijn op de toenmalige Dendermondse bevolking. Het zou wel nuttig kunnen zijn om door een fysisch-antropoloog een algemene assessment te laten maken van de geborgen skeletten. Op deze manier kan worden nagegaan of de staat waarin ze zich bevinden eventueel toekomstig onderzoek nog toelaat. Omwille van de bijvondsten en de mogelijkheid van een overlijden ten gevolge van een schotwond, zou verder onderzoek op skelet S66 interessant kunnen zijn. Daarnaast is het aan te raden om de knopen, spelden en de munten die werden aangetroffen te laten conserveren of minstens te laten consolideren tegen verder verval.

9. SYNTHESE

In het kader van de geplande infrastructuurwerken in het begijnhof van Dendermonde (provincie Oost-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 23 april tot en met 17 mei 2013 een archeologische opgraving uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de stad Dendermonde. Twee zones, samen goed voor een oppervlakte van 134m², werden voorafgaand aan de infrastructuurwerken aan een vlakdekkend onderzoek onderworpen.

Het onderzoek leverde vondsten op die de volledige zeven eeuwen geschiedenis van het begijnhof overspannen. Aan de toegang werden sporen van middeleeuwse achtererfstructuren, vloerniveaus en de resten van de binnenpoort teruggevonden. Een kleine afvalcontext bood enig zicht op het leven van de poortieressen, die naast de poort woonden. Op de bleekweide werden een groot aantal begravingen aangesneden, die waarschijnlijk kunnen worden gedateerd op het einde van de 16de eeuw. Mogelijk gaat het onder andere om pestslachtoffers. Samen met andere vondsten *intra muros* lijkt deze opgraving een tipje van de sluier op te lichten omtrent de situatie van Dendermonde tijdens de godsdienstoorlogen. De recente ontdekkingen wijzen er allen op dat de Dendermondenaren het toen hard te verduren hadden. Voorts werden ook enkele kuilen onderzocht met afbraakpuin uit de 18de eeuw.

Verder natuurwetenschappelijk onderzoek kan meer duidelijkheid bieden over de aard en de datering van de aangetroffen bijzettingen. Deze aanbeveling heeft geen enkele bindende kracht, maar dient als advies voor de stad Dendermonde en het Agentschap Onroerend Erfgoed.

10. LITERATUUR

- Uitgegeven bronnen

- BUYSE P. *et.al.* 2007, *De Grote Markt van Dendermonde van boven tot onder bekeken*, Gent.
- DE GROOTE K. & MOENS J. 2010, De Nederstove op de Oude Vismarkt te Aalst, in: *Cenulae recens factae. Jaarboek Abdijmuseum Ten Duinen 1138. Novi Monasterii (10)*, Gent.
- GAIMSTER D. 1988, Pottery production in the lower Rhineland: the Duisburg sequence ca. 1400-1800, in: GAIMSTER D., REDKNAP E. & WEGNER H.-H. (eds.): *Zur Keramik des Mittelalters und der beginnende Neuzeit im Rheinland. Medieval and later pottery from the Rhineland and its markets, B.A.R. Int. Ser. 440*, Oxford, pp. 151-171.
- HASLINGHUIS E.J. & JANSE H. 1997, *Bouwkundige termen*, Bohn.
- HEEGE A. 2002, *Einbeck im Mittelalter. Eine archäologisch-historische Spurensuche*, Oldenburg.
- POPP C.P., *Atlas cadastral de Belgique. province de Flandre Orientale: arrondissement de Termonde: Développement de la ville de Termonde (intra muros)*, Brugge, ca. 1865.
- REINEKING VON BOC G. 1986, *Steinzeug*, Keulen.
- STROOBANTS A. 2006, *Gids voor het Sint-Alexiusbegijnhof*, Dendermonde.
- VAN DEVENTER J., *Atlas des villes des Pays-Bas: 24: Dendermonde, Grimbergen*, ca. 1500-1575.

- Onuitgegeven bronnen

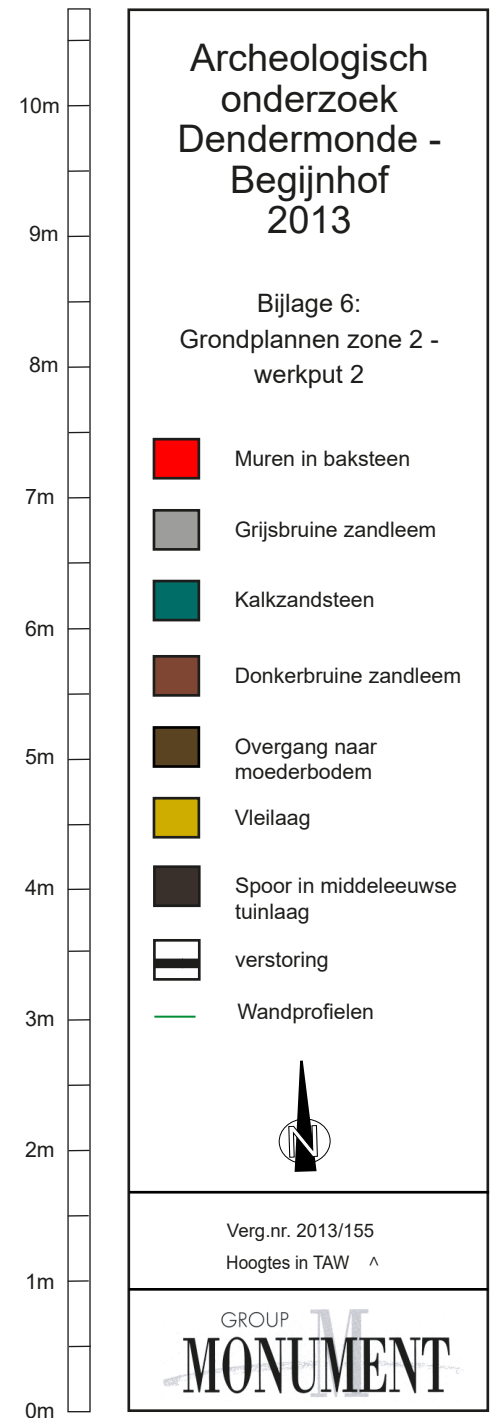
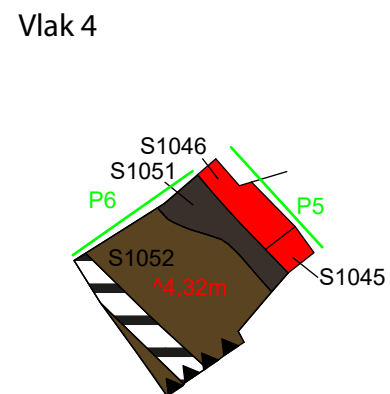
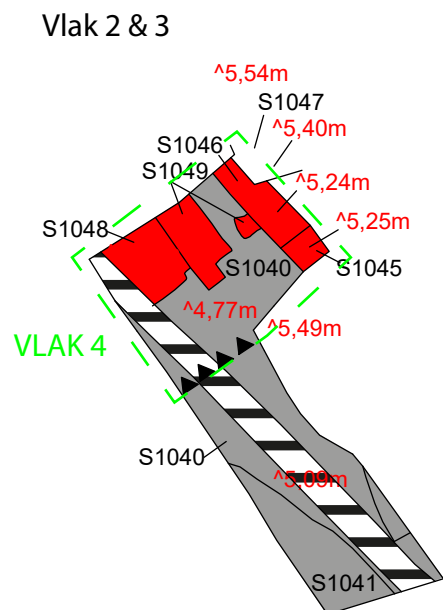
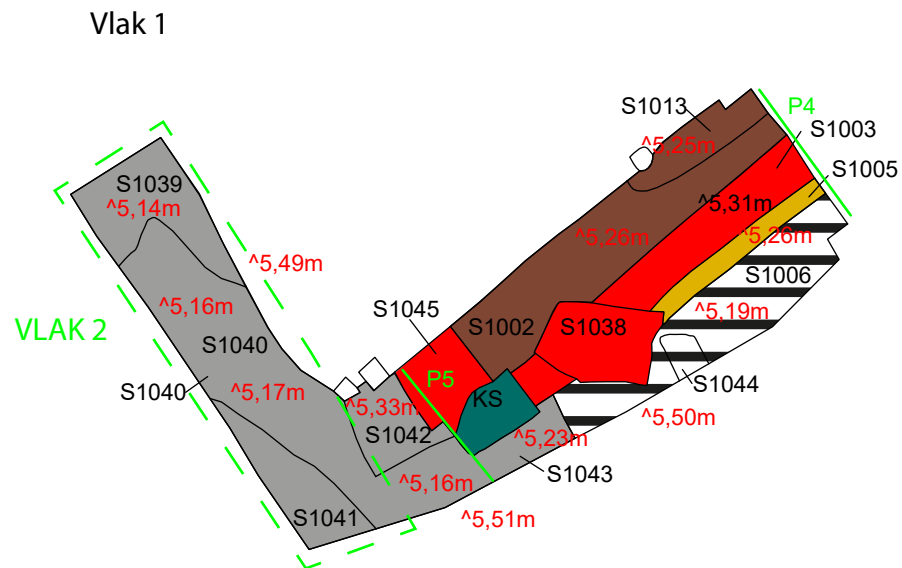
- S.N., Bestek begijnhof: archeologische opgraving en begeleiding, s.d.

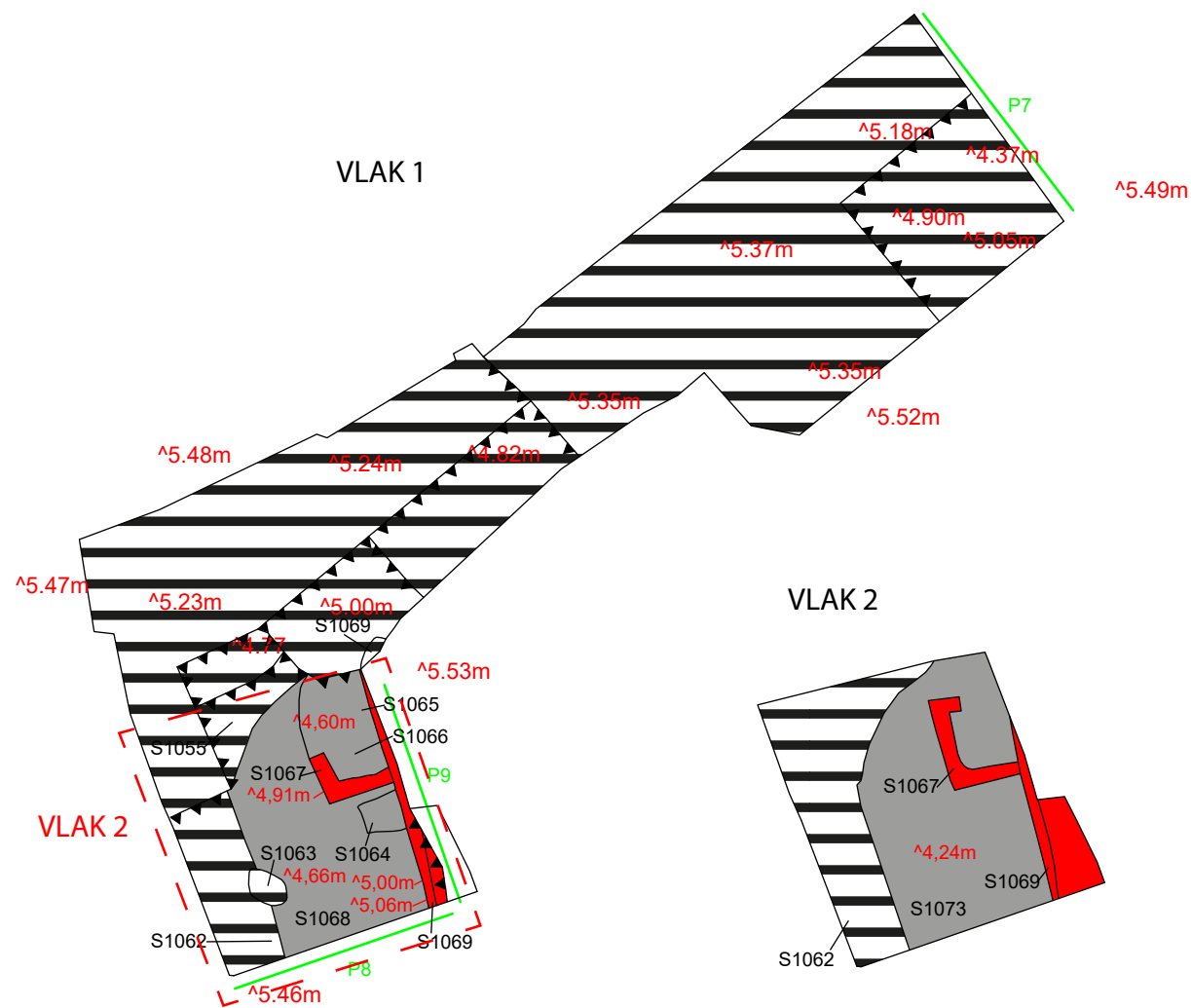
- S.N., Caerte Figurative Verthoonende de Stadt ende 't Vrij Van Dendermonde, 1764-1765. Stedelijke Musea Dendermonde, inv. 1299.
- Anoniem schilderij (Foto Paul Podevyn, 2005). Begijnhofmuseum, inv. 79.258.10.
- Atlassen uit het Scheepvaartmuseum, kaart 037 (prent, gravure, papier), Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam S.1034_(16)
- VERVOORT R., Opgravingen terrein toekomstige stadsbibliotheek Kerkstraat. s.d.
- Internetbronnen
 - <http://nl.wikipedia.org/wiki/Dendermonde>
 - <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/straten>
 - <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/>
 - <http://www.gisoost.be/>
 - <http://www.dendermonde.be/product.aspx?id=2183>
 - <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=31984&p=a>
 - <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/geheel/25552/>
 - <http://members.casema.nl/dutchartifacts/Artifacts.html>

11. BIJLAGEN

- Bijlage 1: Overzichtsplan
- Bijlage 2: Overzichtsplan detail
- Bijlage 3: Zone 2 - Overzichtsplan
- Bijlage 4: Zone 2 - Overzichtsplan muurwerk
- Bijlage 5: Zone 2 - werkput 1 - vlak 1 & 2
- Bijlage 6: Zone 2 - werkput 2 - vlak 1 t.e.m. 4
- Bijlage 7: Zone 2 - werkput 3 - vlak 1 & 2
- Bijlage 8: Zone 2 - werkput 1 - profiel 3
- Bijlage 9: Zone 2 - werkput 2 & 3 - profiel 6 & 8
- Bijlage 10: Zone 1 - vlak 1
- Bijlage 11: Zone 1 - vlak 2
- USB-kaart met daarop dit rapport, bijlagen en overzichtsplan

De database met alle foto's en inventarissen is te raadplegen via de website: <http://www.monarcheo.be/databank>. Bij vragen hieromtrent: neem contact via info@monument.be.

Archeologisch
onderzoek
Dendermonde -
Begijnhof
2013

Bijlage 7:
Grondplannen zone 2 -
werkput 3

- Muren in baksteen
- Grijsbruine zandleem
- versterking
- Wandprofielen

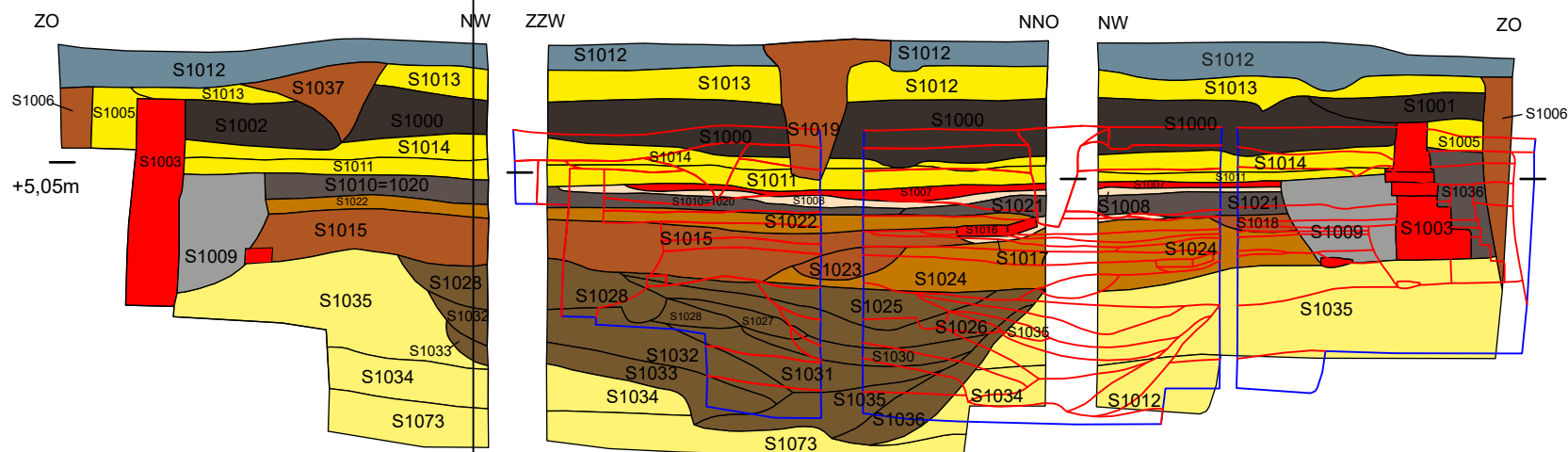

Verg.nr. 2013/155
Hoogtes in TAW ^

GROUP
MONUMENT

Archeologisch onderzoek Dendermonde - Begijnhof 2013

Bijlage 8:
zone 2 werkput 1 -
profiel 3

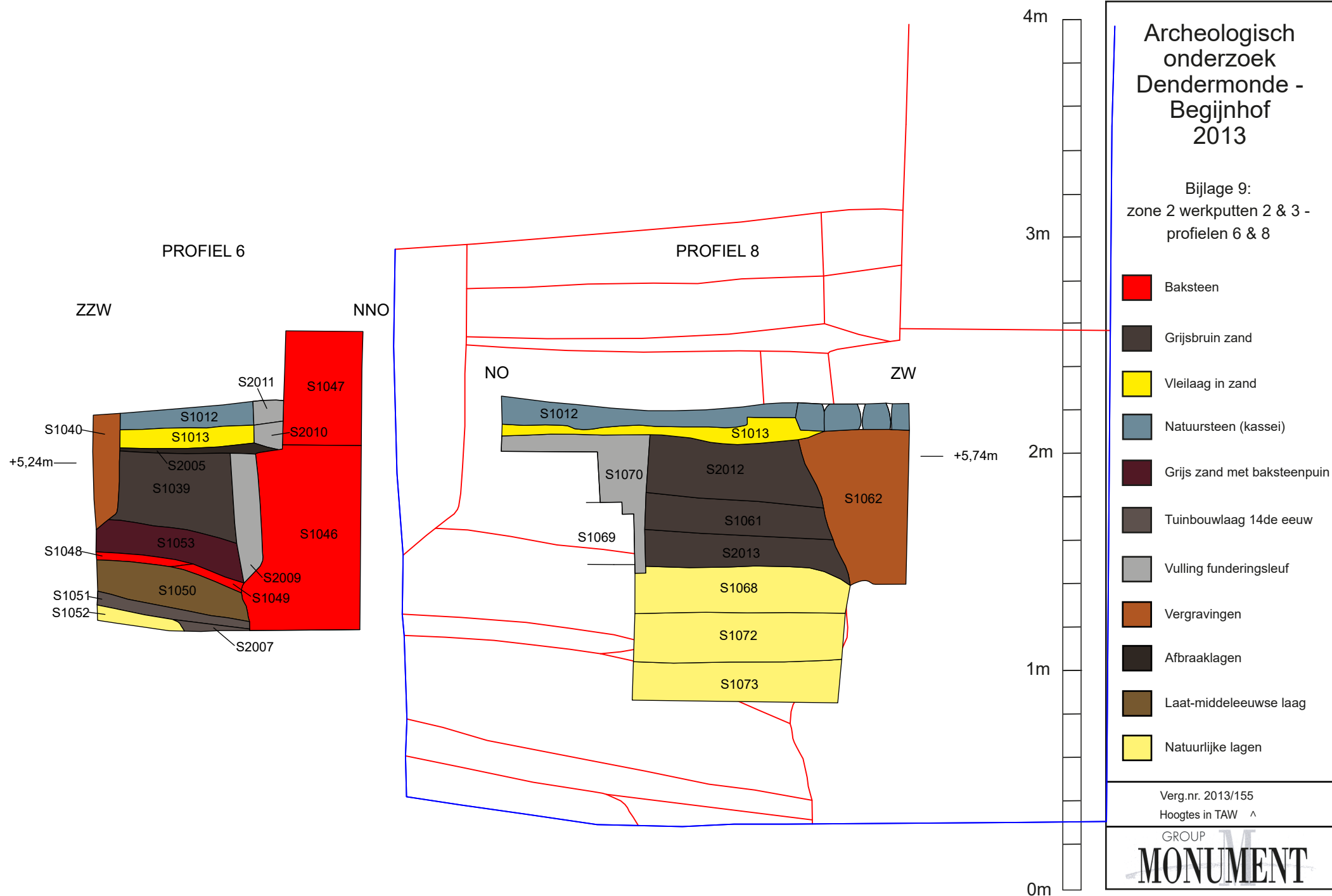
- Baksteen
- Vleilaag in kalkmortel
- Vleilaag in zand
- Natuursteen (kassei)
- Lemen vloerniveaus
- Grijs zandleem
- Vulling funderingsleuf
- Vergravingen
- Afbraaklagen
- Kuil 14de eeuw
- Natuurlijke lagen

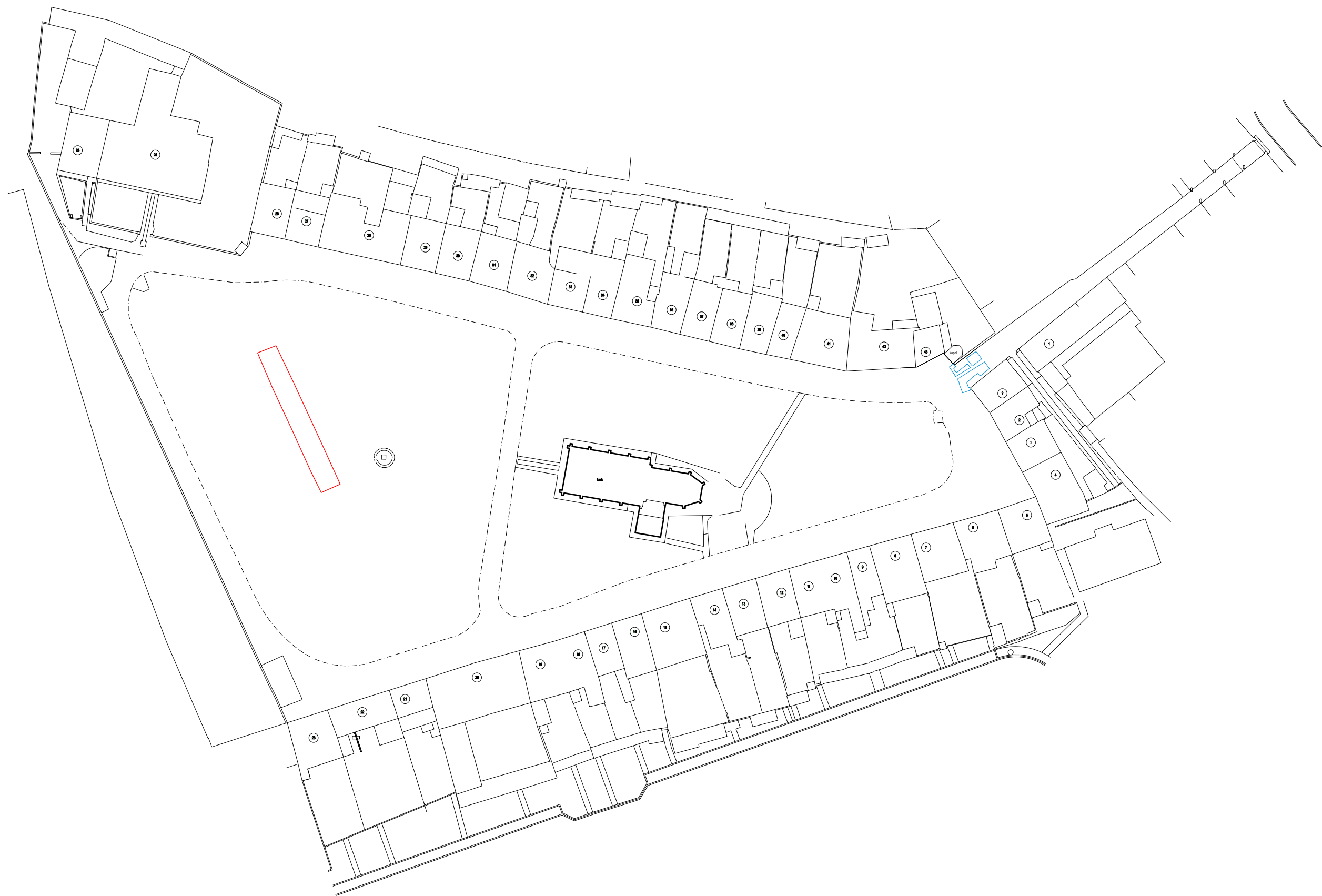
Verg.nr. 2013/155
Hoogtes in TAW ^

GROUP
MONUMENT

Archeologisch onderzoek Dendermonde - Begijnhof 2013

Bijlage 9:
zone 2 werkputten 2 & 3 -
profielen 6 & 8

Archeologisch onderzoek Dendermonde - Begijnhof 2013

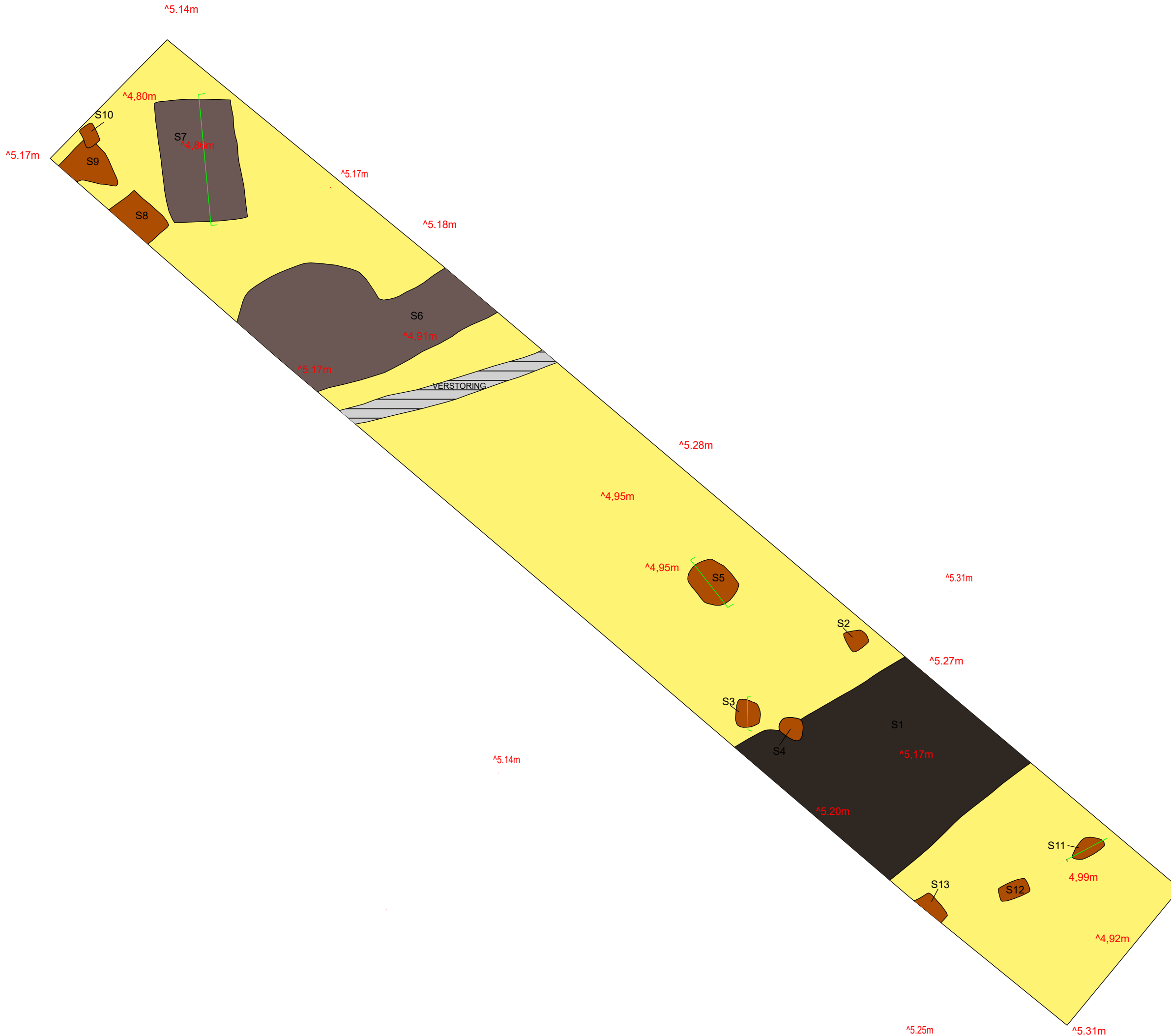
Bijlage 1:
Overzichtsplan

- Zone 1
- Zone 2

Verg.nr. 2013/155

GROUP
MONUMENT

Archeologisch vonderzoek Dendermonde - Begijnhof 2013

Bijlage 10:
Zone 1 - vlak 1

- Puinsporen 17de-18de eeuw
- Puinsporen 1830-heden
- Recente sporen
- Ap horizont: zand
- Coupes

Verg.nr. 2013/155

Hoogtes in m TAW

^

GROUP
MONUMENT

Archeologisch vonderzoek Dendermonde - Begijnhof 2013

Bijlage 12:
Zone 1 - vlak 2

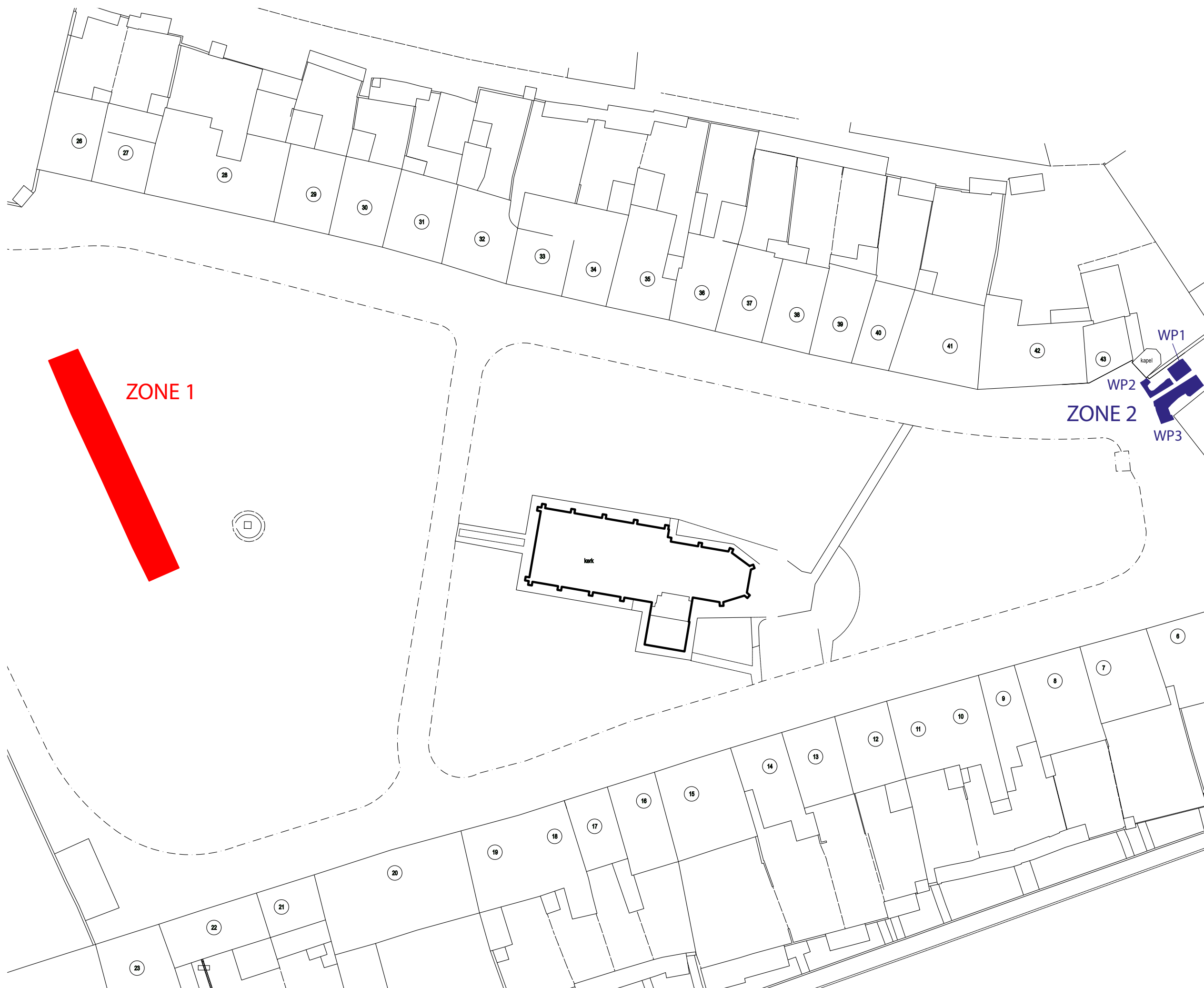
- Grafskuilen
- Kuilen eind 16de -
begin 17de eeuw
- Kuilen 1ste helft 18de eeuw
- Recente puinksuilen
- Andere kuilen
- verstoring

Verg.nr. 2013/155

Hoogtes in m TAW

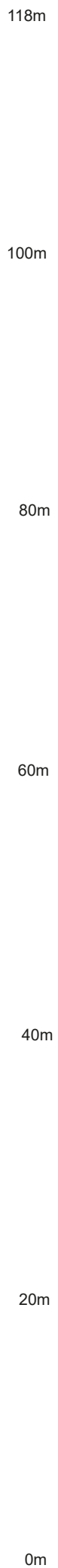
GROUP
MONUMENT

Archeologisch onderzoek Dendermonde - Begijnhof 2013

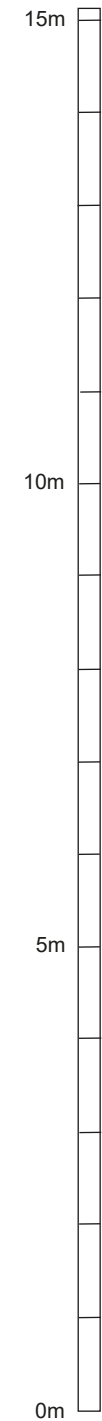
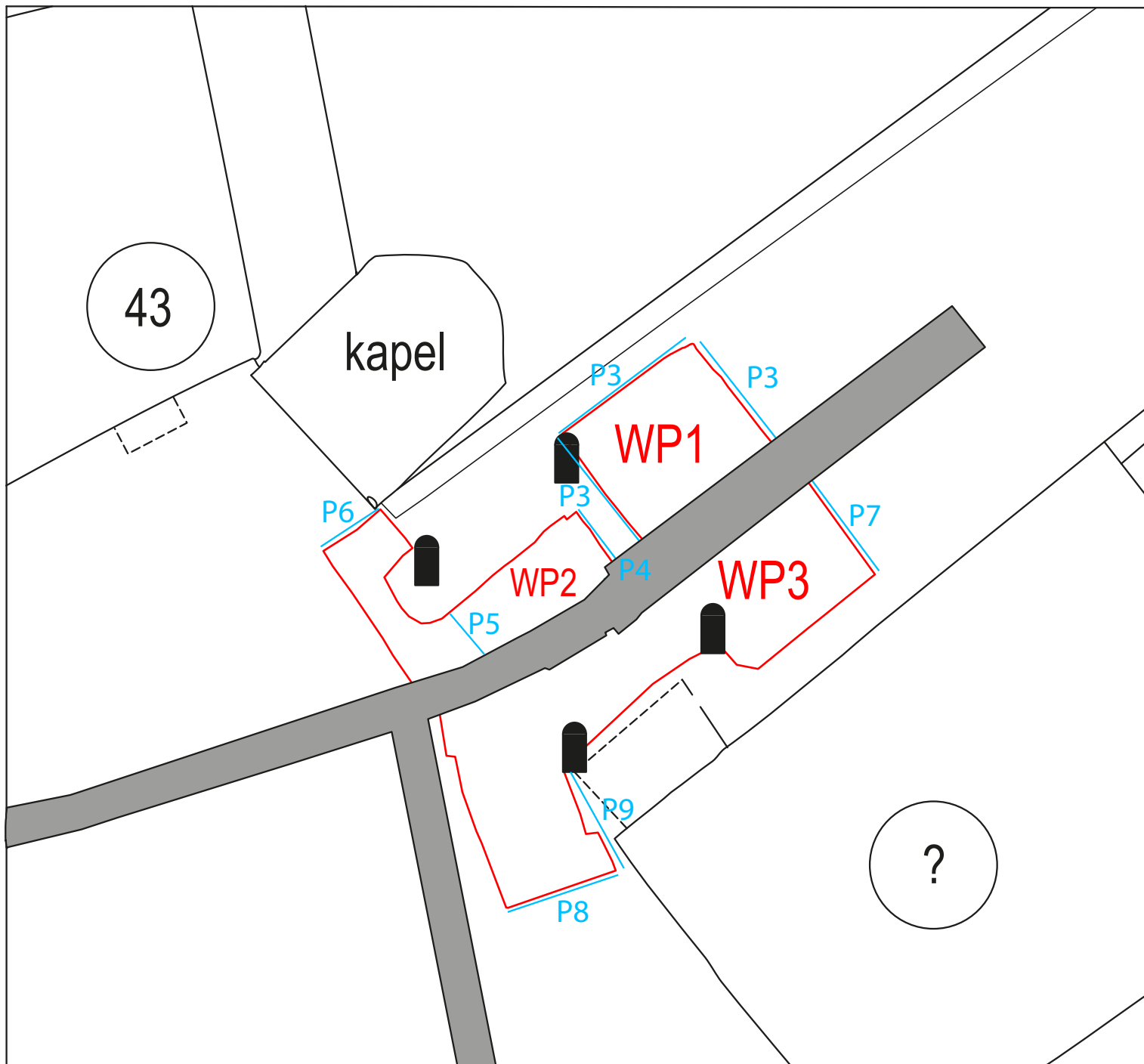
Bijlage 2:
Overzichtsplan - detail

- Zone 1
- Zone 2

Verg.nr. 2013/155

GROUP
MONUMENT

Archeologisch onderzoek Dendermonde - Begijnhof 2013

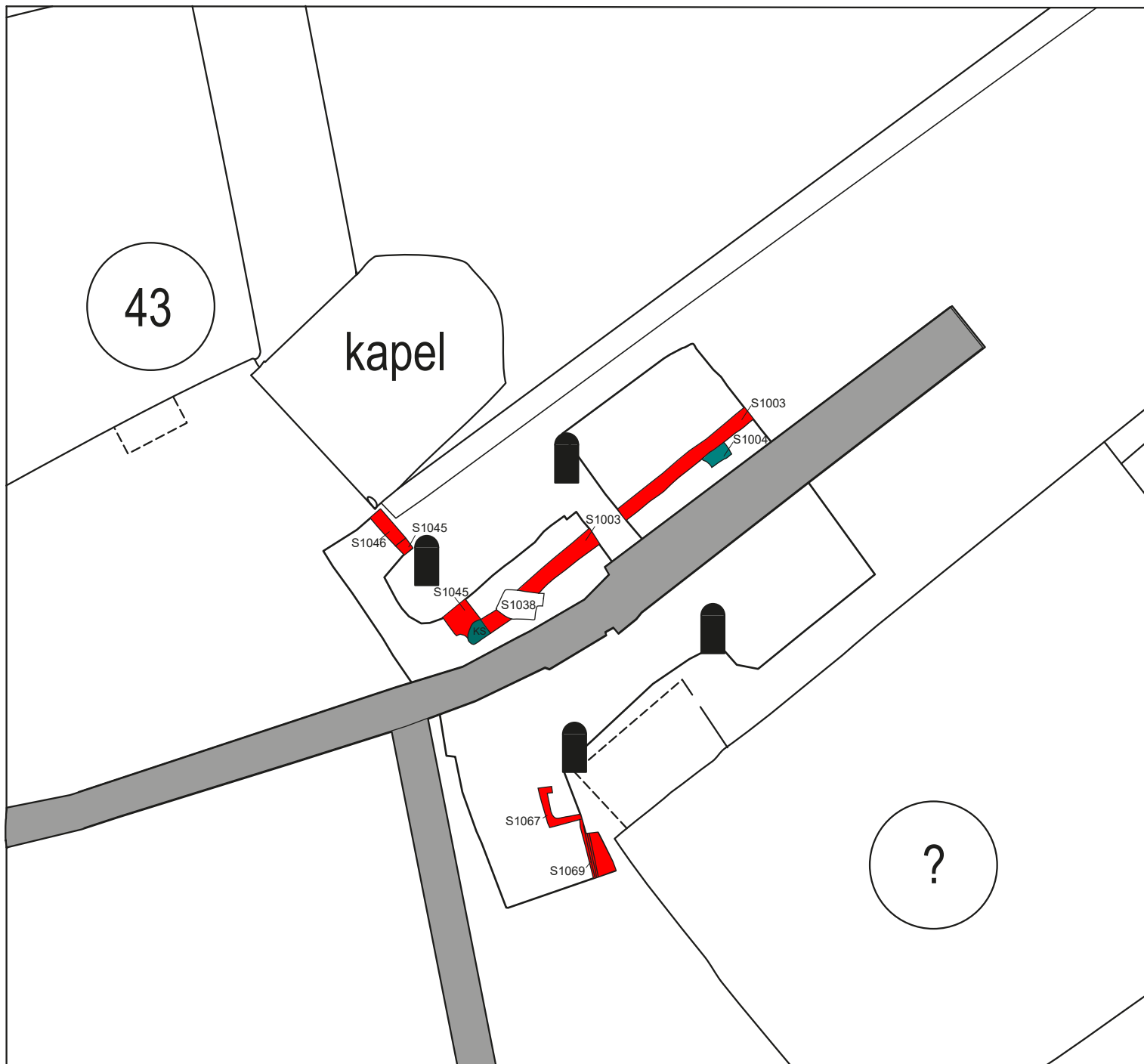
Bijlage 3:
Overzichtsplan zone 2

- Werkputten
- Pad in tegels
- Profielen
- 1 Huisnummers

Verg.nr. 2013/155
Hoogtes in TAW ^

GROUP
MONUMENT

15m

10m

5m

0m

Archeologisch onderzoek Dendermonde - Begijnhof 2013

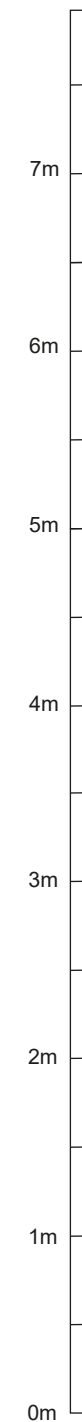
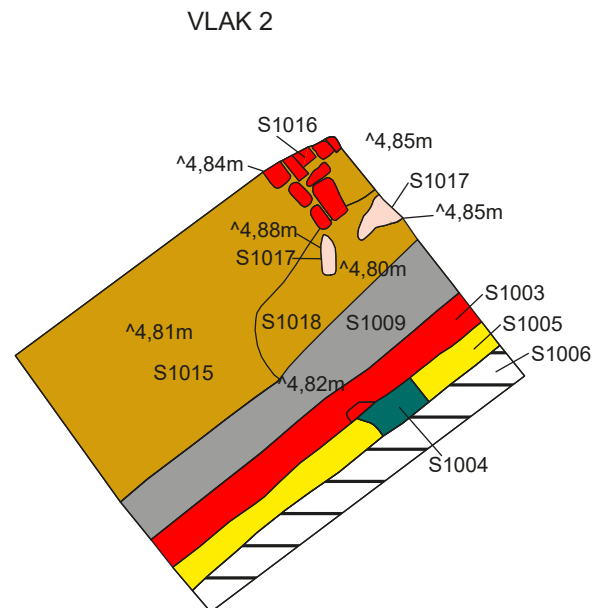
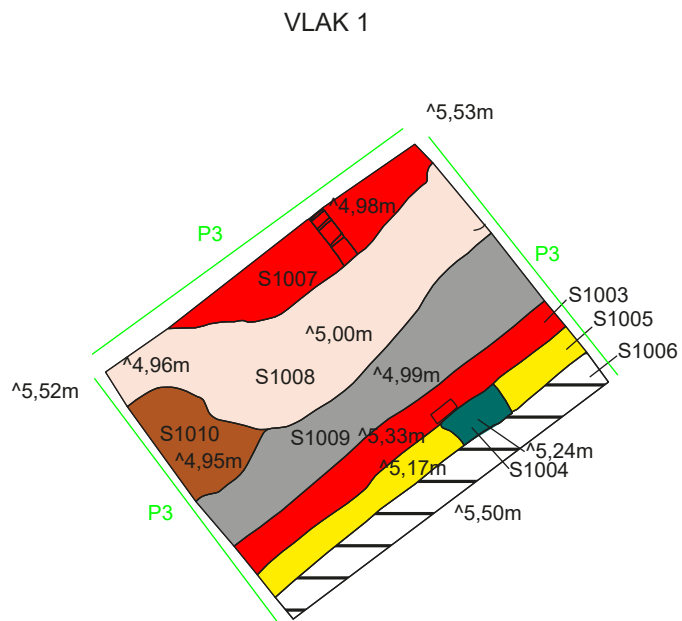
Bijlage 4:
Overzichtsplan muurwerk
zone 2

- Muren in baksteen
- Pad in tegels
- Kalkzandsteen

Verg.nr. 2013/155
Hoogtes in TAW ^

GROUP
MONUMENT

Archeologisch onderzoek Dendermonde - Begijnhof 2013

Bijlage 5:
Grondplannen zone 2 -
werkput 1

- Muren in baksteen
- Vulling aanlegsleuf
- Kalkzandsteen
- Mortelbed
- Zandbed
- Vloerniveau leem
- verstoring
- Wandprofielen

Verg.nr. 2013/155
Hoogtes in TAW ^

GROUP
MONUMENT